

Strasbourg, 9. junij 2004

ECRML (2004) 3

EVROPSKA LISTINA O REGIONALNIH ALI MANJŠINSKIH JEZIKIH

UPORABA LISTINE V SLOVENIJI

- A. Poročilo odbora strokovnjakov o uporabi listine v Sloveniji**
- B. Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope o uporabi listine v Sloveniji**

Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih predvideva nadzorni postopek za ocenitev uporabe listine v posamezni državi pogodbenici, da se po potrebi državam lahko dajo priporočila za izboljšanje njihove zakonodaje, politike in prakse. Osrednja prvina tega postopka je odbor strokovnjakov, sestavljen po 17. členu listine. Njegov temeljni namen je poročati Odboru ministrov o svoji oceni, kako pogodbenica izpolnjuje svoje obveznosti, preučiti dejanski položaj regionalnih ali manjšinskih jezikov v državi in spodbujati pogodbenico, kadar je to primerno, da postopoma doseže višjo raven izpolnjevanja prevzetih obveznosti.

Za lažje izvajanje te naloge je Odbor ministrov v skladu s prvim odstavkom 15. člena sprejel program občasnih poročil, ki jih mora pogodbenica predložiti generalnemu sekretarju. Država mora poročilo objaviti. Po tem programu mora država poročati o konkretni uporabi listine, splošni politiki do jezikov, ki so zaščiteni po II. delu, in še natančneje o vseh ukrepih, ki jih je sprejela pri uporabi določb, izbranih za vsak jezik, ki je zaščiten po III. delu listine. Prva naloga odbora je zato preučiti podatke iz občasnega poročila za vse zadevne regionalne ali manjšinske jezike na ozemlju pregledovane države.

Vloga odbora je oceniti veljavne zakonske in podzakonske akte ter dejansko prakso, ki jo posamezna država izvaja za svoje regionalne ali manjšinske jezike. Temu primerno si je odbor opredelil način dela. Odbor zbira informacije od pristojnih organov in iz neodvisnih virov v državi in si na ta način skuša ustvariti pošteno in pravično sliko dejanskega položaja jezika. Po predhodnem pregledu začetnega občasnega poročila odbor po potrebi zastavi posamezna vprašanja vsaki pogodbenici, da tako od organov oblasti dobi dodatne informacije o zadevah, ki so po njegovem mnenju v samem poročilu premalo obdelane. Temu pisnemu postopku običajno sledi obisk delegacije odbora na kraju samem v posamezni državi. Med obiskom se delegacija sreča s skupinami in združenji, katerih delo je tesno povezano z uporabo ustreznih jezikov, ter se z organi oblasti posvetuje o zadevah, na katere so jo opozorili ali jih je opazila. Ta postopek zbiranja informacij je zasnovan tako, da lahko odbor uspešnejše oceni uporabo listine v pregledovani državi.

Ko je ta postopek končan, odbor strokovnjakov sprejme svoje poročilo. Skupaj s predlogi za priporočila, za katera se Odbor ministrov potem lahko odloči, da jih bo po potrebi poslal eni ali več pogodbenicam, ga predloži Odboru ministrov.

VSEBINA

A.	Poročilo odbora strokovnjakov o uporabi listine v Sloveniji.....	4
	1. poglavje – Izhodiščne informacije	4
	1.1 Uvod	4
	1.2 Delo odbora strokovnjakov	4
	1.3 Predstavitev položaja regionalnih in manjšinskih jezikov v Sloveniji	4
	1.3.1 Madžarski jezik	4
	1.3.2 Italijanski jezik	5
	1.3.3 Romski jezik	6
	1.3.4 Nemški jezik	6
	1.3.5 Hrvaški jezik	7
	1.3.6 Srbski jezik	7
	1.3.7 Bosanski jezik.....	7
	1.4 Splošna vprašanja iz ocene poročila	7
	2. poglavje – Ocena odbora v zvezi z II. in III. delom listine	9
	2.1 Predhodna vprašanja.....	9
	2.2 Ocena v zvezi z II. delom listine.....	9
	2.2.1 Jeziki na območju države	10
	2.2.2 Romski jezik	17
	2.3 Ocena v zvezi s III. delom listine.....	18
	2.3.1 Madžarski jezik.....	21
	2.3.2 Italijanski jezik	35
	3. poglavje – Ugotovitve odbora strokovnjakov	50
	I. dodatek: Listina o ratifikaciji	52
	II. dodatek: Pripombe Vlade Republike Slovenije	54
B.	Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope o uporabi listine v Sloveniji.....	59

A. Poročilo odbora strokovnjakov o uporabi listine v Sloveniji

1. poglavje – Izhodiščne informacije

1.1 Uvod

1. Slovenija je podpisala Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih (v nadaljevanju listina) 3. julija 1997 in jo ratificirala 4. oktobra 2000. Za Slovenijo je začela veljati 1. januarja 2001. Ob deponiranju listine o ratifikaciji je Slovenija izjavila, da sta regionalna ali manjšinska jezika v Sloveniji madžarski in italijanski jezik. Izjavila je tudi, da bo v skladu s petim odstavkom 7. člena listine smiselno uporabljala določbe prvega do četrtega odstavka 7. člena tudi za romski jezik.
2. Listina o ratifikaciji je prikazana v I. dodatku k temu poročilu.
3. V skladu s prvim odstavkom 15. člena listine je bilo prvo občasno poročilo o uporabi listine v Sloveniji predloženo 14. marca 2002. Na podlagi podatkov, ki jih je dobil odbor strokovnjakov, slovenski organi niso sprejeli nobenih posebnih ukrepov za objavo prvega občasnega poročila.

1.2 Delo odbora strokovnjakov

4. Odbor strokovnjakov je najprej preučil poročilo, nato pa je sestavil vprašalnik in ga naslovil na slovenske organe. Odbor strokovnjakov je organiziral obisk v Slovenijo za pregled na kraju samem, ki ga je delegacija odbora opravila v februarju 2003. Delegacija odbora strokovnjakov je obiskala Lendavo/Lendvo, Koper/Capodistrio, Novo mesto in Ljubljano. Sestala se je s predstavniki govorcev madžarskega, italijanskega, nemškega, hrvaškega, srbskega, bosanskega in romskega jezika ter z nevladnimi organizacijami, politiki, novinarji in pedagogi. V Lendavi/Lendvo in Kopru/Capodistri se je delegacija sestala tudi s predstavniki lokalnih organov oblasti, v Ljubljani pa s predstavniki vladnega urada za narodnosti in ministrstev za zunanje zadeve, izobraževanje, znanost in šport, kulturo in pravosodje ter namestnikom varuha človekovih pravic. V Ljubljani je delegacija odbora strokovnjakov obiskala tudi slovensko osnovno šolo.
5. Odbor strokovnjakov je prejel veliko pripomb in dodatnih informacij od predstavnikov manjšin in nevladnih organizacij v Sloveniji. Te informacije so bile zelo koristne za oceno o uporabi listine in odbor strokovnjakov bi se želel zahvaliti vsem tem organizacijam za njihov dejavni prispevek in sodelovanje pri pregledu in spremljanju stanja.
6. V skladu s četrtem odstavkom 16. člena listine (glej poglavje 3.2 tega poročila) je odbor strokovnjakov sestavil seznam splošnih predlogov za pripravo priporočil, ki jih bo morda Odbor ministrov želel poslati Sloveniji. Poleg tega je odbor po potrebi že v samem poročilu navedel nekatera podrobnejša opažanja, za katera slovenske organe spodbuja, da jih upoštevajo pri nadaljnji politiki do regionalnih in manjšinskih jezikov.
7. To poročilo temelji na političnih in pravnih razmerah, ki so prevladovali, ko je listina v Sloveniji začela veljati (januarja 2001), na podatkih, ki jih je predstavila slovenska vlada v svojem prvem občasnem poročilu Svetu Evrope (marca 2002), dodatnih podatkih, ki jih je vlada priskrbela pozneje, in drugih informacijah, ki jih je odbor strokovnjakov pridobil, kot je opisano. Poročilo je bilo sprejeto 21. novembra 2003.

1.3 Predstavitev položaja regionalnih in manjšinskih jezikov v Sloveniji

1.3.1 Madžarski jezik

8. Potem ko so Madžari zavzeli Karpatsko nižino in je bilo ustanovljeno madžarsko kraljestvo, je današnje slovensko Prekmurje, to je območje ob razvodju reke Mure proti Madžarski oblikovalo del obsežne pokrajine med madžarskim kraljestvom in štajersko-avstrijsko kneževino. V srednjem veku je mesto Lendava/Lendva skupaj z okolico sestavljalo županijo Zala v madžarskem kraljestvu, območje današnje Murske Sobotne pa je bilo del Železne županije madžarskega kraljestva.
9. Leta 1335 je bilo to območje pod habsburško oblastjo. Ta položaj je ostal nespremenjen do konca prve svetovne vojne. V vsem tem obdobju je bilo to pretežno madžarsko govorno območje, čeprav se je vpliv

slovenskega jezika povečeval v vsem XIX. stoletju. Povezave med etničnimi Slovenci, Madžari in Vendi, posebno vejo madžarsko govorečih prebivalcev, so se bolj razvile zlasti v letih 1848-1849, ko so te tri narodne skupnosti, ki so živele v podobnih življenjskih razmerah in imele v osnovi enako kulturo, združile svoje moči, da so se, sicer neuspešno, postavile po robu avstrijsko-hrvaškim četam, ki so bile poslone, da bi zatrle madžarsko revolucijo in prebujanje narodov tistega obdobja.

10. Med drugo polovico XIX. stoletja je pomurska regija doživljala pomemben gospodarski razvoj zlasti zaradi ustanavljanja številnih industrijskih podjetij, na primer v Dobrovniku/Dobronaku. Kljub temu pa se je konec XIX. stoletja veliko kmetov izselilo večinoma v Avstrijo ali Severno Ameriko, ker niso mogli pridobiti zemlje zaradi veleposestniškega sistema, saj je bila ta večinoma v rokah nekaj velikih posestnikov.

11. Po koncu prve svetovne vojne je mirovna konferenca po kratkem poskusu, da bi Pomurju dodelili neko obliko avtonomije, navsezadnje opustila prvotno mejno črto Mure kot meje z Madžarsko in ozko območje za Muro je postalo del Kraljevine Jugoslavije skupaj s 15.000 etničnimi Madžari (Porabje pa je po drugi strani postalo del Madžarske skupaj s 5000 etničnimi Slovenci in Vendi).

12. Med drugo svetovno vojno je Madžarska ponovno prevzela nadzor nad Pomurjem in ga imela vse do aprila 1945. Na koncu vojne pa je to območje spet prišlo pod jugoslovansko državno pristojnost. Za vrnitev območja pod jugoslovansko oblast je bilo značilno zapostavljanje etničnega madžarskega prebivalstva zaradi podpore, ki jo je madžarska država dajala silam osi med drugo svetovno vojno. Posamezni madžarsko govoreči ljudje so bili izseljeni, hkrati pa so delovno silo iz drugih nemadžarskih govornih območij spodbujali, naj se naselijo v Prekmurju, kar je precej prispevalo k sedanjim značilnostim narodnostno mešanega območja. Med leti 1950 in 1970 je veliko mladih ljudi zapustilo to območje in posledica je bila močno gospodarsko nazadovanje. Razmere v vaških šolah v madžarskem jeziku so se poslabšale in do sredine 50-ih let je polovica madžarskih učencev obiskovala slovenske šole. Da bi se to gibanje ustavilo, je bil leta 1959 uveden obvezen dvojezični pouk tudi za slovenske učence v etnično mešanih občinah v ozkem pasu območja, na katerem je madžarsko govoreče prebivalstvo prej sestavljalo veliko večino.

13. Prvi popis prebivalstva po neodvisnosti Slovenije leta 1991 je pokazal te podatke: 9240 oseb je izjavilo, da je njihov materni jezik madžarski, 8000 pa se je izreklo za pripadnike madžarske manjšine. Toda izidi zadnjega popisa prebivalcev, izvedenega leta 2002, kažejo zmanjšanje pri drugem podatku: tako se je leta 2002 samo 6243 oseb opredelilo za pripadnike madžarske manjšine (zadnji podatki za govorce madžarščine kot maternega jezika odbor strokovnjakov še niso znane). Na splošno madžarsko govoreči prebivalci sestavljajo precejšen del celotnega prebivalstva v posameznih občinah: na primer v Lendavi/Lendvi je okoli 50 % od 11.600 prebivalcev pripadnikov madžarsko govoreče skupnosti. V občini Dobrovnik/Dobronak je stanje podobno, saj 616 od 1439 prebivalcev pripada madžarsko govoreči skupnosti.

1.3.2 *Italijanski jezik*

14. Navzočnost italijanskega jezika vzdolž današnje slovenske obale izvira iz starih časov. V zgodnjem srednjem veku je bilo naraščanje pomembnosti italijanskega jezika, natančneje beneškega narečja, tesno povezano z vedno večjim vplivom Benetk zlasti vzdolž zahodne obale istrskega polotoka. Na koncu XIII. stoletja se je za to obalo, vključno s tistim delom, ki danes pripada Sloveniji, začelo dolgotrajno obdobje pod beneško oblastjo in v naslednjih stoletjih so obalna mesta zato dobivala značilno beneško podobo, jezik in kulturo. Položaj je ostal v bistvu nespremenjen ne le po padcu Benetk po napadu Napoleona leta 1797, ampak tudi v XIX. stoletju, ko so habsburški vladarji dovolili, da se je začelo razvijati izobraževanje v slovenskem jeziku, kar je razkrilo zapleten demografski in kulturni položaj tudi v tem delu Istre. Preprosto povedano, mesta vzdolž obale so bila večinoma naseljena z italijansko govorečim prebivalstvom, medtem ko je v notranjosti prevladovalo slovensko govoreče prebivalstvo.

15. Na koncu prve svetovne vojne je bila Istra z mirovnimi pogodbami dodeljena Kraljevini Italiji, vendar se je prej navedeno osnovno etnično-jezikovno stanje nadaljevalo do konca druge svetovne vojne (čeprav je zaradi politike asimilacije slovenskega prebivalstva pod italijanskim fašističnim režimom s tega območja odšlo veliko slovensko govorečega prebivalstva, zlasti uglednejšega in bolj izobraženega). Po koncu druge svetovne vojne so zavezniške sile dodelile oblast nad celotnim istrskim polotokom jugoslovanski federaciji, zaradi česar je velika večina italijansko govorečega prebivalstva odšla in poiskala zatočišče v Italiji. V mnogih primerih so njihov odhod povzročile tudi težke razmere zaradi navzočnosti jugoslovanskih vojaških sil. Današnja italijansko govoreča manjšina na slovenski obali je torej tisto, kar je ostalo od daleč največjega dela italijansko govorečega prebivalstva, ki je prej sestavljalo večino prebivalcev v mestih vzdolž obale.

16. Podatki iz prvega popisa prebivalstva, izvedenega po osamosvojitvi Slovenije, so pokazali tako sliko: 3882 oseb je izjavilo, da je italijanščina njihov materni jezik, 2959 pa se je izreklo za pripadnike italijanske

manjšine. Izidi zadnjega popisa prebivalstva iz leta 2002 pa so pokazali upad pri obeh podatkih: tako je leta 2002 samo 3762 oseb izjavilo, da je italijanščina njihov materin jezik, 2258 oseb pa se je opredelilo za pripadnike italijanske manjšine. Najnovejši podatki kažejo tudi dvig povprečne starosti italijansko govorečega prebivalstva.

17. V obmorskih mestih, ki so, kot je bilo že omenjeno, glavno zgodovinsko poselitveno območje, pomeni zdaj italijanska manjšina le majhen odstotek celotnega današnjega prebivalstva. Tako je leta 2002 v občini Koper/Capodistria od 48.297 vseh prebivalcev, le 712 izjavilo, da pripadajo narodni manjšini (leta 1991 pa 1015) in 1059, da je italijanščina njihov materni jezik (podatki za leto 1991 odboru strokovnjakov niso znani).

1.3.3 Romski jezik

18. V Sloveniji živijo Romi po vsej državi, čeprav jih je največ v Prekmurju, Dolenjski in Mariboru. Ob popisu prebivalstva leta 1991 se je 2293 ljudi izreklo za člane romske skupnosti v Sloveniji, 2847 oseb pa je izjavilo, da je romščina njihov materni jezik (odbor strokovnjakov ne pozna podatkov iz popisa prebivalstva leta 2002). Po podatkih, ki jih je zbral odbor strokovnjakov, naj bi bile po ocenah te številke v Sloveniji večje. Glede na svojo zgodovinsko navzočnost v Sloveniji bi lahko zaradi poenostavitve romsko skupnost v Sloveniji razdelili v dve glavni skupini: na romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji že zelo dolgo časa, in na tiste, ki so se v Slovenijo preselile nedavno, na primer iz drugih delov nekdanje Jugoslavije (na primer iz Kosova ali Makedonije). Ti so se naselili zlasti v glavnih mestnih območjih Slovenije (kot so Ljubljana, Maribor, Celje in Kranj).

1.3.4 Nemški jezik

19. Uporaba nemškega jezika v Sloveniji je trpela zlasti zaradi posledic dramatičnih sprememb, ki so se zgodile med drugo svetovno vojno in po njej.

20. Nemški jezik se je v Sloveniji govoril stoletja dolgo, čeprav je njegova navzočnost povezana z različnimi nemško govorečimi skupnostmi, ki imajo različno zgodovino.

21. Nemško se govori v glavnem na treh območjih. Prvo območje je v bližini meje z Avstrijo, kjer je navzočnost govorcev nemškega jezika povezana z ustanovitvijo Kraljevine Jugoslavije ob koncu prve svetovne vojne in dodelitvijo območij, ki so bila prej del avstro-ogrske monarhije in ki jih je naseljevalo nemško govoreče prebivalstvo, Jugoslaviji. Glede na pisne podatke, ki jih je priskrbelo eno od društev, ki zastopajo nemško govoreče v Sloveniji, živi trenutno na mariborskem območju in ob tromeji med Slovenijo, Avstrijo in Madžarsko okoli 150 nemško govorečih družin, večinoma avstrijskega izvora.

22. Drugo območje zajema Kočevsko in deloma okolico Novega mesta. Nemško govoreče prebivalstvo na tem območju je prav tako avstrijskega izvora, vendar ima bolj zapleteno zgodovino. V XIV. stoletju so takratni vladarji (ortenburški grofje) na to območje naselili kmete iz vzhodne Tirolske in zahodne Koroške ter jim naložili skrb za vzdrževanje gozdov, ki pokrivajo to območje. Ta jezikovna enklava dolgo časa ni imela nobenega stika z drugimi nemško govorečimi deželami, kar jim je omogočilo, da so ohranili svojo srednjeveško obliko nemškega jezika ("Gottscheer German" – kočevska nemščina). Število govorcev se je v stoletjih gibalo od najmanj 12.000 do največ 20.000. Konec XIX. stoletja je velikost te jezikovne skupnosti začela upadati zaradi močnega izseljevanja v Severno Ameriko. Do drugega upada je prišlo med drugo svetovno vojno. Zato je ob koncu druge svetovne vojne na tem območju prebivalo le še nekaj sto govorcev kočevske nemščine. Izseljevanje se je nadaljevalo tudi v 50-ih letih. Danes naj bi bilo po podatkih predstavnikov nemško govorečih v občini Kočevje razvidno, da jih manj kot 400 še živi na tem območju.

23. Tretje območje je Ljubljana. Izvor nemško govoreče skupnosti v Ljubljani, ki je najverjetneje zelo drugačna, je težko določiti (v to skupnost so na primer vključeni tudi pripadniki prej omenjenih dveh skupnosti, ki so se preselili v prestolnico).

24. Glede na povedano je težko oceniti natančno velikost nemško govoreče skupnosti v Sloveniji. Vlada navaja celotno število po popisu prebivalstva iz leta 1991, ko se je 199 oseb izreklo za Avstrijce in 546 za Nemce. Razen tega ni jasno, koliko nemško govorečih oseb živi na Kočevskem. Vseeno pa več podatkov, ki jih je zbral odbor strokovnjakov med svojim obiskom v Sloveniji, kaže, da so številke iz popisa prebivalstva najverjetneje podcenjene, ker se mnogi nemško govoreči raje niso izrekli za take. Posebnost kočevskih Nemcev je, naj se ne bi nikoli imeli za Nemce. Vendarle pa je bilo odboru strokovnjakov tudi povedano, da za namene popisa prebivalstva javni uslužbenci v več primerih sploh niso hoteli upoštevati etnične skupine "Kočevar".

25. Podatki, ki jih je dala vlada o izidih popisa prebivalstva leta 2002, ne vključujejo nikakršnih prvin o nemško govorečih. Tudi iz drugih virov odbor strokovnjakov v zvezi s tem ni dobil nobenih drugih podatkov. Zaradi omejenega obsega prejetih informacij zato ni mogoče natančno oceniti sedanjega stanja.

1.3.5 *Hrvaški jezik*

26. Po različnih podatkih, ki jih je zbral odbor strokovnjakov, je navzočnost hrvaškega jezika v Sloveniji starodavna. Najstarejše in največje poselitveno območje je v današnji Beli krajini. Od leta 1094 do XV. stoletja je bilo to območje del zagrebške škofije. V poznem XV. stoletju so ga prevzeli nemški fevdalci, leta 1526 pa je postalo del habsburške monarhije. Nadaljnji razvoj tega območja je imel enako usodo kot slovensko govoreče prebivalstvo v isti državni ureditvi. V XVI. stoletju so se v Beli krajini naselili še hrvaško govoreči ljudje, ki so pribežali pred Turki z dalmatinske obale. Od takrat dalje sta bila hrvaški jezik in kultura zelo pogosta v Beli krajini.

27. Na jezik, ki ga danes govorijo ljudje hrvaškega izvora v tem predelu Slovenije, v bolj omejenem obsegu pa tudi v obmejnem območju okrog Mokric, je močno vplival slovenski jezik (in obratno). Etnični Hrvati in etnični Slovenci, ki živijo na tem območju, govorijo nekakšno hrvaško-slovensko mešanico. Toda jezikovno merilo pri zahtevah ljudi, ki pripadajo hrvaško govoreči skupnosti, ostaja standardni hrvaški jezik.

28. Videti je, da je v letih od 1931 do 1953 živelo v Sloveniji 18.000 etničnih Hrvatov, leta 1961 skoraj 31.000 in leta 1991 že 54.000. Podatki iz popisa prebivalstva iz leta 2002 in o razširjenosti hrvaško govorečih na slovenskem ozemlju odboru strokovnjakov niso znani. Je pa 2,8 % prebivalca Slovenije ob popisu prebivalstva leta 2002 izjavilo, da je hrvaščina njihov materni jezik.

1.3.6 *Srbski jezik*

29. Navzočnost srbskega jezika na današnjem slovenskem ozemlju sega nazaj vsaj do XVI. stoletja, ko so se Srbi z bližnjega vojaškega obmejnega pasu, znanega kot Vojna krajina (danes na Hrvaškem), ki jo je avstro-ogrski monarhija oblikovala kot obrambno črto proti Turkom, preselili v Belo krajino. Toda odbor strokovnjakov ni prejel nikakršnih informacij o poznejšem vplivu srbskega jezika v Beli krajini in njegovem sedanjem stanju.

30. Informacije, ki so jih odboru strokovnjakov priskrbeli predstavniki srbskega jezika ob obisku na kraju samem, pa kažejo na drugi val srbsko govorečih ljudi s konca XIX. in začetka XX. stoletja, zlasti v večja mesta. Skupni podatki, kolikor jih je mogoče ugotoviti za nazaj, prikazujejo, da je leta 1953 v Sloveniji živelo 11.000 etničnih Srbov, leta 1961 jih je bilo 13.000, leta 1981 že 42.000 in leta 1991 skupaj 47.000. Podatki iz popisa prebivalstva iz leta 2002 in o razširjenosti srbsko govorečih na slovenskem ozemlju odboru strokovnjakov niso znani. Je pa 1,6 % prebivalca Slovenije ob popisu prebivalstva leta 2002 izjavilo, da je srbsčina njihov materni jezik.

1.3.7 *Bosanski jezik*

31. Po informacijah, ki so jih priskrbeli bosanski predstavniki, so se ljudje bosanskega izvora naselili v Sloveniji leta 1878. Sledila je priključitev Bosne in Hercegovine k avstro-ogrski monarhiji. Uradni podatki, kolikor jih je mogoče izslediti za nazaj, kažejo, da je leta 1953 v Sloveniji živelo 1617 etničnih Bosancev (v uradni statistiki so opredeljeni kot "muslimani"), leta 1961 jih je bilo 465, leta 1981 pa 13.000 in leta 1991 skupaj 26.800. Podatki iz popisa prebivalstva iz leta 2002 in o razširjenosti bosansko govorečih na slovenskem ozemlju odboru strokovnjakov niso znani. Je pa 1,6 % prebivalca Slovenije ob popisu prebivalstva leta 2002 izjavilo, da je bosanščina njihov materni jezik.

1.4 **Splošna vprašanja iz ocene poročila**

32. Na splošno zagotavlja slovenska pravna ureditev visok standard zaščite za madžarski in italijanski jezik. V mnogih pogledih je bil ta standard v Sloveniji vzpostavljen že takrat, ko je bila še del Jugoslavije; ko pa se je leta 1991 Slovenija osamosvojila, je ta standard obdržala in ga še naprej razvija.

33. Posebno vprašanje so nekatere izbire, za katere so se slovenske oblasti odločile ob ratifikaciji. Tako na primer za pododstavke a, c in d prvega odstavka 8. člena listine niso izbrale nobene posebne možnosti, kar pomeni, da je moral odbor strokovnjakov v skladu s svojo prakso po uradni dolžnosti uporabiti eno od razpoložljivih možnosti. To je povzročilo težave, ki bodo obravnavane pozneje v tem poročilu (glej odstavke

93–95 in 167–169 v nadaljevanju). Dodatna težava s tem v zvezi pa je, da Slovenija ni prevzela nobene obveznosti po točki b prvega odstavka 8. člena listine, čeprav je slovenska vlada tudi k tej obveznosti dala pripombe v svojem prvem občasnem poročilu (glej strani 9–14 prvega občasnega poročila ter 96. in 170. odstavek tega poročila).

34. Na sodelovanje s slovenskimi organi je vplivalo kar nekaj težav. Odgovori na vprašalnik, ki je bil dan slovenskim organom, so bili poslani v dveh delih in vsakokrat z dokajšnjo zamudo. Poleg tega so bili podatki, ki so jih dali slovenski organi v svojem prvem poročilu in tudi v obeh sklopih odgovorov na vprašalnik v mnogih pogledih nepopolni ali nezadostni, kar zlasti velja za odgovore glede obveznosti po II. delu listine. Glede na informacije, ki jih je odbor strokovnjakov zbral ob obisku na kraju samem, se pri pripravi prvega poročila sploh niso posvetovali z vsemi ministrstvi, kot sta na primer ministrstvo za šolstvo in ministrstvo za pravosodje. Tudi mnogi prevodi zakonskih aktov, ki jih je zahteval odbor strokovnjakov, niso bili dostavljeni.

2. poglavje – Ocena odbora v zvezi z II. in III. delom listine

2.1 Predhodna vprašanja

35. Glede na informacije, ki jih je prejel odbor strokovnjakov, se pojavlja vprašanje, ali je hrvaški, srbski in bosanski jezik sploh mogoče obravnavati kot jezike, ki se tradicionalno uporabljajo v Sloveniji v smislu odstavka a 1. člena listine.

36. Po mnenju vlade so se te jezikovne skupnosti, naselile na območju Slovenije v nekdanji Jugoslaviji zlasti v sredini 60-ih in zgodnjih 80-ih letih prejšnjega stoletja. V obdobjih močnega notranjega preseljevanja so se pripadniki teh jezikovnih skupnosti iz gospodarskih razlogov preselili zlasti v Ljubljano in v druga industrijska mesta v Sloveniji. Jeziki teh jezikovnih skupin niso priznani kot regionalni ali manjšinski jeziki v pomenu listine. Čeprav Ministrstvo za kulturo daje tem skupnostim podporo na kulturnem področju v skladu z načeli, vsebovanimi v 61. in 62. členu ustave (ki zagotavljata pravico do izražanja narodne pripadnosti oziroma pravico do uporabe njihovega jezika in pisave "na način, ki ga določi zakon"), kot je navedla vlada, slovenski organi teh jezikov ne priznavajo za avtohtone; opredeljeni so kot jeziki migrantov (in njihovi govorci so zato zajeti v Resoluciji o migracijski politiki Republike Slovenije, ki jo je vlada sprejela 25. julija 2002 in obravnava položaj "državljanov držav jugoslovanske federacije") ali kot jeziki, ki jih govorijo "novodobne manjšine" ali "novodobne narodne skupnosti", ki niso avtohtone.

37. Odbor strokovnjakov meni, da je treba položaj Hrvatov, Srbov in Bošnjakov po listini ocenjevati na podlagi merila, določenega v odstavku a 1. člena listine, po katerem je regionalni ali manjšinski jezik v smislu te listine jezik, ki se *med drugim* "tradicionalno uporablja na določenem ozemlju države".

38. Podatki, ki so na razpolago odboru strokovnjakov (glej 26. in 27. odstavek tega poročila), kažejo, da sta hrvaški jezik in kultura v Sloveniji starodavna in nepretrgano navzoča vse do današnjega dne, še posebno v Beli krajini in na območju Mokric. Odbor strokovnjakov zato meni, da se ta jezik po pododstavku a prvega odstavka 1. člena listine uvršča med regionalne ali manjšinske in spodbuja slovenske organe oblasti, naj ponovno razmislijo o položaju tega jezika po listini. Poleg tega odbor strokovnjakov spodbuja slovenske oblasti, naj opredelijo območja, na katerih je hrvaški jezik zavarovan po listini in naj v naslednjem občasnem poročilu pojasnijo izvajanje 7. člena listine v zvezi s hrvaškim jezikom.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe oblasti, naj ponovno preučijo položaj hrvaškega jezika, opredelijo območja, na katerih je hrvaški jezik zavarovan po listini in v naslednjem občasnem poročilu pojasnijo izvajanje 7. člena listine v zvezi s hrvaškim jezikom.

39. Za srbski jezik je nakazana tradicionalna navzočnost v Sloveniji (glej 29. in 30. odstavek tega poročila). Zato odbor strokovnjakov spodbuja vlado, naj razčisti te prvine v sodelovanju z govorci in naj pojasni izsledke tega postopka v naslednjem občasnem poročilu.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovensko vlado, da razčisti vprašanje tradicionalne navzočnosti srbskega jezika v Sloveniji v sodelovanju z govorci in naj pojasni izsledke tega postopka v naslednjem občasnem poročilu.

40. Za bosanski jezik je nakazana tradicionalna navzočnost v Sloveniji (glej 31. odstavek tega poročila). Odbor strokovnjakov zato spodbuja vlado, naj razčisti te prvine v sodelovanju z govorci in naj pojasni izsledke tega postopka v naslednjem občasnem poročilu.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovensko vlado, da razčisti vprašanje tradicionalne navzočnosti bosanskega jezika v Sloveniji v sodelovanju z govorci in naj pojasni izsledke tega postopka v naslednjem občasnem poročilu.

2.2 Ocena v zvezi z II. delom listine

41. Besedilo listine, brano skupaj z listino o ratifikaciji, opredeljuje sprejete obveznosti, ki veljajo za različne jezike na področjih, ki jih listina vključuje. Odbor strokovnjakov je zato ocenil, kako je država izpolnjevala vsako obveznost, sprejeto po II. (7. člen) in III. (8.–14. člen) delu listine, pri tem pa upošteval posamezne odstavke in točke, ki so bile ob ratifikaciji posebej opredeljene.

42. Listina v svojem II. delu navaja celo vrsto splošnih ciljev in načel, ki jih mora pogodbenica uresničevati za vse regionalne ali manjšinske jezike na svojem območju. V naslednjih odstavkih je pregled skladnosti ravnanja Slovenije s 7. členom listine za madžarski, italijanski, nemški in romski jezik. Za madžarski in italijanski jezik je bil pregled opravljen za tisti del ciljev in načel iz 7. člena, ki ni podrobneje zajet v obveznostih po III. delu listine in s katerim se je slovenska vlada za ta dva jezika strinjala ob ratifikaciji.

2.2.1 Jeziki na območju države

7. člen – Cilji in načela

43. Uradno sklicevanje na nemški jezik je vsebovano v dvostranskem sporazumu z Avstrijo o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti iz leta 2001 (glej prvo občasno poročilo, strani 4 in 5). V 15. členu tega sporazuma je posebej določeno, da bodo pristojna ministrstva obeh držav v svoje programe vključevala tudi kulturne projekte v korist pripadnikov nemško govoreče etnične skupine v Sloveniji. V svojem prvem občasnem poročilu pa vlada vendarle dodaja, da "ne bi bilo prav trditi, da je bila s podpisom kulturnega sporazuma uradno priznana nemško govoreča etnična skupina" (glej stran 4, opomba št. 5).

44. Ne glede na to pa je slovenska vlada potrdila tradicionalno navzočnost nemškega jezika v Sloveniji in dejala, da je "nemško govoreča etnična skupina (...) stoletja živela na ozemlju, ki je del slovenske države" (glej prvo občasno poročilo, stran 5, opomba št. 14). Vladna informacija se je nanašala na strnjeno naseljena območja nemško govorečih prebivalcev, čeprav je nemško govoreča skupnost na splošno dokaj razpršena. Iz informacij, ki jih je dobil odbor strokovnjakov, pa bi lahko sklepali, da v Sloveniji ni skladnega okvira za zaščito in pospeševanje nemškega jezika, čeprav je med govorce tega jezika delno prišlo do ponovnega oživljanja tega jezika po osamosvojitvi Slovenije leta 1991.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske oblasti, naj zaščito iz II. dela razširijo tudi na nemški jezik.

"Prvi odstavek

Cilji in načela, na katerih temeljijo politika, zakonodaja in praksa pogodbenic v zvezi z regionalnimi ali manjšinskimi jeziki na ozemljih, na katerih se ti jeziki uporabljajo, in glede na položaj vsakega jezika, so:

a priznanje regionalnih ali manjšinskih jezikov kot izraza kulturnega bogastva;"

45. Slovenska ustava, zlasti 11. in 64. člen (glej prvo občasno poročilo, stran 3), določa posebne manjšinske pravice za pripadnike madžarsko in italijansko govorečih manjšin, vključno s precejšnjim številom jezikovnih pravic. Zlasti 11. člen določa, da je, čeprav je slovensščina uradni jezik Slovenije, na območjih občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, uradni jezik tudi italijanski ali madžarski. Čeprav se ta določba nanaša samo na nekatera območja posameznih občin (kar povzroča posebna vprašanja zlasti glede italijanskega jezika, ki bodo obravnavana pozneje; glej odstavke 51–54 tega poročila) in čeprav se zdi, da v praksi to ustavno načelo souradnosti ni vedno uresničevano (glej na primer odstavke 190–193 in 206–211 tega poročila), pomeni podelitev souradnega položaja tema manjšinskima jezikoma na lokalni ravni močno priznanje njune vrednosti.

46. Glede nemškega jezika pa slovenske organe spodbujamo, da v naslednjem občasnem poročilu pojasnijo, kakšni posebni ukrepi so bili sprejeti za izvajanje pododstavka a prvega odstavka 7. člena.

"b spoštovanje zemljepisnega območja vsakega regionalnega ali manjšinskega jezika, da bi s tem zagotovili, da že obstoječe ali nove upravne delitve niso ovira za spodbujanje rabe posameznega regionalnega ali manjšinskega jezika;"

47. Upravno območje, ki neposredno vpliva na manjšinske pravice in uporabo zadevnih manjšinskih jezikov, je "narodnostno mešano območje". Taka območja pa veljajo samo za madžarski in italijanski jezik. Narodnostno mešana območja ležijo na ozemljih zgodovinske poselitve Madžarov in Italijanov. Ta območja so določena s statuti občin. Za madžarski jezik določajo nekatera območja v občini kot narodnostno mešana

statuti občin: Hodoš/Hodos, Šalovci, Moravske Toplice, Dobrovnik/Dobronak in Lendava/Lendva. Za italijanski jezik določajo nekatera območja v občini kot narodnostno mešana statuti občin: Koper/Capodistria, Izola/Isola in Piran/Pirano. Ta območja so podrobno naštet v začetnem občasnem poročilu (glej stran 5, opombe št. 6–13).

48. Slovenska ustava v 11. členu določa, da "je uradni jezik v Sloveniji slovenščina", vendar dodaja, da je "na območjih občin, v katerih živi italijanska ali madžarska narodna skupnost, uradni jezik tudi italijanščina ali madžarščina." V bistvu narodnostno mešana območja ozemeljsko določajo območje uporabe vseh glavnih političnih, jezikovnih in kulturnih pravic madžarsko in italijansko govorečih manjšin.

49. Ocena po III. delu listine podrobno obravnava različna področja, za katera veljajo te pravice s stališča listine. Zato se naslednje opombe nanašajo le na vprašanja, ki na splošno vplivajo na tako upravno območje.

50. Za madžarski jezik odbor strokovnjakov ni prejel nobenih pritožb glede opredelitve narodnostno mešanih območij. To vprašanje pa se je pojavilo v zvezi z italijanskim jezikom.

51. Za italijansko govoreče prebivalstvo so bila narodnostno mešana območja določena v zvezi z londonskim memorandumom iz leta 1954¹. Iz podatkov, ki jih je dobil odbor strokovnjakov, bi bilo razvidno, da je opredelitev narodnostno mešanih območij, sprejeta v povezavi z londonskim memorandumom, temeljila na prvotnem družbenodemografskem stanju. Na to stanje je močno vplivalo postopno odhajanje italijansko govorečih v obdobju od leta 1945 vse do leta 1954 in pozneje. Poleg tega so se v naslednjih desetletjih nekateri italijansko govoreči prebivalci selili v različne predele občin, tudi v take, ki niso bile in niso opredeljene kot narodnostno mešana območja. V nekaterih primerih so se zaradi tega močno spremenila območja, na katerih so tradicionalno živeli italijansko govoreči državljani. Tako je na primer na podeželju okrog Ankarana/Ancarano, kjer je bil izveden prisilni odkup zemljišč zaradi graditve novih cestnih povezav in industrijskih obratov. Zato se je moralo tamkajšnje italijansko govoreče prebivalstvo preseliti na območja, ki niso uvrščena med "narodnostno mešana".

52. Odbor strokovnjakov opaža, da so lahko take spremembe del družbenega in gospodarskega razvoja vsakega mesta, kar je še posebej res za slovensko obalo, ki se gospodarsko zelo hitro razvija. Območja, ki so bila na podlagi družbenodemografskega položaja takoj po vojni določena za narodnostno mešana, danes le delno ustrezajo sedanjim razmeram na tem območju. V zvezi s tem bi morali upoštevati, da regionalni ali manjšinski jezik v dejanskem življenju obstaja in da je treba okvir njegove zaščite in uveljavljanja vedno razumeti v družbenogospodarskem okolju, v katerem jezik živi, in ga je treba temu ustrezno prilagajati in razvijati.

53. Medtem ko se navzočnost italijansko govorečih v treh občinah v skladu s povedanim razteza čez strogo določene meje njihove prvotne naselitve (glede na podatke, ki so bili dostopni odboru strokovnjakov, na primer okoli 15 % italijansko govoreče skupnosti v občini Koper/Capodistria dejansko živi na območjih, ki niso uvrščena med narodnostno mešana), območje zaščite, zagotovljene italijanskemu jeziku, pa ostaja omejeno na kraje prvotne naselitve, saj so le ta območja uvrščena med narodnostno mešana. Zato ni zagotovljena zaščita jezika zunaj teh naselij, ki so vseeno na ozemlju obalnih občin, v katerih je jezik tradicionalno navzoč (v zvezi s tem glej smiselno tudi prvo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine na Švedskem, ECRML (2003) 1, ugotovitvi C in D). Na dinamične družbenogospodarske razmere teh treh občin je treba torej gledati v povezavi s še enim pomembnim dejavnikom, to je z dejstvom, da italijansko govoreče prebivalstvo sestavlja le majhen del njihovega celotnega prebivalstva (glej 17. odstavek tega poročila).

54. Odbor strokovnjakov meni, da bi se zaščita italijanskega jezika, ki je sam po sebi bogat jezik, iz omenjenih razlogov *dejansko* lahko zmanjšal zaradi razvoja dogodkov na kraju samem, kar bi srednjeročno lahko povzročilo marginalizacijo tega jezika kljub njegovemu statusu souradnega jezika. Znake tega je že mogoče odkriti pri upravnih zadevah (10. člen listine) in v zvezi z gospodarskim in družbenim življenjem (13. člen listine), ki bosta obravnavana pozneje (v zvezi s tem glej na primer odstavke 190–193 in 204–205 ter 206–211 tega poročila). V tej zvezi bi bilo po mnenju odbora strokovnjakov za učinkovito politiko ohranjanja jezika posledično postopoma treba širiti zaščito italijanskega jezika, kot je predvidena za narodnostno mešana območja, še na druga območja v občinah Koper/Capodistria, Piran/Pirano in Izola/Isola, na katerih so stalno navzoči italijansko govoreči prebivalci. To bi glede na vse navedeno pomenilo dodaten oprijemljiv način

¹ Memorandum o soglasju za "Svobodno tržaško ozemlje", ki je bil 5. oktobra 1954 sklenjen v Londonu med Italijo, Veliko Britanijo, Združenimi državami Amerike in Jugoslavijo, je Italiji predal v upravljanje severni del tega ozemlja, Jugoslavija pa je prevzela v upravljanje njegov južni del, ki je vključeval tudi današjo slovensko obalo. Memorandumu so bili priloženi različni akti. Eden od njih (Posebni statut) se je nanašal na položaj italijansko govoreče manjšine, ki živi na ozemlju, ki je bilo dodeljeno v upravljanje Jugoslaviji, in na položaj slovensko govoreče manjšine, ki živi na ozemlju, ki je prišlo pod italijansko upravo.

priznavanja italijanskega jezika kot izraza kulturnega bogastva za omenjene tri občine, v katerih je ta jezik tradicionalno navzoč, kar bi bilo popolnoma skladno s pododstavkom a prvega odstavka 7. člena listine

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske oblasti, naj zaščito italijanskega jezika, kot je zdaj predvidena za narodnostno mešana območja, iz sedanjih narodnostno mešanih območij v treh občinah postopoma razširijo še na druga območja, ki jih je treba določiti v sodelovanju z govorcami tega jezika tam, kjer so italijansko govoreči državljani stalno navzoči, in posledično to zaščito tudi izvajati.

"c potreba po odločnem ukrepanju za spodbujanje rabe regionalnih ali manjšinskih jezikov, da se varujejo;"

55. Odbor strokovnjakov se sklicuje na svojo oceno III. dela listine za madžarski in italijanski jezik.

56. Odbor strokovnjakov je prepričan, da odnos slovenskih organov oblasti do nemškega jezika v dosedanem zelo omejenem obsegu, ki je v bistvu omejen izključno le na določbe dvostranskega sporazuma z Avstrijo, ne zadošča za zaščito in uveljavljanje tega jezika.

"d boljše omogočanje in/ali spodbujanje ustne in pisne rabe regionalnih ali manjšinskih jezikov v javnem in zasebnem življenju;"

57. Odbor strokovnjakov se sklicuje na svojo oceno III. dela listine za madžarski in italijanski jezik.

58. Odbor strokovnjakov je bil obveščen o določbah o nemškem jeziku v dvostranskem sporazumu z Avstrijo (glej 43. odstavek tega poročila). Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe, da sprejmejo nadaljnje ukrepe za izvajanje te določbe.

"e vzdrževanje in razvoj vezi na področjih, ki jih vključuje ta listina, med skupinami, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik, in drugimi skupinami v tej državi, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik v enaki ali podobni obliki, kakor tudi vzpostavitev kulturnih odnosov z drugimi skupinami v državi, ki uporabljajo različne jezike;"

59. Prvi del te določbe je zlasti pomemben za nemški jezik, ki ga govorijo na različnih območjih države (glej odstavke 21–23 tega poročila), medtem ko sta italijanski in madžarski jezik navzoča na zelo dobro opredeljenih območjih države.

60. Odbor strokovnjakov je prejel informacije o treh uradno registriranih društvih, ki se ukvarjajo z uveljavljanjem nemškega jezika in kulture ("Most svoboda", "Slovensko-kočevarsko društvo Peter Kozler" in "Društvo Kočevarjev staroselcev"). Ni pa bila sporočena nobena informacija o pobudah slovenskih organov za negovanje vezi med predstavniki različnih skupin teh govorcev tega jezika. Zato odbor spodbuja slovensko vlado, naj o tem poroča v naslednjem občasnem poročilu.

61. Glede drugega dela te določbe, ki se enako nanaša na madžarski in italijanski jezik, pa informacije, ki jih je dala vlada ne zadoščajo za oceno o tem, kako slovenski organi pospešujejo vzpostavljanje kulturnih odnosov med različnimi jezikovnimi skupinami v državi. Zato bi bilo treba ta vidik obdelati v naslednjem občasnem poročilu.

"f zagotavljanje primernih oblik in sredstev za poučevanje in študij regionalnih ali manjšinskih jezikov na vseh ustreznih stopnjah;"

62. Odbor strokovnjakov se sklicuje na svojo oceno III. dela listine za madžarski in italijanski jezik.

63. Govorci nemškega jezika na Kočevskem so odbor strokovnjakov opozorili na to, da bi bilo treba okrepiti določbe o poučevanju v nemškem jeziku in o njegovem učenju. Na podlagi prejetih podatkov odbor strokovnjakov meni, da bi bilo treba sedanje dejavnosti okrepiti in razviti ustrezno obliko vzgoje in izobraževanja v nemškem jeziku kot regionalnem ali manjšinskem jeziku na tradicionalno poseljenih območjih kot del rednega ali izbirnega šolskega učnega programa. Odbor strokovnjakov zato spodbuja slovenske organe, da preučijo, kako bi pripravili ustrezno zagotavljanje vzgoje in izobraževanja v sodelovanju z govorcami tega jezika predvsem na Kočevskem.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske oblasti, da razmislijo o tem, kako bi pripravili ustrezno zagotavljanje poučevanja v nemškem jeziku in nemškega jezika v sodelovanju z govorcami tega jezika predvsem na Kočevskem.

"g zagotavljanje možnosti osebam, ki ne govorijo regionalnega ali manjšinskega jezika in živijo na območju, kjer se tak regionalni ali manjšinski jezik uporablja, da se ga učijo, če tako želijo;"

64. Odbor strokovnjakov ugotavlja, da je dvojezični sistem izobraževanja, ki je ponujen tudi Slovincem na tem območju, odličen način izpolnjevanja obveznosti. Vesel bi bil še nadaljnjih podatkov o možnostih, ki so na voljo odraslim slovensko govorečim prebivalcem, ki živijo na tem območju, da se naučijo madžarski jezik, če to želijo.

65. V zvezi z italijanskim jezikom odbor strokovnjakov ugotavlja, da tudi učenci, ki niso pripadniki italijansko govoreče skupnosti, lahko obiskujejo šole z italijanskim učnim jezikom (glej 172. odstavek v nadaljevanju). Poleg tega vključuje učni načrt za etnične Slovence, ki prebivajo na narodnostno mešanih območjih dve uri italijanskega jezika na teden. Po mnenju odbora strokovnjakov so to odlični načini za izpolnjevanje te obveznosti in je Slovenijo treba pohvaliti. Toda odbor strokovnjakov nima natančnih informacij o tem, kako se ta določba izpolnjuje na preostalem ozemlju teh občin. Vsekakor je zajet v opažanja, povezana s pododstavkom b prvega odstavka 7. člena (glej odstavke 51–54 tega poročila). Poleg tega bi bil odbor strokovnjakov vesel podatkov o možnostih, ki so na voljo odraslim slovensko govorečim državljanom, ki živijo na teh območjih, da se učijo italijanski jezik, če to želijo.

66. Odbor strokovnjakov ni dobil nobenih podatkov o nemškem jeziku. Zato slovenske organe spodbuja, naj dajo pripombe k tej določbi v naslednjem občasnem poročilu.

"h pospeševanje študija in raziskovanja regionalnih ali manjšinskih jezikov na univerzah ali enakovrednih ustanovah;"

67. Odbor strokovnjakov se sklicuje na svojo oceno III. dela listine za madžarski in italijanski jezik.

68. Odbor strokovnjakov ni dobil nobenih informacij v zvezi z nemškim jezikom. Zato slovenske organe spodbuja, naj dajo pripombe k tej določbi v naslednjem občasnem poročilu.

"i pospeševanje primernih oblik transnacionalnih izmenjav na področjih, ki jih vključuje ta listina za regionalne ali manjšinske jezike, ki se uporabljajo v enaki ali podobni obliki v dveh ali več državah."

69. Področje te določbe za madžarski jezik se praktično ujema s tisto iz 14. člena listine in bo zato obdelano pri oceni v III. delu (glej 165. in 166. odstavek tega poročila).

70. Poseben položaj medijev v italijanskem jeziku in Italijansko govoreče manjšine pa postavlja splošnejše vprašanje, ki presega obseg 14. člena listine in zahteva temeljitejšo oceno glede širših obveznosti, vsebovanih v tej določbi.

71. Kot bo še pojasnjeno pozneje (glej 214. odstavek tega poročila), ima italijansko govoreča manjšina svoje televizijske in radijske kanale (Tele-Capodistria in Radio-Capodistria s sedežem v Kopru/Capodistriji). V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je bil televizijski kanal Koper/Capodistria v italijanskem jeziku dostopen poslušalcem v Italiji zaradi relejnih postaj, ki jih je lahko uporabljal v nekdanji Jugoslaviji. Dostopnost za italijanski trg je prinašala televizijskemu kanalu Koper/Capodistria v italijanskem jeziku nekaj dohodka od oglaševanja, kar je postaji omogočalo dodaten razvoj. Tako zbran denar so med drugim uporabili tudi za graditev sedanjega sedeža slovenske RTV v Kopru/Capodistriji. Ne glede na finančne vidike pa je oddajanje za italijanske gledalce pomenilo tudi dokaj nenavaden način za vzdrževanje stikov italijansko govoreče manjšine s širšim krogom italijansko govorečih gledalcev zunaj Slovenije. Nadalje je velik doseg, ki ga je imel televizijski kanal Koper/Capodistria v italijanskem jeziku v Jugoslaviji zajel tudi italijansko govorečo manjšino na Hrvaškem, saj takrat italijansko govoreča manjšina v Jugoslaviji ni bila razdeljena, kot je danes, s slovensko-hrvaško mejo. To je italijanskemu jeziku pomagalo ohraniti njegovo zgodovinsko enovitost zlasti na istrskem polotoku.

72. Po informacijah, ki jih je prejel odbor strokovnjakov, se je stanje po osamosvojitvi Slovenije dramatično spremenilo. Pomembnejši vidik novega stanja je bila tudi finančna kriza slovenske radiotelevizije. Nekateri posebnejši vidiki novega stanja bodo obravnavani pozneje pri oceni po 11. členu listine (glej 215. in 216. odstavek tega poročila). V zvezi s to določbo pa je treba glede širše obveznosti zlasti opozoriti na dve zadevi. Prva je ta, da je televizijski kanal Koper/Capodistria v italijanskem jeziku iz razlogov, ki odboru strokovnjakov niso znani, izgubil svoje relejne postaje in ne more več doseči gledalcev v Italiji, razen na območju ob meji s Slovenijo. Druga pa, da televizijski kanal Koper/Capodistria v italijanskem jeziku, prav tako iz razlogov, ki odboru strokovnjakov niso znani, zdaj lahko uporablja le srednjevalovne frekvence z nizko močjo. Zaradi tega ne samo, da ne morejo doseči Italije razen, kot je bilo rečeno, obmejnega območja, ampak tudi celega istrskega polotoka ne. To ima dve negativni posledici. Prvič je izguba televizijskih relejnih postaj, ki so televizijskemu kanalu Koper/Capodistria v italijanskem jeziku omogočali doseči Italijo (to očitno velja tudi za radio), odrezala pomembne kulturne vezi italijansko govoreče manjšine s širšim italijansko govorečim krogom gledalcev v Italiji, razen na obmejnih območjih. Drugič pa nepokrivanje celega istrskega polotoka s televizijskim kanalom Koper/Capodistria v italijanskem jeziku pomeni manjšo možnost za doseganje številčnejše italijansko govoreče manjšine na Hrvaškem, namreč v Istri in v hrvaškem mestu Reka (to velja tudi za televizijski kanal v italijanskem jeziku, ki na primer tudi ne more doseči Reke). V zvezi s tem je treba še enkrat poudariti, da so italijansko govoreči elektronski mediji s sedežem v Kopru/Capodistria pomembno sredstvo za vzdrževanje vezi med italijansko govorečimi prebivalci na obeh straneh današnje slovensko-hrvaške meddržavne meje.

73. Odbor strokovnjakov opaža, da se obveznost, določena v tej določbi, nanaša na izvajanje politike za uresničevanje ciljev, ki so vsebovani v tej določbi. Opisani razvoj dogodkov je dejansko zmanjšal ustrezne meddržavne povezave z mediji, ki so smiselno zajete tudi v točki i prvega odstavka 7. člena listine, namesto da bi jih pospeševal. Slovenske oblasti pa tudi niso storile ničesar, da bi obrnile opisani negativni razvoj.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske oblasti, da v sodelovanju s Hrvaško in Italijo sprejmejo usmeritve, s katerimi bi pospešile oddajanje televizijskih in radijskih kanalov Koper/Capodistria v italijanščini na dele Italije zunaj obmejnega območja s Slovenijo in na cel hrvaški del Istre ter hrvaško mesto Reka.

74. In končno še o nemškem jeziku: poleg sklicevanja na dvostranski sporazum z Avstrijo (glej 43. odstavek tega poročila) odbor strokovnjakov ni dobil nobenih drugih informacij o izvajanju te določbe. Odbor strokovnjakov bi zato želel spodbuditi slovenske organe, da dajo v naslednjem občasnem poročilu pojasnila o sprejetih ukrepih za spodbujanje ustreznih meddržavnih izmenjav, povezanih z listino, z drugimi državami nemškega govornega območja.

"Drugi odstavek

Pogodbenice se obvezujejo, da bodo, če še niso, odpravile vsako neupravičeno razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti glede uporabe kakega regionalnega ali manjšinskega jezika in katerih cilj je odvracati od ohranjanja ali razvoja tega jezika ali ga ogrožati. Sprejem posebnih ukrepov v prid regionalnim ali manjšinskim jezikom, katerih namen je spodbujati enakost med uporabniki teh jezikov in preostalim prebivalstvom ali ki upoštevajo njihove specifične razmere, se ne šteje za dejanje diskriminacije do uporabnikov bolj razširjenih jezikov."

75. Razen kolikor ta določba ni podrobneje obravnavana v III. delu, odbor strokovnjakov ugotavlja, da so informacije, ki jih je dala vlada zelo splošne in bi želel spodbuditi slovensko vlado, da ta vidik obsežneje obdela v naslednjem občasnem poročilu.

"Tretji odstavek

Pogodbenice se obvezujejo s primernimi ukrepi pospeševati medsebojno razumevanje med vsemi jezikovnimi skupinami v državi, in to zlasti tako, da cilji vzgoje in izobraževanja v državi vključujejo spoštovanje, razumevanje in strpnost do regionalnih ali manjšinskih jezikov, ter spodbujati javna občila, da si prizadevajo za doseganje istih ciljev."

76. Odbor strokovnjakov najprej opaža, da izkušnje dokazujejo, da je obseg zaščite ali uveljavljanja manjšinskega jezika odvisen od tega, kako ga zaznavajo govorniki večinskega jezika. Dejansko zaščita ali pospeševanje regionalnega ali manjšinskega jezika v mnogih pogledih kaže odnos in zaznavanje večine. Zato je ozaveščanje večine izredno pomembno. Ta vidik se lahko nanaša na večino na lokalni ravni in državni ravni, kar je značilnost v Sloveniji. Kot je navedeno v tretjem odstavku 7. člena listine, sta v tem pogledu posebej pomembni dve področji: izobraževanje in mediji pa tudi spoštovanje, strpnost in razumevanje, ki se na teh dveh področjih kažejo do regionalnih ali manjšinskih jezikov .

77. V izobraževanju na lokalni ravni zagotavlja model dvojezičnega izobraževanja, ki ga uporabljajo na madžarsko govorečih območjih, in vključevanje italijanskega jezika v učni načrt za etnično slovenske učence, ki živijo na narodnostno mešanih območjih, učinkovito uveljavljanje madžarskega in italijanskega jezika med lokalnimi govorniki večinskega jezika (glede italijanskega jezika odbor strokovnjakov v tej zvezi opozarja na pripombe v odstavkih 51–54).

78. Na vsedrjavni ravni je primer ob obisku na kraju samem pokazal, da je precej učencev večinskega slovensko govorečega prebivalstva pokazalo, da dobro poznajo večino regionalnih ali manjšinskih jezikov, ki se govorijo v Sloveniji, zlasti madžarski in italijanski jezik (sklicevanje na souradni položaj teh dveh jezikov nekje v učnem načrtu). Uporaba učil, kot so na primer zemljevidi Slovenije z dvojezičnimi krajevnimi napisi v razredih (kot jih je odbor strokovnjakov opazil ob obisku na kraju samem), so zelo pomembni za namene tretjega odstavka 7. člena listine in so gotovo lahko vzorec dobre prakse. Slovenske organe, pristojne za izobraževanje, bi bilo treba pohvaliti, ker zagotavljajo taka učila, in jih spodbuditi, da še naprej razvijajo tako uporabo učil.

79. Na področju izobraževanja pa ni jasno, ali in kako slovensko govorečim učencem povsod po državi, zlasti pri poučevanju zgodovine in kulture, razlagajo avtohtonost regionalnih ali manjšinskih jezikov, ki se govorijo v Sloveniji, od madžarskega in italijanskega dalje. Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe, da to vprašanje obdelajo in o tem poročajo v naslednjem občasnem poročilu.

80. Odbor strokovnjakov pa ni prejel nobenih informacij o politiki, ki se izvaja v medijih za ozaveščanje večinskega prebivalstva o regionalnih ali manjšinskih jezikih, ki se govorijo v Sloveniji. Zato odbor strokovnjakov ne more oceniti izpolnjevanja te določbe in spodbuja slovenske organe, da to bolje obdelajo v naslednjem občasnem poročilu.

"Četrty odstavek

Pri določanju svoje politike do regionalnih ali manjšinskih jezikov pogodbenice upoštevajo izražene potrebe in želje skupin, ki uporabljajo te jezike. Spodbujati jih je treba, da po potrebi ustanovljajo organe za svetovanje oblastem o vseh zadevah, ki se nanašajo na regionalne ali manjšinske jezike."

81. Madžarska samoupravna narodna skupnost v Prekmurju in italijanska samoupravna narodna skupnost na Obali zastopata interese in skrbi teh manjšinskih skupin in se z organi oblasti dogovarjata tudi o jezikovnih zadevah. Na državni ravni se s temi zadevami ukvarja Urad za narodnosti Vlade RS. Slovenska vlada je obvestila odbor strokovnjakov, da je Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje

najvišji strokovni organ za izobraževanje. Določa izobraževalne programe za pripadnike madžarske narodne skupnosti ter strokovno pomaga pri sprejemanju odločitev in pripravi predpisov. Ni pa jasno, kako ta strokovni svet v praksi skrbi za potrebe in želje govorcev regionalnih ali manjšinskih jezikov. Odbor strokovnjakov bi bil vesel konkretnjših podatkov o tem v naslednjem občasnem poročilu.

82. Vlada je omenila društva, ustanovljena za zaščito in uveljavljanje nemškega jezika, ni pa dala dodatnih informacij. Odbor strokovnjakov bi zato z veseljem prejel nadaljnje podatke v naslednjem občasnem poročilu.

7. člen – Cilji in načela

- "1** *Cilji in načela, na katerih temeljijo politika, zakonodaja in praksa pogodbenic v zvezi z regionalnimi ali manjšinskimi jeziki na ozemljih, na katerih se ti jeziki uporabljajo, in glede na položaj vsakega jezika, so:*
- a priznanje regionalnih ali manjšinskih jezikov kot izraza kulturnega bogastva;*
 - b spoštovanje zemljepisnega območja vsakega regionalnega ali manjšinskega jezika, da bi s tem zagotovili, da že obstoječe ali nove upravne delitve niso ovira za spodbujanje rabe posameznega regionalnega ali manjšinskega jezika;*
 - c potreba po odločnem ukrepanju za spodbujanje rabe regionalnih ali manjšinskih jezikov, da se varujejo;*
 - d boljše omogočanje in/ali spodbujanje ustne in pisne rabe regionalnih ali manjšinskih jezikov v javnem in zasebnem življenju;*
 - e vzdrževanje in razvoj vezi na področjih, ki jih vključuje ta listina, med skupinami, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik in drugimi skupinami v tej državi, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik v enaki ali podobni obliki, kakor tudi vzpostavitev kulturnih odnosov z drugimi skupinami v državi, ki uporabljajo različne jezike;*
 - f zagotavljanje primernih oblik in sredstev za poučevanje in študij regionalnih ali manjšinskih jezikov na vseh ustreznih stopnjah;*
 - g zagotavljanje možnosti osebam, ki ne govorijo regionalnega ali manjšinskega jezika in živijo na območju, kjer se tak regionalni ali manjšinski jezik uporablja, da se ga učijo, če tako želijo;*
 - h pospeševanje študija in raziskovanja regionalnih ali manjšinskih jezikov na univerzah ali enakovrednih ustanovah;*
 - i pospeševanje primernih oblik transnacionalnih izmenjav na področjih, ki jih vključuje ta listina za regionalne ali manjšinske jezike, ki se uporabljajo v enaki ali podobni obliki v dveh ali več državah.*
- 2** *Pogodbenice se obvezujejo, da bodo, če še niso, odpravile vsako neupravičeno razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti glede uporabe kakega regionalnega ali manjšinskega jezika in katerih cilj je odvracati od ohranjanja ali razvoja tega jezika ali ga ogrožati. Sprejem posebnih ukrepov v prid regionalnim ali manjšinskim jezikom, katerih namen je spodbujati enakost med uporabniki teh jezikov in preostalim prebivalstvom ali ki upoštevajo njihove specifične razmere, se ne šteje za dejanje diskriminacije do uporabnikov bolj razširjenih jezikov.*
- 3** *Pogodbenice se obvezujejo s primernimi ukrepi pospeševati medsebojno razumevanje med vsemi jezikovnimi skupinami v državi, in to zlasti tako, da cilji vzgoje in izobraževanja v državi vključujejo spoštovanje, razumevanje in strpnost do regionalnih ali manjšinskih jezikov, ter spodbujati javna občila, da si prizadevajo za doseganje istih ciljev.*
- 4** *Pri določanju svoje politike do regionalnih ali manjšinskih jezikov pogodbenice upoštevajo izražene potrebe in želje skupin, ki uporabljajo te jezike. Spodbujati jih je treba, da po potrebi ustanavljajo organe za svetovanje oblastem o vseh zadevah, ki se nanašajo na regionalne ali manjšinske jezike.*
- 5** *Pogodbenice se obvezujejo, da bodo mutatis mutandis uresničevale načela iz prvega do četrtega odstavka tudi za jezike brez ozemlja. Vendar pa se narava in obseg ukrepov za jezike, s katerimi se uresničuje ta listina, prožno določata ob upoštevanju potreb in želja ter ob spoštovanju tradicije in značilnosti skupin, ki uporabljajo te jezike."*

83. V slovenski listini o ratifikaciji je navedeno, da bo Slovenija v skladu s petim odstavkom 7. člena listine smiselno uporabljala določbe prvega do četrtega odstavka 7. člena tudi za romski jezik. Res pa je, da se v Sloveniji govori več različnih romskega jezika zaradi različnega zgodovinskega ozadja govorcev romskega jezika (glej 18. odstavek tega poročila).

84. Slovenska ustava v 65. členu določa, da "položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon." V svojem prvem občasnem poročilu (glej strani 31–33) vlada priznava, da še ni bil sprejet noben zakonski akt, ki bi celovito urejal položaj Romov, čeprav zakoni, ki urejajo posamezna področja, vsebujejo tudi določbe, ki se nanašajo na romske skupnosti. Te določbe so v glavnem usmerjene v zagotavljanje vključevanja romskih otrok v redni šolski sistem za slovenske učence (glej zlasti prvo občasno poročilo, stran 33, opomba št. 81; nadalje se vlada v svoji informaciji sklicuje tudi na ukrepe, kot so prilagojeni učbeniki slovenskega jezika ali matematike, sredstva, namenjena romskim otrokom za nakup šolskih potrebščin in nadomestilo stroškov za malice romskih otrok). Nobena posebna določba pa ne obravnava zaščite in uveljavljanja romskega jezika. Dejansko se zdi, da ni na voljo poučevanja v romskem jeziku ali učenja romskega jezika. Je ena sama izjema, na katero je bil odbor strokovnjakov opozorjen ob obisku na kraju samem in v informaciji, ki jo je dala vlada. To je bil neobvezni tečaj za predšolske vzgojitelje in osnovnošolske učitelje v romskem jeziku, izveden leta 2002 v sodelovanju z neko osnovno šolo v Murski Soboti in romskim društvom. Opozorili so tudi na začetniški tečaj, ki ga je organizirala neka osnovna šola na Dolenjskem, vendar o tem ni bilo na voljo nobene nadaljnje informacije.

85. Dejansko so bila, kot vlada sama priznava (glej prvo občasno poročilo, zlasti strani 31 in 33), prizadevanja oblasti v glavnem usmerjena v zagotavljanje osnovnih življenjskih razmer, poskuse socializacije in vključevanja v okolje. Politika vključevanja, ki jo izvaja slovenska država, se nanaša zlasti na izobraževanje in kulturo in je že dala nekaj pozitivnih rezultatov. Število romskih otrok, vpisanih v otroške vrtce in osnovne šole, stalno narašča (glej prvo občasno poročilo, stran 32). Poleg tega je v kulturi dejavnih več romskih kulturnih društev, Zveza Romov Slovenije pa je njihova krovna organizacija. To združenje izdaja tudi revijo s prispevki v slovenskem in romskem jeziku. Lokalni radijski in televizijski postaji Murska Sobota in Novo mesto redno oddajata programe za romske skupnosti deloma v romskem jeziku. Vredno je tudi omeniti, da ima slovenska javna televizija v zadnjem času na programu tudi oddaje, v katere so vključene pesmi v romskem jeziku.

86. Vpis v srednje šole je veliko nižji od vpisa v osnovno šolo in le zelo redki romski dijaki dosežejo višjo stopnjo izobrazbe (glej prvo občasno poročilo, stran 32). Čeprav so življenjske razmere romske skupnosti v Prekmurju sorazmerno boljše kot na Dolenjskem in v Beli krajini, večina Romov v Sloveniji še vedno živi v naseljih, ki so ločena od preostalega prebivalstva, in običajno pod spodnjo mejo življenjskega standarda, kar tudi navaja vlada sama (glej prvo občasno poročilo, stran 31).

87. Razmere, povezane z romskim jezikom bi se zdele kritične. Poleg tega da v slovenski pravni ureditvi, kot je bilo omenjeno, ni nobenega resnega in sistematskega načina za ohranjanje romskega jezika, nakazuje več podatkov, ki jih je zbral odbor strokovnjakov ob obisku na kraju samem ali na katere je bil pozneje opozorjen, da dejansko obstajajo velike težave. Medtem ko se na območju Novega mesta uporaba romskega jezika v šoli med romskimi otroki običajno dopušča, pa so romski otroci na območju Krškega (ki meji na Hrvaško) v primerjavi s slovenskimi otroki zapostavljeni ali pa so brez vsake pomoči vrženi v popolnoma slovensko govorno okolje. Učitelji, ki govorijo samo slovensko, se ne počutijo lagodno, če se v šolskih prostorih govori jezik, ki ga ne razumejo. Včasih je uporaba romskega jezika v takih šolah preprosto prepovedana (v enem primeru, o katerem so poročali odboru strokovnjakov, se je to očitno nanašalo na pomočnika, ki je bil odgovoren za stike z romskimi otroki v šoli). Nadalje pa poleg pomanjkanja učbenikov očitno primanjkuje tudi učiteljev z znanjem romskega jezika ali osnovnim poznavanjem Romov in njihove kulture kakor tudi učiteljev iz same romske skupnosti. Na nekaterih območjih ima tako stanje očitno zelo negativne kratkoročne posledice za ohranjanje jezika. Novo mesto je bilo omenjeno kot primer, saj romski otroci tam začenjajo govoriti neko mešanico romskega in slovenskega jezika, ki ji dodajajo celo nekatere hrvaške besede.

88. Odbor strokovnjakov bi želel opozoriti na zapleten položaj romskega jezika in na to, da imajo jezikovna vprašanja v veliki meri tudi socialne in kulturne razsežnosti ter da je težko reševati vprašanja jezika in ob tem spregledati te druge razsežnosti. Odbor strokovnjakov dejansko meni, da politika ohranjanja jezika

ne more biti skladna z listino in prinašati zelenih rezultatov, če niso hkrati sprejeti tudi drugačni ukrepi (glej drugo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine na Madžarskem, ECRML (2003) 6, 45. in 46. odstavek). Odbor strokovnjakov na podlagi prejetih informacij ugotavlja, da se slovenska vlada zelo dobro zaveda družbenoekonomskih dejavnikov, ki vplivajo na romske skupnosti v Sloveniji. Vsekakor mora vključevanje v duhu listine omogočati polno sodelovanje v gospodarskem, družbenem in političnem življenju in zagotavljati ohranjanje jezikovne in kulturne prepoznavnosti (glej prej navedeno drugo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine na Madžarskem, 43. odstavek).

89. Jasno je sicer, da jezikovna vprašanja v zvezi z Romi ne morejo biti obravnavana ločeno od njihovih družbenoekonomskih razmer, vendar je lahko res tudi obratno. Na podlagi podatkov, ki so bili dani na voljo odboru strokovnjakov, bi se dejansko zdelo, da je med Romi zelo razširjeno pomanjkanje samospoštovanja in da se prav zaradi tega odmikajo od svoje prvotne kulture in celo jezika. Odbor strokovnjakov meni, da bi lahko dvignili ugled romskega jezika z njegovo zaščito in uveljavljanjem, to pa bi potem dvignilo samospoštovanje med romskim prebivalstvom in posledično tudi izboljšalo njihovo vključevanje v slovensko družbo, ne da bi se morali ob tem odpovedati svoji kulturni in jezikovni prepoznavnosti.

90. Vlada je obvestila odbor strokovnjakov o posebni delovni skupini za pripravo strategije za vključevanje Romov v izobraževanje, ki je bila ustanovljena decembra 2002. Ne glede na to pa je odbor strokovnjakov prepričan, da je nujno treba sprejeti programe za razvoj romskega jezika, kot so na primer ustrezne določbe za poučevanje v jeziku in učenje jezika skupaj s precejšnjim vlaganjem v usposabljanje učiteljev. To bi bil pozitiven premik in dragocen prispevek k ohranjanju romske kulture in jezika, pomenil pa bi tudi veliko možnost za vključevanje v družbo in s tem povezane ekonomske koristi. Vsekakor pa so potrebni tudi splošnejši ukrepi, zlasti taki, ki bi bili skladni s cilji in duhom pododstavka a prvega odstavka in s tretjim odstavkom 7. člena in z njimi bi slovensko večinsko prebivalstvo spodbudili k boljšemu odnosu do romskega jezika in kulture, tako da bi v njej videli sestavni del slovenskega kulturnega bogastva. Slovenske oblasti naj bi si prizadevale za širjenje pozitivnejše podobe tega jezika in kulture v vseh medijih, še posebej pa v nacionalnih, in poskrbeli za njuno boljšo vidnost in ugled v nacionalnem učnem programu (in kadar je primerno, tudi v učnih programih drugih manjšin v Sloveniji). V tej zvezi je vredno poudariti, da je ob obisku na kraju samem v neki osnovni šoli v Ljubljani odbor strokovnjakov opazil, da kar nekaj slovensko govorečih učencev Romov sploh ni takoj uvrstilo med pripadnike manjšin v Sloveniji.

91. Dodati je treba, da se je ob obisku na kraju samem vlada sklicevala na dva vidika, ki ovirata poučevanje romskega jezika in v romskem jeziku: pomanjkanje standardizacije jezika in različna narečja tega jezika, govorjena v Sloveniji. Odbor strokovnjakov se teh dejavnikov in z njimi povezanih težav dobro zaveda, saj imajo podobne težave tudi v drugih državah. Ni pa prepričan, da je pomanjkanje standardizacije jezika zadostna utemeljitev za to, da se v tem jeziku ne poučuje in da se romski jezik ne uči. Standardizacija je nedvomno zelo pomemben korak pri poučevanju jezika, zlasti na višjih stopnjah, in dolgoročno bi bilo treba imeti splošno sprejeto standardno obliko tega jezika. Še več: odbor strokovnjakov meni, da bi bilo treba standardizacijo doseči na evropski ravni v tesnem sodelovanju s predstavniki Romov in drugih evropskih držav, ki jih to zadeva, da bi se tako izognili čisto 'nacionalni' standardizaciji, ki bi lahko pomenila tveganje, da bi se pretrgale vezi z drugimi romskimi skupnostmi po vsej Evropi. Medtem ko se taka standardizacija vsaj na začetni ravni šele oblikuje, bi lahko izboljšali usposabljanje učiteljev in bolj organizirano uporabljali krajevne različice romskega jezika v osnovnih šolah (glej drugo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine na Madžarskem, ECRML (2003) 6, 50. odstavek).

Na podlagi navedenega odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe oblasti, da:

- ***sprejmejo pozitivne ukrepe, usmerjene proti vsem oblikam nestrpnosti do romskega jezika in kulture;***
- ***se dejavno vključijo v postopek standardizacije romskega jezika v tesnem sodelovanju s predstavniki Romov in po možnosti skupaj z drugimi evropskimi državami, ki jih to zadeva, da tako prispevajo k skupnemu evropskemu podvigu za vzpostavitev enotne evropske standardizacije tega jezika;***
- ***da ukrepajo v smeri uvajanja in nadaljnjega razvoja zagotavljanja učenja romskega jezika in poučevanje v tem jeziku zlasti v nižjih razredih in da precej vlagajo v usposabljanje učiteljev, kljub temu da postopek standardizacije jezika še poteka;***
- ***sprejmejo določbe in ukrepe za izboljšanje podobe romske kulture v slovenski družbi, zlasti v medijih in sistemu izobraževanja slovensko govoreče večine prebivalstva.***

2.3 Ocena v zvezi s III. delom Listine

92. Odbor strokovnjakov je podrobneje preučil zaščito madžarskega in italijanskega jezika, ki ju je Slovenija opredelila kot zaščiten jezika po III. delu listine. Odstavki in točke, ki so navedeni v močnejšem poševnem tisku, so dejanske obveznosti, ki jih je izbrala Slovenija (ali jih je po uradni dolžnosti uporabil odbor strokovnjakov v posameznih primerih, obravnavanih v nadaljevanju v odstavkih 93–95, 132–134, 167–169 oziroma 206–207).

2.3.1 Madžarski jezik

8. člen – Izobraževanje

Uvodne opombe

93. Odbor strokovnjakov je opazil, da pri točkah a in c prvega odstavka 8. člena listine Slovenija v svoji listini o ratifikaciji ni določila, katero od treh možnosti, ki so na voljo po vsaki od omenjenih točk, bo uporabljala. Dejansko so tri izbire, našteje v omenjenih točkah, različne možnosti in pogodbenice se morajo odločiti za eno od njih.

94. Kadar se država sama ni odločila za eno od razpoložljivih možnosti, se v skladu z ustaljeno prakso odbora strokovnjakov običajno po uradni dolžnosti uporabi najvišja izbirna stopnja zaščite in uveljavljanja jezika, razen če zaradi izrednih okoliščin taka najvišja stopnja očitno ni združljiva s potrebami posameznega regionalnega ali manjšinskega jezika in/ali z izrecnimi željami njegovih govorcev (glej na primer prej navedeno drugo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine na Madžarskem, 95. odstavek).

95. Kot je bilo že omenjeno (glej 12. odstavek), je za izobraževanje v madžarskem jeziku in njegovo učenje v Prekmurju, izbran dvojezični model, katerega podrobnosti bodo v nadaljevanju pojasnjene za vsako od ustreznih izbirnih možnosti. Tak model je bil izbran predvsem zato, ker se sredi petdesetih let prejšnjega stoletja veliko madžarsko govorečih učencev ni več vpisovalo v šole z madžarskim jezikom. Da bi ustavili to gibanje, je bilo uvedeno opozorilno dvojezično izobraževanje za vse učence na območju, vključno z etnično slovenskimi, in tako rešitev je podprla tudi sama madžarsko govoreča skupnost (glej tudi 12. odstavek tega poročila). Sedanji model izobraževanja za madžarski jezik dejansko ustreza drugi možni izbiri, našteji v ustrezni točki listine, drugače od možnosti ki ponuja najvišjo stopnjo zaščite in uveljavljanja. Če bi odbor strokovnjakov uporabil to drugo izbirno možnost, bi to pomenilo vračanje v stanje pred letom 1959 (za katero je bila značilna navzočnost šol v madžarskem jeziku). Toda govorniki madžarskega jezika sami menijo, da bi to škodovalo ohranjanju njihovega jezika. Zato se je odbor strokovnjakov odločil uporabiti drugo naštetno izbirno možnost, saj bi bila uporaba možnosti najvišje stopnje zaščite madžarskega jezika v Sloveniji očitno nezdržljiva s posebnimi potrebami tega jezika in izraženimi željami njegovih govorcev.

96. Odbor strokovnjakov je nadalje ugotovil, da Slovenija ni sprejela nobene obveznosti glede osnovnošolskega izobraževanja (točka b prvega odstavka 8. člena). Ne glede na to pa je slovenska vlada dala pripombe v zvezi s to obveznostjo v svojem prvem občasnem poročilu (glej zlasti stran 9 in 11). V zvezi s tem bi odbor strokovnjakov rad opozoril na nujno vlogo, ki jo ima izobraževanje pri ohranjanju jezika in poudaril, da je neprekinjeno izobraževanje izredno pomembno, če naj bo uspešno (smiselno glej tudi prvo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine v Nemčiji, ECRML (2002) 1, sklepna ugotovitev J.). Odbor strokovnjakov bi zato želel spodbuditi Slovenijo, da razmisli o razširitvi ratifikacije, tako da bo vključevala osnovnošolsko izobraževanje.

"Prvi odstavek

Glede izobraževanja se pogodbenice obvezujejo, da bodo na ozemlju, na katerem se ti jeziki uporabljajo, v skladu s položajem vsakega od teh jezikov in brez poseganja v poučevanje uradnega jezika ali uradnih jezikov države:

- a** *i* zagotovile možnosti za predšolsko izobraževanje v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih ali
- ii** **zagotovile možnost, da znaten del predšolskega izobraževanja poteka v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih;"**

97. Po prvem občasnem poročilu (glej stran 10) je na narodnostno mešanem območju Prekmurja šest dvojezičnih vrtcev. V nekaterih primerih imajo lastno stavbo (na primer v Lendavi/Lendvi) pa so v isti stavbi skupaj z ustrežno osnovno šolo (na primer v Dobrovniku/Dobronaku). Kot primer uporabljenega načina dela v dvojezičnih vrtcih naj navedemo, da v Lendavi/Lendvi za vsakega otroka skrbita ena madžarsko in ena slovensko govoreča vzgojiteljica, tako da je načelo "ena oseba en jezik" dosledno upoštevano. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

- "c** *i* zagotovile možnost za srednješolsko izobraževanje v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih ali
- ii** **zagotovile možnost, da znaten del srednješolskega izobraževanja poteka v ustreznem regionalnem ali manjšinskem jeziku;"**

98. Edina dvojezična srednja šola je v Lendavi/Lendvi. Po podatkih, ki jih je zbral odbor strokovnjakov ob obisku na kraju samem in informacijah, ki jih je dala vlada, se dvojezični model na tej šoli izvaja, kot je navedeno: za tri predmete (zgodovina, zemljepis in zgodovina umetnosti) se del učnega načrta poleg osnov v slovenskem poučuje tudi v madžarskem jeziku za tiste učence, ki se za to izbirno možnost odločijo. Vsi drugi predmeti se poučujejo po posebni dvojezični metodi, po kateri se ista učna snov, zasnove in pojmi določajo in razlagajo izmenično v madžarskih (za približno 30 % učne snovi) in slovenskih stavkih. Zaključni izpit lahko učenci, ki se za to odločijo, polagajo v madžarskem jeziku za omejeno število predmetov. Videti je, da so učbeniki v madžarskem jeziku ali dvojezični učbeniki v glavnem na voljo. Nekateri od njih priskrbi madžarska vlada. Učitelji v dvojezični šoli prejemajo za 20 % višjo plačo.

99. Odbor strokovnjakov ugotavlja, da je pri tem ena glavnih težav, kot je opozoril predstavnik učiteljev, pomanjkanje učiteljev za dvojezični pouk. Dodatna težava, na katero je bil opozorjen odbor strokovnjakov, pa je povezana s prevozom iz vasi na tem območju v šolo in iz nje. V zvezi s tem naj bi po informacijah, ki jih je dala slovenska vlada, 17 % stroškov za vožnje dijakov v vse srednje šole v Sloveniji subvencioniralo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

100. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena. Spodbuja pa slovenske organe, naj še naprej olajšujejo potovanje dijakov v srednjo šolo v Lendavi/Lendvi in iz nje domov.

- "d** *i* zagotovile možnost za strokovno in poklicno izobraževanje v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih ali
- ii** **zagotovile možnost, da znaten del strokovnega in poklicnega izobraževanja poteka v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih;"**

101. V 8. členu Zakona o poklicnem in strokovnem izobraževanju je določeno:

" Učni jezik v poklicnem oziroma strokovnem izobraževanju je slovenski. Učni jezik v poklicnih in strokovnih šolah v jeziku narodne skupnosti je italijanski, v dvojezičnih poklicnih in strokovnih šolah pa slovenski in madžarski. (...)"

102. Po podatkih, ki jih je dala slovenska vlada, ima dvojezična srednja šola Lendava/Lendva več programov poklicnega in strokovnega izobraževanja (ekonomsko-komercialni tehnik, strojni tehnik in trgovec). Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

- "e** **iii** **spodbujale in/ali omogočile izvajanje univerzitetnega izobraževanja ali drugih**

oblik visoko- ali višješolskega izobraževanja v regionalnih ali manjšinskih jezikih ali zagotovile možnost za študij teh jezikov kot univerzitetnega ali visoko- in višješolskega predmeta, če zaradi vloge države v odnosu do visoko- in višješolskih ustanov ni mogoče izvajati točk i in ii;"

103. Po podatkih iz prvega občasnega poročila (glej stran 12) demografska struktura ne olajšuje univerzitetnega študija v madžarskem jeziku. Madžarski jezik in kulturo pa je mogoče študirati na univerzi v Mariboru in v Ljubljani. Po dvostranskem dogovoru o posebnih pravicah za slovensko manjšino, ki živi na Madžarskem, in za madžarsko narodno skupnost v Sloveniji v Sporazumu o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti, sklenjenim med Slovenijo in Madžarsko leta 1992, pa lahko nadaljnje potrebe za študij v madžarskem jeziku pokrivajo univerze na Madžarskem. Pomemben je tudi sporazum med Slovenijo in Madžarsko o medsebojnem priznavanju spričeval in diplom, sklenjen leta 1999, ki ga je Slovenija ratificirala leta 2000.

104. Odbor strokovnjakov meni, da ta okvir zadošča za namene obveznosti, ki jo je Slovenija prevzela glede tega. Odbor strokovnjakov pa je prejel pritožbe, da so razen redkih izjem postopki za priznavanje univerzitetnih diplom, prejetih na Madžarskem, veliko predolgi in da je najkrajša zamuda dveh mesecev, navedena v informaciji, ki jo je dala slovenska vlada, pogosto precej daljša. Pomemben predstavnik madžarsko govoreče manjšine je tudi poudaril, da lahko ima ta zamuda negativne posledice na možnost, da bi dobro izobražena madžarsko govoreča mladina ostala v Sloveniji. Odbor strokovnjakov verjame, da je prav ta dejavnik v zvezi z madžarskim jezikom posebej pomemben.

105. Odbor strokovnjakov meni, da je obveznost izpolnjena, vendar spodbuja slovenske organe, da pospešijo postopek za priznavanje diplom, pridobljenih na Madžarskem.

"f iii podpirale in/ali spodbujale vključevanje teh jezikov kot učnega predmeta pri izobraževanju odraslih in nenehnem izobraževanju, če javne oblasti nimajo neposredne pristojnosti na področju izobraževanja odraslih;"

106. Po informacijah, ki jih je dala slovenska vlada, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport vsako leto objavi javni razpis za sofinanciranje izobraževanja odraslih. Na razpis za ustanavljanje študijskih krožkov se kot izvajalci lahko prijavijo različne izobraževalne ustanove, kot so ljudske univerze in knjižnice. Poleg tega teče v Ljubljani, Lendavi/Lendvi in Murski Soboti tudi program za izpopolnjevanje znanja madžarskega jezika za odrasle. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"g sprejele predpise za zagotovitev poučevanja zgodovine in kulture, katerih odraz je regionalni ali manjšinski jezik;

107. Na dvojezični srednji šoli v Lendavi/Lendvi se dijaki, ki so se odločili za dodaten pouk zgodovine, zemljepisa in zgodovine umetnosti v madžarskem jeziku, učijo tudi dele zgodovine in zgodovine umetnosti madžarsko govorečih. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"h zagotovile osnovno in nadaljnje usposabljanje učiteljev, ki je potrebno za uresničevanje pododstavkov a do g, ki jih je pogodbenica sprejela;"

108. V začetnem občasnem poročilu (glej stran 12) je slovenska vlada navedla dogovore za usposabljanje učiteljev na ravni visokošolskega izobraževanja in omenila, da se učitelji za dvojezične vrtce in osnovne šole lahko izobražujejo zlasti na univerzi v Mariboru.

109. Slovenska vlada je dala informacije o sistemu stalnega poklicnega usposabljanja za učno osebje. Po tem sistemu lahko učitelji po svojih potrebah in željah izbirajo program iz letno objavljenega kataloga študijskih programov. Če je ugotovljena potreba po neki vrsti izobraževanja na nekem področju, sestavijo svetovalci Zavoda RS za šolstvo predlog, ki ga potem lahko sprejme Programski svet in je uvrščen v katalog. Programe za izobraževanje za različne narodnosti v celoti financira ministrstvo.

110. Ni pa bilo pripravljenih nobenih podatkov o številu učiteljev, ki so se izobraževali na univerzi v Mariboru, ali o programih, ki so bili konkretno potrjeni in se izvajajo po prej opisanem načrtu. Še več, težave s priznavanjem diplom, pridobljenih na Madžarskem, o katerih so poročali odboru strokovnjakov (glej 104. odstavek tega poročila), lahko negativno vplivajo na zagotavljanje učiteljev, kar je bistveno za uspešno delovanje dvojezičnega sistema, kot je bilo poudarjeno odboru strokovnjakov med njegovim obiskom na kraju samem.

111. Odbor strokovnjakov meni, da mu informacije, ki jih je imel na razpolago, niso omogočale, da bo glede tega prišel do končnih ugotovitev. Zato spodbuja vlado, da mu priskrbi dodatne informacije zlasti o številu učiteljev, ki so se usposabljali za poučevanje na srednji dvojezični šoli v Lendavi/Lendvi in o učnih programih, ki so se konkretno izvajali.

"i ustanovile nadzorni organ ali organe, ki bodo odgovorni za spremljanje izvajanja sprejetih ukrepov in doseženega napredka pri uvajanju ali razvoju poučevanja regionalnih ali manjšinskih jezikov in za sestavljanje občasnih poročil o svojih ugotovitvah, ki bodo objavljena.

112. Po informacijah, ki jih je dala slovenska vlada, je Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje najvišji strokovni organ za izobraževanje. Določa izobraževalne programe za pripadnike madžarske narodne skupnosti in strokovno pomaga pri sprejemanju odločitev in pripravi predpisov. Komisija za izobraževanje manjšin, ustanovljena pri tem svetu, sestavlja predloge za strokovno gradivo, ki ga obravnava ta svet. Inšpektorat za šolstvo in šport Republike Slovenije je odgovoren za spremljanje in nadziranje izvajanja predpisov in izobraževalnih ustanov.

113. Odbor strokovnjakov opazuje, da je pri tej obveznosti potreben organ za spremljanje poučevanja regionalnih ali manjšinskih jezikov. Iz predloženih informacij bi bilo mogoče sklepati, da organi, na katere so sklicuje vlada, te posebne naloge ne opravljajo. Razen tega odbor strokovnjakov tudi ni nikoli niti prejel niti videl nobenih tovrstnih občasnih poročil, ki bi se nanašala na to obveznost. Odbor strokovnjakov zato ne more ugotoviti, da je ta obveznost izpolnjena in spodbuja vlado, da predloži dodatne informacije v naslednjem občasnem poročilu.

"Drugi odstavek

Za ozemlja, na katerih se regionalni ali manjšinski jeziki tradicionalno ne uporabljajo, se pogodbenice glede izobraževanja obvezujejo, da bodo dovolile, spodbujale ali zagotovile poučevanje v regionalnem ali manjšinskem jeziku ali poučevanje regionalnega ali manjšinskega jezika na vseh ustreznih stopnjah izobraževanja, če to upravičuje število tistih, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik."

114. Glede na prvo občasno poročilo (glej stran 12) se pripadniki madžarske narodnosti lahko učijo v madžarskem jeziku v Murski Soboti, če tako želijo. Pouk v madžarskem jeziku je v tem mestu organiziran, če je za madžarski razred prijavljenih najmanj sedem učencev. Po drugi strani pa je v 9. členu Zakona o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja navedeno:

"Dijakom in vajencem, ki končajo osnovno šolo v jeziku narodnosti oziroma dvojezično osnovno šolo in se vključijo v poklicne šole, srednje tehniške oziroma srednje strokovne šole ali gimnazije zunaj narodnostno mešanega območja, morajo te šole same ali skupaj z drugimi omogočiti pouk jezika narodnosti kot fakultativnega predmeta. Pouk jezika narodnosti se organizira, če se zanj odloči najmanj 5 dijakov oziroma vajencev, in je za dijake in vajence brezplačen. Skupina dijakov oziroma vajencev se lahko oblikuje tudi izmed dijakov oziroma vajencev, ki se izobražujejo po različnih izobraževalnih programih v različnih šolah v istem kraju."

115. Po navedbah slovenske vlade, je razlika med najmanjšim številom učencev, kot ga zahtevajo v Murski Soboti in kot je zahtevano v omenjeni določbi, mogoče razložiti z dejstvom, da je pristojni organ v Murski Soboti določil svoje najmanjše število.

116. Odbor strokovnjakov meni, da je ta obveznost za madžarski jezik izpolnjena. V naslednjem občasnem poročilu pa bi bil vesel dodatne informacije o konkretnih primerih o stopnji izvajanja sedanjega okvira v praksi. Nadalje odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe, da zagotovijo, da se najmanjše število, kot ga določa zakon (pet učencev), uporablja tudi v Murski Soboti.

9. člen – Sodne oblasti

"Prvi odstavek

Pogodbenice se obvezujejo, da bodo za sodna okrožja, v katerih število prebivalcev, ki uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike, upravičuje spodaj navedene ukrepe, glede na položaj posameznega jezika in pod pogojem, da po mnenju sodnika uporaba ugodnosti, ki jih daje ta odstavek, ne ovira pravnega sojenja:

a v kazenskih postopkih:

i zagotovile, da sodišča na zahtevo ene od strank vodijo postopke v regionalnih ali manjšinskih jezikih,

po potrebi s pomočjo tolmačev in prevodov brez dodatnih stroškov za prizadete osebe;

b v civilnih postopkih:

i zagotovile, da sodišča na zahtevo ene od strank vodijo postopke v regionalnih ali manjšinskih jezikih,

po potrebi s pomočjo tolmačev in prevodov;

c v postopkih pred sodišči, pristojnimi za upravne zadeve:

i zagotovile, da sodišča na zahtevo ene od strank vodijo postopke v regionalnih ali manjšinskih jezikih,

po potrebi s pomočjo tolmačev in prevodov;

d ukrenejo vse potrebno za zagotovitev, da uporaba točk i in iii pododstavkov b in c zgoraj in vsaka potrebna pomoč tolmačev in prevodov ne povzroči dodatnih stroškov za prizadete osebe."

117. Številne določbe, ki veljajo na tem področju, so podrobno navedene v začetnem občasnem poročilu (glej strani 15–17). Splošna določba je vsebovana v 5. členu Zakona o sodiščih, ki določa:

"Na območjih, kjer živita avtohtoni italijanska in madžarska narodna skupnost, sodišča poslujejo tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, če stranka, ki živi na tem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik. Kadar sodišče višje stopnje odloča o pravnih sredstvih v zadevah, v katerih je sodišče nižje stopnje vodilo postopek tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, izda odločbo tudi v prevodu v italijanski oziroma madžarski jezik."

118. V bistvu se postopek lahko vodi enojezično v madžarskem jeziku, če stranka ali stranke v postopku govorijo madžarsko. Dvojezični postopek pa bi se uporabil, če ena od strank govori slovensko. Zapisnik in odločbe sodišča bi bili sestavljeni tudi v madžarskem jeziku.

119. Uporaba madžarskega jezika samostojno ali skupaj s slovenskim jezikom je v dvojezičnem postopku za vodenje postopka mogoča le, če je sodnik opravil poseben izpit iz italijanskega jezika in isto velja tudi za osebje sodišča. Usposobljenost za vodenje dvojezičnega postopka se nagraduje s posebnim dodatkom. V nasprotnem primeru pa se lahko sodnik na podlagi 68. člena Pravilnika sodišča odloči za tolmačenje (ki je pri dvojezičnem postopku v vsakem primeru na voljo za pričanja, izjave itd. za jezik, ki ga ena od strank ne razume; glej stran 16 prvega občasnega poročila, opomba). Vsekakor se vsi s tem povezani stroški krijejo iz sredstev sodišča, kadar pa je to primerno, je že na samem začetku postopka izrecno navedeno, da se lahko uporablja madžarski jezik.

120. Vlada se je sklicevala na 765 sodnih odločb, izdanih v madžarskem jeziku, in 651 obravnav, vodenih v tem jeziku, v letih od 1991 do 1998, ter na 308 sodnih odločb, izdanih v madžarskem jeziku, in 294 obravnav, vodenih v tem jeziku, v obdobju 1999–2002. Vlada pa ni posebej opredelila, koliko teh postopkov se je dejansko nanašalo na pripadnike madžarsko govoreče skupnosti, ki živi v Prekmurju.

121. Odbor strokovnjakov priznava prizadevanja slovenskih organov na tem področju. Toda informacije, ki jih je zbral odbor strokovnjakov ob obisku na kraju samem, kažejo, da se madžarski jezik zdaj na sodiščih ne uporablja. Odboru strokovnjakov je bilo pojasnjeno, da sta razloga za to dva: trenutno v Prekmurju ni sodnikov, ki bi bili ustrezno usposobljeni za vodenje postopkov v madžarskem jeziku, kot je bilo to očitno v preteklosti, primanjkuje pa tudi odvetnikov, ki bi svojim strankam lahko pomagali v madžarskem jeziku. Poleg tega se tudi zdi, da so na splošno sodišču le redko predložene listine v madžarskem jeziku.

122. Odbor strokovnjakov meni, da so te obveznosti formalno izpolnjene, rad pa bi dodal, da je treba okrepi ukrepe za zagotavljanje izvajanja teh obveznosti v praksi. Po mnenju odbora strokovnjakov bi bil eden od načinov za spremembo sedanjega stanja, da bo govorce madžarskega jezika spodbujali, naj govorijo svoj jezik in zahtevajo njegovo uporabo na sodiščih, vendar pa bi bilo treba za to, kot se zdi, zagotoviti razpoložljivost pravnikov z znanjem madžarskega jezika.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske oblasti naj sprejmejo ukrepe za lažjo uporabo madžarskega jezika na sodiščih.

"Drugi odstavek

Pogodbenice se obvezujejo:

- a da ne bodo zanikale veljavnosti pravnih dokumentov, sestavljenih v določeni državi, samo zato, ker so napisani v regionalnem ali manjšinskem jeziku;"***

123. Na podlagi podatkov, ki jih je priskrbelo vlada, se zdi, da nobena določba ne zanika veljavnosti pravnih listin, sestavljenih v madžarskem jeziku in da nasprotno cela vrsta določb izrecno navaja to možnost. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

10. člen – Upravni organi in javne službe

"Prvi odstavek

Na upravnih območjih države, na katerih število prebivalcev, ki uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike, upravičuje spodaj določene ukrepe, in glede na položaj vsakega jezika se pogodbenice obvezujejo, da, če je to mogoče:

- a i zagotovijo, da upravni organi uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike;"***

124. Prvo občasno poročilo (glej strani 19–20) se je sklicevalo na vrsto določb, ki izrecno določajo uporabo madžarskega jezika v upravnih organih. Med drugim IV. poglavje Zakona o splošnem upravnem postopku določa, da se v občinah, v katerih sta poleg slovenskega uradna jezika tudi italijanski in madžarski, upravni postopek lahko vodi v katerem koli od teh jezikov. Kateri jezik bo uporabljen je odvisno od jezika, v katerem je stranka vložila zahtevo za začetek postopka, lahko pa se na zahtevo katere koli stranke v postopku kadar koli med potekom postopka tudi zamenja. V skladu s 4. členom Zakona o državni upravi, uprava posluje, vodi postopek in izdaja pravne in druge akte v slovenskem jeziku ali v jeziku narodne skupnosti, če stranka, ki živi na takem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik. Kadar je upravni organ na prvi stopnji vodil postopek v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, mora biti tudi drugostopni akt izdan v istem jeziku. Poleg tega pa četrti odstavek 5. člena Zakona o državnih uslužbencih določa, da je dobro znanje slovenskega jezika prvi pogoj za višje javne uslužbenke, javne uslužbenke in strokovno-tehnično osebje, ki je v neposrednem stiku s strankami. Na območjih, za katera zakon določa enakopraven položaj italijanskega in madžarskega jezika, pa je zahtevano tudi znanje teh jezikov, kar je nagrajeno tudi s finančno spodbudo (6 % večja plača za aktivno znanje in 3 % večja plača za pasivno znanje). Posebne določbe so vključene tudi v statute občin.

125. Visoka raven take pravne ureditve se kaže v zahtevni obveznosti, ki jo je Slovenija prevzela po tej listini. Toda glede njenega dejanskega izvajanja v praksi odbor strokovnjakov za madžarski jezik ni prejel dovolj informacij o njegovi uporabi v krajevnih uradih državne uprave, na podlagi česar bi lahko ugotovil, da je ta obveznost izpolnjena.

"b dajejo na voljo upravna besedila in obrazce, ki so v splošni rabi za prebivalstvo, v regionalnih ali manjšinskih jezikih ali dvojezično;

126. Vrsta določb predvideva dvojezične splošne upravne listine, kot so rojstni ali poročni list, osebne izkaznice, pozivi v vojsko itd. (glej stran 21 prvega občasnega poročila).

127. Iz maloštevilnih informacij, danih odboru strokovnjakov, bi lahko sklepali, da se ta določba o praktičnem izvajanju za madžarski jezik uspešno izvaja na ravni občinskih uprav. Po drugi strani pa se zdi, da je nekaj težav z listinami in obrazci, ki jih izdajajo krajevni uradi državne uprave. Odbor strokovnjakov je bil na primer opozorjen na davčne obrazce. Zdi se, da bi morali uveljavljeni predstavniki madžarsko govoreče skupnosti vložiti veliko dela za uvedbo dvojezične različice. Odbor strokovnjakov meni, da mu maloštevilne prvine, ki jih je imel na razpolago, ne omogočajo sprejeti sklepnih ugotovitev v zvezi s to obveznostjo. Zato spodbuja slovenske organe, naj v naslednjem občasnem poročilu priskrbijo več informacij o izvajanju te obveznosti v praksi, in sicer za krajevne urade državne uprave.

"c dovolijo upravnim organom, da sestavijo dokumente v regionalnem ali manjšinskem jeziku."

128. Odbor strokovnjakov v zvezi s tem ni prejel nobenih informacij in zato ne more sprejeti sklepa o tej obveznosti. Zato spodbuja vlado, da priskrbi nadaljnje informacije v naslednjem občasnem poročilu.

"Drugi odstavek

Glede lokalnih in regionalnih oblasti na območjih, na katerih je število prebivalcev, ki uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike tako, da upravičuje spodaj navedene ukrepe, se pogodbenice obvezujejo, da dovolijo in/ali spodbujajo:

- a uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov v okviru regionalne ali lokalne oblasti;***
- b možnost za uporabnike regionalnih ali manjšinskih jezikov, da predložijo ustne ali pisne vloge v teh jezikih;***
- d lokalne oblasti, da objavljajo uradne dokumente tudi v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih;***
- f lokalne oblasti, da uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike v razpravah v svojih skupščinah, ne da bi izključevali uporabo uradnega jezika ali uradnih jezikov države;"***

129. Statuti občin vsebujejo posebne določbe, ki se nanašajo na te prevzete obveznosti (61. člen statuta občine Hodoš/Hodos na primer navaja, da "občinski organi in vse javne službe poslujejo na območju občine v slovenskem in madžarskem jeziku. (...); glej tudi prvo občasno poročilo, strani 19–22). Omejene informacije, ki jih je prejel odbor strokovnjakov, predvsem ob obisku na kraju samem, kažejo, da je ta obveznost v občinskih upravah tudi v praksi izpolnjena in glede tega odbor ni prejel nobenih posebnih pritožb. Kljub temu pa bi bil odbor strokovnjakov v naslednjem občasnem poročilu vesel dodatnih informacij in primerov o izvajanju teh obveznosti v praksi.

"c regionalne oblasti, da objavljajo uradne dokumente tudi v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih;

e regionalne oblasti, da uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike v razpravah v svojih skupščinah, ne da bi izključevali uporabo uradnega jezika ali uradnih jezikov države;"

130. Na teh območjih ni pokrajinskih organov oblasti. Ti dve obveznosti sta torej za Slovenijo odveč.

"g uporabo ali sprejem tradicionalnih in pravičnih oblik krajevnih imen v regionalnih ali manjšinskih jezikih po potrebi skupaj s poimenovanjem v uradnem jeziku ali uradnih jezikih."

131. Statuti zadevnih občin vsebujejo glede tega posebne določbe (88. člen statuta občine Dobrovnik/Dobronak na primer določa, da "so na narodnostno mešanem območju table s krajevnimi napismi, imeni ulic, objavami, obvestili in opozorili ter drugi javni znaki dvojezični. (...); glej tudi prvo občasno poročilo,

stran 18, tudi v opombi) in odbor strokovnjakov ni prejel nobenih informacij o kakršnih koli odstopanjih od tega pravila. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta obveznost izpolnjena.

"Tretji odstavek

Glede javnih storitev, ki jih zagotavljajo upravni organi ali druge osebe v njihovem imenu, se pogodbenice obvezujejo, da na ozemlju, na katerem se uporabljajo regionalni ali manjšinski jeziki, in v skladu s položajem posameznega jezika ter če je to mogoče:

a zagotovile, da se regionalni ali manjšinski jeziki uporabljajo pri opravljanju storitev;"

132. Odbor strokovnjakov predvsem opaza, da glede točk a, b in c tretjega odstavka 10. člena listine Slovenija v svoji listini o ratifikaciji ni določila, katero od treh možnosti, ki so na voljo po vsaki od omenjenih točk, bo uporabljala. Dejansko so tri izbire, naštetje v omenjenih točkah, različne možnosti in pogodbenice se morajo odločiti za eno od njih.

133. Kadar se država ni sama odločila za eno od razpoložljivih možnosti, se v skladu z ustaljeno prakso odbora strokovnjakov običajno po uradni dolžnosti uporabi najvišja izbirna stopnja zaščite in uveljavljanja jezika, razen če zaradi izrednih okoliščin taka najvišja stopnja očitno ni združljiva s potrebami posameznega regionalnega ali manjšinskega jezika in/ali z izrecnimi željami njegovih govorcev (glej na primer prej navedeno drugo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine na Madžarskem, 95. odstavek).

134. V tem primeru odbor strokovnjakov ne vidi nobenega razloga za odstopanje od svoje običajne prakse in bo zato uporabil najvišjo izbiro. Ker pa odbor strokovnjakov v zvezi s tem ni prejel nobenih informacij v zvezi s to obveznostjo ne more dati nobenega končnega sklepa. Zato spodbuja vlado, da v naslednjem občasem poročilu priskrbi zadostne in vsebinske informacije.

"Četrty odstavek

Zaradi uresničevanja določbe prvega, drugega in tretjega odstavka, ki so jih pogodbenice sprejele, se pogodbenice obvezujejo sprejeti enega ali več naslednjih ukrepov:

a prevajanje in tolmačenje, če se zahtevata;

b zaposlovanje, in kadar je potrebno, usposabljanje uradnikov in drugih potrebnih zaposlenih v javnih službah;

c ugoditev, če je le mogoče, prošnjam zaposlenih v javnih službah, ki znajo regionalni ali manjšinski jezik, da so imenovani na ozemlje, na katerem se ta regionalni ali manjšinski jezik uporablja."

135. Odbor strokovnjakov opaza, da je stopnja izpolnjevanja te prevzete obveznosti tesno povezana z izpolnjevanjem obveznosti, na katero se ta določba nanaša, to je obveznosti iz prvega do tretjega odstavka 10. člena, in sicer v tem smislu, da stopnja izpolnjevanja prve navedene obveznosti neposredno vpliva na izpolnjevanje te druge obveznosti.

136. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da lahko na podlagi podatkov, ki jih ima na voljo, sklepa, da je ta obveznost za upravo na občinski ravni izpolnjena, ne more pa take ugotovitve dati tudi za krajevne urade državne uprave. Zato spodbuja slovenske organe, da v naslednjem občasem poročilu nadaljnje pojasnijo izvajanje te prevzete obveznosti.

"Peti odstavek

Pogodbenice se obvezujejo dovoliti uporabo ali prevzem primkov v regionalnih ali manjšinskih jezikih na prošnjo prizadetih oseb."

137. V skladu s 3. členom Zakona o osebnih imenih "se osebna imena pripadnika italijanske ali madžarske narodnosti zapišejo v italijanski ali madžarski pisavi in obliki, razen če se pripadnik te narodnosti ne odloči drugače". Ta določba je vsebovana tudi v posebnih določbah statutih občin. Odbor strokovnjakov na podlagi podatkov, ki jih je imel na razpolago, meni, da je ta obveznost izpolnjena.

11. člen – Javna glasila

"Prvi odstavek

Pogodbenice se obvezujejo, da za uporabnike regionalnih ali manjšinskih jezikov na ozemljih, na katerih se ti jeziki govorijo, v skladu s položajem vsakega jezika, stopnjo posredne ali neposredne pristojnosti organov javne oblasti in njihovih pooblastil ali vloge na tem področju ter ob spoštovanju načela neodvisnosti in samostojnosti javnih glasil:

a v obsegu, v katerem radio in televizija opravljata poslanstvo javne službe:

i zagotovijo ustanovitev vsaj ene radijske postaje in enega televizijskega kanala v regionalnih ali manjšinskih jezikih;"

138. Prvo občasno poročilo se sklicuje na številne določbe, ki veljajo za medije, med drugim za madžarski jezik (glej zlasti strani 23 in 26). Toda položaj na kraju samem le delno ustreza obveznostim, ki jih je sprejela Slovenija.

139. Glede radia se madžarski jezik lahko zanese le na eno radijsko postajo (ustanovljeno leta 1958 kot del Radia Murska Sobota). Neodvisni studio, ki je bil pozneje ustanovljen v Lendavi/Lendvi oddaja zdaj 13 ur in 15 minut na dan, kar je veliko več od zakonsko sprejetega standarda (2 uri na dan), in to na lastnih frekvencah. Kljub pomanjkanju sodelavcev se pripravljajo načrti za razširitev infrastrukture.

140. Pri televiziji pa se programi oddajajo v povezavi s slovenskimi kanali, čeprav je programom v madžarskem jeziku zagotovljen določen čas (2 uri na teden, razdeljeno na štiri polurne oddaje, kar je manj od zakonsko sprejetega standarda 30 minut dnevno). Odbor strokovnjakov je bil tudi obveščen, da v Lendavi/Lendvi ustanovljajo nov televizijski studio in obnavljajo opremo, čeprav to še ni pripeljalo do ustanovitve pravega televizijskega kanala.

141. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta obveznost izpolnjena glede radia izpolnjena, ni pa izpolnjena za televizijo.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske oblasti, naj v tesnem sodelovanju z govorniki jezika preuči možnosti za napredek v smeri pravičnega izvajanja te obveznosti tudi glede televizije in naj sprejmečasne ukrepe za povečanje obsega programa.

"e i spodbujajo in/ali omogočajo ustanovitev in/ali vzdrževanje vsaj enega časopisa v regionalnih ali manjšinskih jezikih;"

142. V skladu s prvim občasnim poročilom (stran 25) in dodatnimi informacijami, ki jih je dala vlada, je razvidno, da vlada sofinancira časopis Népszás, ki izhaja tedensko, literarno revijo Muratáj in almanah Naptár. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"Drugi odstavek

Pogodbenice se obvezujejo zagotoviti svobodo neposrednega sprejemanje radijskih in televizijskih oddaj iz sosednjih držav v jeziku, ki se uporablja v enaki ali podobni obliki, kot je regionalni ali manjšinski jezik, in ne bodo nasprotovale prenašanju radijskih in televizijskih oddaj iz sosednjih držav v takem jeziku. Pogodbenice se nadalje obvezujejo zagotoviti, da ne bo nobenih omejitev glede svobode izražanja in prostega pretoka informacij v tisku, napisanih v jeziku, ki se uporablja v enaki ali podobni obliki, kot je regionalni ali manjšinski jezik. Ker izvajanje zgoraj omenjenih svoboščin vključuje dolžnosti in odgovornosti, so lahko zanje predvidene take formalnosti, omejitve ali kazni, kot so predpisane z zakonom in so potrebne v demokratični družbi, v interesu nacionalne varnosti, ozemeljske celovitosti ali javne varnosti, za preprečevanje nereda in kriminala, za zaščito zdravja ali morale, za zaščito dobrega imena ali pravic drugih, za preprečevanje razkritja zaupnih informacij ali za ohranjanje avtoritete in nepristranskosti sodstva."

143. Po informacijah, ki jih je zbral odbor strokovnjakov, je na ustreznih območjih večino kanalov iz Madžarske mogoče sprejemati. Nekatere težave so povezane še s prenašanjem programov kabelske televizije iz Madžarske v Slovenijo, toda govorci madžarskega jezika sami pripisujejo te težave omejitvam v madžarski zakonodaji. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"Tretji odstavek

Pogodbenice se obvezujejo zagotoviti, da so interesi uporabnikov regionalnih ali manjšinskih jezikov zastopani ali upoštevani v organih, ki so lahko ustanovljeni v skladu z zakonom z nalogo, da jamčijo svobodo in pluralizem javnih glasil."

144. Madžarski govorci so zastopani v odboru za radijske in televizijske kanale za madžarsko narodno manjšino. Med drugim je pristojen za obravnavanje zadev, ki so pomembne za kanale narodne skupnosti s poslovno-programskim vodstvom slovenske javne radiofuzne organizacije ("RTV Slovenija") (glej stran 25 prvega občasnega poročila, tudi v opombi št. 66). Po 54. členu Statuta javnega zavoda RTV Slovenija je ta odbor sestavljen iz vodstva RTV Slovenija in vključuje pet članov, ki jih imenujejo madžarske samoupravne narodne skupnosti, in dveh članov, ki ju imenuje vodstvo RTV Slovenija. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

12. člen – Kulturne dejavnosti in ustanove

"Prvi odstavek

Glede kulturnih dejavnosti in ustanov – še posebej knjižnic, videotek, kulturnih centrov, muzejev, arhivov, akademij, gledališč in kinematografov kakor tudi literarnih del in filmskih produkcij, oblik izražanja ljudske kulture, festivalov in s kulturo povezanih dejavnosti, med drugim vključno z uporabo novih tehnologij – se pogodbenice obvezujejo, da na ozemljih, na katerih se ti jeziki uporabljajo, ter v obsegu pristojnosti organov javne oblasti in njihovih pooblastil ali vloge na tem področju:

- a **spodbujajo tiste vrste izražanja in pobude, ki so značilne za regionalne ali manjšinske jezike in pospešujejo različne možnosti dostopa do del v teh jezikih;"**

145. Po informacijah, ki jih je dala vlada (glej tudi prvo občasno poročilo, strani 27–29), vključuje posebni program, ki ga izvaja Ministrstvo za kulturo, tudi poglavje o "dejavnostih za ohranjanje jezika". V tem poglavju ministrstvo pospešuje pobude, povezane z manjšinskimi jeziki, kot so predavanja, poletni jezikovni tabori, literarni natečaji itd. Glede knjižnic pa po 16. in 25. členu novega zakona o knjižničarstvu velja, da se na narodnostno mešanih območjih storitve za pripadnike madžarske narodne skupnosti lahko zagotavljajo v splošnih knjižnicah. Ministrstvo za kulturo sofinancira tudi graditev kulturnega centra v Lendavi/Lendvi. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

- "d zagotovijo, da organi, odgovorni za organiziranje ali podpiranje različnih kulturnih dejavnosti, primerno podpirajo vključevanje poznavanja in rabe regionalnih ali manjšinskih jezikov in kultur v projekte, za katere dajo pobudo ali finančna sredstva;"**

146. Po informacijah, ki jih je dala vlada (glej tudi prvo občasno poročilo, strani 27–29), Ministrstvo za kulturo v skladu z opredeljenimi cilji politike za manjšinsko kulturo zagotavlja, da oddelek, odgovoren za

manjšine, spodbuja osebe, ki so odgovorne za organizacijo in neposredno izvajanje kulturnih projektov, da se osredotočajo tudi na ohranjanje jezika. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"e pospešujejo ukrepe, s katerimi zagotovijo, da imajo organi, odgovorni za organiziranje in podpiranje kulturnih dejavnosti, na razpolago osebje, ki dobro obvlada določen regionalni ali manjšinski jezik in jezik ali jezike preostalega prebivalstva;"

147. Po informacijah, ki jih je dala vlada, je v Uradu za kulturo madžarske narodne skupnosti, galeriji – muzeju v Lendavi/Lendvi in Uradu za informiranje Lendava/Lendva zaposleno osebje z znanjem madžarskega jezika. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"f spodbujajo neposredno sodelovanje predstavnikov uporabnikov regionalnega ali manjšinskega jezika pri zagotavljanju možnosti in načrtovanju kulturnih dejavnosti;"

148. Po informacijah, ki jih je dala vlada, oddelek, odgovoren za manjšine v Ministrstvu za kulturo, vedno zagotavlja soudeležbo predstavnikov madžarsko govoreče skupnosti pri pripravah za odločanje: od načel, ciljev in meril do dejanskih programov in njihovega ocenjevanja. Odbor strokovnjakov meni, da je ta obveznost izpolnjena.

"Drugi odstavek

Za ozemlja, na katerih se regionalni ali manjšinski jeziki tradicionalno ne uporabljajo, se pogodbenice obvezujejo, da bodo dovolile, spodbujale in/ali zagotavljele primerne kulturne dejavnosti in možnosti v skladu s prejšnjim odstavkom, če to upravičuje število tistih, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik."

149. Po informacijah, ki jih je dala vlada, se lahko kulturne dejavnosti, ki so financirane iz sredstev Ministrstva za kulturo, izvajajo tudi na območjih, na katerih se manjšinski jeziki tradicionalno ne uporabljajo, če so le v skladu z zastavljenimi cilji manjšinske kulturne politike in so finančna sredstva na voljo. Navedeni pa niso bili nobeni konkretni primeri. Treba pa je tudi dodati, da je v zvezi s tem vlada sama v začetnem občasnem poročilu (glej stran 29) opozorila, da razpoložljiva sredstva ne zadoščajo za razširitev kulturne dejavnosti zunaj narodne skupnosti. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"Tretji odstavek

Pogodbenice se obvezujejo v svoji kulturni politiki v tujini dati ustrezno mesto regionalnim ali manjšinskim jezikom in kulturam, katerih odraz so."

150. Po podatkih vlade je Ministrstvo za kulturo v okviru svoje politike mednarodnega sodelovanja povabilo oddelek, odgovoren za manjšine, da pripravi mednarodne sporazume. Oddelek na ta način obvešča o potrebah manjšin v povezavi z mednarodnim sodelovanjem v kulturi. Poleg tega so predstavniki manjšin, ki so odgovorni za dajanje predlogov za programe, redno vabljeni, da te potrebe opredelijo v svojih letnih programih.

151. Prvič, odbor strokovnjakov ugotavlja, da informacije, ki so mu bile dane, ne zadoščajo za oceno konkretnih dosežkov posvetovanj v zvezi z mednarodnim sodelovanjem v kulturi, na katere se sklicuje vlada, čeprav prvo občasno poročilo navaja, da je bil leta 2000 skupaj s Svetom Evrope organiziran mednarodni seminar o orodjih, ki jih ima javna uprava na voljo za zaščito kulturnih pravic manjšin (glej stran 28). Drugič, odbor strokovnjakov poudarja, da se ta določba ne nanaša samo na oblikovanje splošnih mednarodnih listin na področju kulture ali splošne mednarodne delavnice, ampak tudi in predvsem na način, kako država predstavlja svojo lastno jezikovno in kulturno dediščino v tujini (npr. kulturne izmenjave, opozarjanje na manjšinske jezike, ki se govorijo v Sloveniji, in na njihovo kulturo v povezavi z evropskimi ali mednarodnimi razstavami ali prireditvami, dokumentacijo o državi, namenjeno mednarodni javnosti, uporabo dvojezičnih krajevnih imen na uradnih zemljevidih in v uradnih prospetih in vodnikih, ki se uporabljajo za uveljavljanje podobe države v tujini, med drugim tudi za turistične namene itd.). Dejansko je bistvo te sprejete obveznosti zlasti spodbujati državo, da se predstavlja in uveljavlja v tujini ali pred mednarodno javnostjo drugače kot to izvaja enojezična ali enokulturna država.

152. Odbor strokovnjakov na podlagi informacij, ki so mu bile na voljo, ne more sprejeti končnih ugotovitev v zvezi s to obveznostjo in spodbuja slovenske organe, da v naslednjem občasnem poročilu priskrbijo konkretne podatke o sprejetih ukrepih za izpolnitev ciljev te sprejete obveznosti.

13. člen – Gospodarsko in družbeno življenje

"Prvi odstavek

V zvezi z gospodarskimi in družbenimi dejavnostmi se pogodbenice obvezujejo, da v vsej državi:

- a izločijo iz svoje zakonodaje vsako določbo, ki neupravičeno prepoveduje ali omejuje uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov v dokumentih, ki se nanašajo na gospodarsko ali družbeno življenje, še zlasti v pogodbah o delu ter v strokovni dokumentaciji, kot so navodila za uporabo izdelkov ali opreme;"**

153. Odbor strokovnjakov ne pozna nobenega zakona ali uredbe, ki bi bila v nasprotju s temi določbami. Nasprotno, statuti občin vsebujejo posebne določbe, ki na primer zahtevajo, da podjetja, gospodarske organizacije in samostojni podjetniki med drugim uporabljajo dvojezične napise (88. člen statuta občine Dobrovnik/Dobronak na primer navaja, da "(...) morajo imeti na narodnostno mešanem območju vsi občinski in državni uradi, podjetja, gospodarske organizacije, samostojni podjetniki, javne ustanove, društva in druge organizacije in skupnosti dvojezične napise. Dvojezični znaki morajo zagotavljati enako pojavnost napisa v obeh jezikih"; glej tudi prvo občasno poročilo, stran 18, opomba št. 34). Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

- "b prepovejo v notranje pravilnike podjetij in v osebne dokumente vstavljati kakršne koli določbe, ki izključujejo ali omejujejo uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov vsaj med uporabniki istega jezika;"***

154. Odbor strokovnjakov ni prejel nobenih posebnih informacij v zvezi z izvajanjem te sprejete obveznosti in spodbuja slovenske organe, da te informacije priskrbijo v naslednjem občasnem poročilu.

- "c nasprotujejo praksi, katere namen je odvratanje od uporabe regionalnih ali manjšinskih jezikov v zvezi z gospodarskimi in družbenimi dejavnostmi;***

- d olajšujejo in/ali spodbujajo uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov tudi z drugimi sredstvi poleg že zgoraj navedenih."***

155. Statuti občin vsebujejo posebne določbe v smislu tu navedene sprejete obveznosti. Po informacijah, ki jih je prejel odbor strokovnjakov iz različnih virov, pa te določbe v praksi le občasno spoštujejo in bile so pritožbe, da bi v zasebnih podjetjih uporaba madžarskega jezika lahko ovirala poklicni razvoj govorca madžarskega jezika. Poleg tega organi oblasti niso priskrbeli tudi nobenih informacij o stanju glede te prevzete obveznosti v drugih delih države.

156. Gospodarski položaj v Prekmurju je prizadet zaradi visoke stopnje brezposelnosti. Ob obisku na kraju samem so se nekateri župani teh občin strinjali, da dvojezičnost v zasebnem sektorju v praksi ni vedno spoštovana, vendar so dodali, da se na tem področju težko odločajo za uveljavljanje standardov iz strahu, da bi to odvracalo naložbe zasebnega sektorja, ki jih v sedanjem negativnem gospodarskem ozračju tako nujno potrebujejo. Lokalne skupnosti si zato zelo prizadevajo dati vtis velike odprtosti in sprejemljivosti, ne pa da bi kazale separatistična nagnjenja in nestrpnost.

157. Odbor strokovnjakov se popolnoma zaveda težav pri doslednem izvajanju politike dvojezičnosti v zasebnem sektorju glede na posebne družbene in gospodarske razmere v Prekmurju. Odbor strokovnjakov je z razumevanjem sprejel tudi argumente, ki so jih navedli župani nekaterih prizadetih občin, ki menijo, da je bolje prepričevati in dati priporočila kot uveljavljati dvojezičnost s prisilo in s tem tvegati, da bi se vlagatelji ne odločali za tako zelo potrebne naložbe na tem območju. Odbor strokovnjakov meni, da je treba storiti več in spodbuja slovenske organe da se zavzamejo za učinkovit napredek in razmislijo o uvedbi spodbud za zasebne družbe ali organizacije, ki bi jih želeli spodbuditi k močnejšemu uveljavljanju dvojezičnosti. Zaradi težkih razmer v prekmurski regiji bi država s tem v zvezi seveda morala podpreti občine.

158. Odbor strokovnjakov nadalje ugotavlja, da bi lahko bila dvojezičnost koristna prednost za razvoj gospodarske sinergije v čezmejnem sodelovanju z Madžarsko, zlasti s tem, da bi to območje postalo privlačno za madžarske naložbenike, ki bi potem lahko povečali gospodarsko dejavnost in spodbujevalno vplivali tudi na gospodarske dejavnike, ki so na tem območju že dejavni. Drugače povedano, to bi lahko ustvarilo nove možnosti za naložbe in delovna mesta, kar ne bi bilo koristno samo za prebivalstvo na tem območju, ampak tudi za poslovne dejavnosti podjetij iz Slovenije na tem območju. S tega stališča bi čezmejno sodelovanje skupaj s krepitvijo jezikovne razsežnosti razkrilo vse svoje prednosti in pomembnost še zlasti glede na nedavni

vstop Slovenije in Madžarske v Evropsko unijo. Kot je Komisija Evropskih skupnosti nedavno potrdila v svojem sporočilu z dne 24. julija 2003 Svetu, Evropskemu parlamentu, Ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij, jezikovne sposobnosti veliko prispevajo k uspešnosti na svetovnem trgu (glej COM (2003) 449, zlasti stran 3).

159. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da so te sprejete obveznosti le delno izpolnjene.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske oblasti, da te določbe še naprej uveljavljajo in da zlasti uvedejo spodbude za zasebne družbe in organizacije za uveljavljanje dvojezičnosti v Prekmurju in da za to občinam zagotovijo ustrezno pomoč.

"Drugi odstavek

V zvezi z gospodarskimi in družbenimi dejavnostmi se pogodbenice obvezujejo, da na ozemlju, na katerem se uporabljajo regionalni ali manjšinski jeziki, če so javne oblasti za to pristojne in če je to razumno mogoče:

a vključijo v svoje finančne in bančne predpise določbe, ki dovoljujejo na podlagi postopkov, ki so v skladu s poslovno prakso, uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov pri sestavljanju plačilnih nalogov (čeki, menice itd.) ali drugih finančnih dokumentov, ali da zagotovijo, kadar je to primerno, izvajanje takšnih določb;"

160. Ni videti, da bi v predpisih, ki se nanašajo na to določbo, obstajale kakšne take določbe. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da ta sprejeta obveznost ni izpolnjena.

"b v gospodarskem in družbenem sektorju, ki sta neposredno pod njihovim nadzorom (javni sektor), organizirajo dejavnosti za spodbujanje uporabe regionalnih ali manjšinskih jezikov;"

161. Odbor strokovnjakov ni prejel nobenih posebnih pritožb glede gospodarskega in družbenega sektorja, ki je neposredno pod nadzorom državnih organov. Toda zaradi pomanjkanja informacij odbor strokovnjakov ne more ugotoviti, ali so te sprejete obveznosti izpolnjene, in spodbuja slovenske organe, da v naslednjem občasnem poročilu zagotovijo ustrezne informacije.

"c zagotovijo, da socialnovarstvene ustanove, kot npr. bolnišnice, domovi za ostarele in drugi domovi, omogočajo sprejem in oskrbo oseb, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik in potrebujejo nego zaradi slabega zdravja, starosti ali iz drugih razlogov, v njihovem jeziku;"

162. Po prejetih informacijah je v Lendavi/Lendvi dom za upokojence, v katerem lahko sprejemajo osebe v madžarskem jeziku. Na tem območju pa ni bolnišnice, čeprav po informacijah, ki so jih dali predstavniki madžarskih govorcev in krajevni organi, najbližja bolnišnica, ki je v Murski Soboti, ponuja možnost sprejema in zdravljenja tudi v madžarskem jeziku. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"d s primernimi sredstvi zagotovijo, da so varnostna navodila sestavljena tudi v regionalnih ali manjšinskih jezikih;"

163. Odbor strokovnjakov je o tem prejel zelo malo informacij. Zdi pa se, da je kar nekaj zdravil, ki imajo navodila samo v slovenskem jeziku, čeprav se osebe v lekarnah običajno zna pogovarjati tudi v madžarskem jeziku. Odbor strokovnjakov meni, da prežete informacije ne zadoščajo za dokončni sklep v zvezi s to obveznostjo in spodbuja slovenske organe, da v naslednjem občasnem poročilu zagotovijo ustrezne informacije.

"e poskrbijo, da so informacije pristojnih javnih organov, ki se nanašajo na pravice potrošnikov, na voljo v regionalnih ali manjšinskih jezikih."

164. Odbor strokovnjakov glede tega ni prejel nobenih informacij in zato ne more sklepati o tej obveznosti. Slovenske organe spodbuja, da v naslednjem občasnem poročilu zagotovijo ustrezne informacije.

14. člen – Čezmejne izmenjave

"Pogodbenice se obvezujejo, da:

- a uporabljajo že obstoječe obvezujoče dvostranske in mnogostranske sporazume, sklenjene z državami, v katerih se uporablja isti jezik v enaki ali podobni obliki, ali si po potrebi prizadevajo skleniti take sporazume, in sicer tako, da bodo pospeševale stike med uporabniki istega jezika v zadevnih državah v kulturi, izobraževanju, obveščanju, poklicnem usposabljanju in permanentnem izobraževanju;"*

165. Z Madžarsko je bilo sklenjenih več dvostranskih sporazumov (kot na primer Sporazum o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti med Slovenijo in Madžarsko iz leta 1992, dvostranski sporazum o posebnih pravicah za slovensko manjšino, ki živi na Madžarskem, in madžarsko narodnostno skupnost v Sloveniji, sklenjen leta 1993, Sporazum o prijateljstvu in sodelovanju med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko, prav tako sklenjen leta 1993, in Sporazum med Slovenijo in Madžarsko o medsebojnem priznavanju spričeval in diplom, sklenjen leta 1999). Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

- b v dobro regionalnih ali manjšinskih jezikov olajšujejo in/ali spodbujajo čezmejno sodelovanje, še zlasti med tistimi regionalnimi in lokalnimi skupnostmi, na ozemlju katerih se uporablja isti jezik v enaki ali podobni obliki."*

166. Vlada je dala o tem zelo malo informacij. Odbor strokovnjakov zato ne more sklepati, ali je ta obveznost izpolnjena, in spodbuja slovensko vlado, da v naslednjem občasnem poročilu zagotovi več informacij.

2.3.2 Italijanski jezik

8. člen – Izobraževanje

Uvodne opombe

167. Odbor strokovnjakov predvsem ugotavlja, da se pri točkah a. in c. prvega odstavka 8. člena listine Slovenija v svoji listini o ratifikaciji ni odločila, katero od treh možnosti, ki so na voljo po vsaki od omenjenih točk, bo uporabljala. Dejansko so tri izbire, našteje v omenjenih točkah, različne možnosti in pogodbenice se morajo odločiti za eno od njih.

168. Kadar se država sama ni odločila za eno od razpoložljivih možnosti, se v skladu z ustaljeno prakso odbora strokovnjakov običajno po uradni dolžnosti uporabi najvišja izbirna stopnja zaščite in uveljavljanja jezika, razen če zaradi izrednih okoliščin taka najvišja stopnja očitno ni združljiva s potrebami zadevnega regionalnega ali manjšinskega jezika in/ali z izrecnimi željami njegovih govorcev (glej na primer prej navedeno drugo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine na Madžarskem, 95. odstavek).

169. Odbor strokovnjakov ne vidi nobenega razloga, da bi pri italijanskem jeziku odstopal od svoje običajne prakse in bo zato uporabil najvišjo mogočo izbiro zaščite, ki dejansko ustreza stanju na kraju samem, kot bo pojasnjeno v nadaljevanju.

170. Odbor strokovnjakov nadalje ugotavlja, da podobno kot pri madžarskem jeziku, Slovenija ni prevzela nobene obveznosti glede osnovnošolskega izobraževanja za italijanski jezik (točka b prvega odstavka 8. člena). Ne glede na to pa je slovenska vlada dala pripombe v zvezi s to obveznostjo v svojem prvem občasnem poročilu (glej zlasti stran 13). V zvezi s tem odbor strokovnjakov ponovno opozarja na nujno vlogo, ki jo ima izobraževanje pri ohranjanju jezika (smiselno glej tudi prvo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine v Nemčiji, ECRML (2002) 1, sklepna ugotovitev J.). Odbor strokovnjakov bi zato želel spodbuditi Slovenijo, da za italijanski jezik prevzame to obveznost, kot bi ji omogočal drugi odstavek 3. člena listine, zlasti ker se zdi, da razmere na kraju samem glede italijanskega jezika kažejo, da je ta obveznost že izpolnjena. Odbor strokovnjakov zato spodbuja Slovenija da razmisli o razširitvi ratifikacije, tako da bi zajela tudi osnovnošolsko izobraževanje.

171. Med dodatnimi uvodnimi pripombami bi lahko tudi navedli, da se iz zgodovinskih razlogov model izobraževanja za italijanski jezik zelo razlikuje od tistega, ki se uporablja za madžarski jezik. Dejansko je večino šol za italijansko govorečo manjšino uporabljalo italijansko govoreče prebivalstvo, že preden je to območje prišlo pod nadzor Jugoslavije ob koncu druge svetovne vojne (glej 15. odstavek tega poročila) in nekatere od teh šol so dejansko stare več sto let (gimnazija Gian Rinaldo Carli je na primer nedavno praznovala 500 let). V prilogi k Posebnemu statutu o manjšinah, ki je del londonskega memoranduma iz leta 1954 (glej 51. odstavek tega poročila), so našteje vse prejšnje italijanske šole, ki jih je treba ohraniti v skladu s 4. členom posebnega statuta, (enako je dejansko veljalo tudi za že prej obstoječe slovenske šole na območju Trieste/Trsta, katerega upravljanje je bilo po londonskem memorandumu dodeljeno Italiji).

172. Učni jezik v vseh šolah za italijansko govorečo manjšino je italijanski, slovenski jezik pa se učijo tri ure na teden. V šole z italijanskim jezikom se lahko vpišejo tudi otroci in učenci, ki niso pripadniki italijansko govoreče skupnosti in Slovenijo je treba pohvaliti, da to možnost dopušča staršem, ki niso pripadniki Italijansko govoreče skupnosti (v zvezi s tem glej tudi prvo občasno poročilo, stran 14).

"Prvi odstavek

Glede izobraževanja se pogodbenice obvezujejo, da bodo na ozemlju, na katerem se ti jeziki uporabljajo, v skladu s položajem vsakega od teh jezikov in brez poseganja v poučevanje uradnega jezika ali uradnih jezikov države:

a i zagotovile možnost za predšolsko izobraževanje v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih;"

173. Obstaja devet vrtcev v italijanskem jeziku in so v vseh mestih, v katerih so tudi italijanske osnovne šole ali njihove podružnične šole (glej stran 13 prvega občasnega poročila). Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"c i zagotovile možnost za srednješolsko izobraževanje v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih;"

174. Imajo tudi dve gimnaziji. Te šole delajo po slovenskem učnem načrtu, poučujeta pa se tudi zgodovina in zemljepis Italije. Nekatere učbenike dobijo iz Italije, nekateri pa so prevodi slovenskih učbenikov. Plače učiteljev so za 15 % višje. Po informacijah, ki jih je zbral odbor strokovnjakov ob obisku na kraju samem, se včasih pojavijo težave glede tega, kako dobiti vse prevode slovenskih učbenikov, zahtevanih za delo po uradnem učnem načrtu. Ne glede na to odbor strokovnjakov meni, da je ta obveznost izpolnjena, spodbuja pa slovenske organe, da se bolj potrudijo za prevode slovenskih učbenikov.

"d i zagotovile možnost za strokovno in poklicno izobraževanje v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih;"

175. Obstaja tudi ena srednja poklicna šola. Ta šola je v Izoli/Isola, in usposablja za poklice ekonomskega tehnika, trgovca, poslovnega administratorja, trgovskega pomočnika, kovinarja in mehanika. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena

"e iii spodbujale in/ali omogočile izvajanje univerzitetnega izobraževanja ali drugih oblik visoko- ali višješolskega izobraževanja v regionalnih ali manjšinskih jezikih ali zagotovile možnost za študij teh jezikov kot univerzitetnega ali visoko- in višješolskega predmeta, če zaradi vloge države v odnosu do visoko- in višješolskih ustanov ni mogoče izvajati točk i in ii;"

176. V skladu s prvim občasnim poročilom (glej stran 14) se dijaki italijansko govoreče skupnosti srečujejo s podobnim stanjem kot njihovi madžarski vrstniki. Italijanski jezik in literaturo je mogoče študirati na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in na oddelku za italijanski jezik in literaturo na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani, ki ima oddelek tudi v Kopru/Capodistrii. Pripadniki italijansko govoreče skupnosti lahko študirajo tudi na Hrvaškem (v Puli in na Reki) ali seveda v Italiji. Toda ta zadnja možnost je na voljo samo tistim, ki želijo v Italiji študirati nejezikovne predmete v italijanskem jeziku. V takem primeru se posledično lahko uporabi Sporazum o medsebojnem priznavanju diplom, sklenjen med Slovenijo in Italijo leta 1995.

177. Podobno kot za madžarski jezik (glej odstavke 103–105 tega poročila) se ta ureditev lahko šteje za zadostno za namen te sprejete obveznosti. Toda odbor strokovnjakov je prejel pritožbe zaradi dolgih postopkov za priznavanje diplom, pridobljenih na italijanskih univerzah, kar v nekaterih primerih lahko vključuje celo dodatne izpite v Sloveniji. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta obveznost izpolnjena, vendar spodbuja slovenske organe, da sprejmejo potrebne ukrepe za poenostavitev, in če je le mogoče, pospešitev postopka za priznanje univerzitetnih diplom, pridobljenih v Italiji.

178. Končno je še treba dodati, da je po zadnjih informacijah, ki jih je prejel odbor strokovnjakov, slovenski Državni zbor sprejel odlok o ustanovitvi nove Univerze na Primorskem. Ta univerza bo v Kopru/Capodistrii in bo imela fakulteto za humanistične študije, pedagoško fakulteto, fakulteto za management, visoko šolo za turizem in visoko šolo za zdravstvo. Poleg vprašanja samega imena univerze, ki bo obravnavano pozneje (glej 233. odstavek tega poročila), bo ustanovitev te univerze zelo verjetno vplivala tudi na izvajanje te sprejete obveznosti in odbor strokovnjakov z veseljem pričakuje nadaljnje informacije o tem v naslednjem občasnem poročilu.

"f iii podpirale in/ali spodbujale vključevanje teh jezikov kot učnega predmeta pri izobraževanju odraslih in nenehnem izobraževanju, če javne oblasti nimajo neposredne pristojnosti na področju izobraževanja odraslih;"

179. Po informacijah, ki jih je dala slovenska vlada, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport vsako leto objavi javni razpis za sofinanciranje izobraževanja odraslih. Na razpis za ustanavljanje študijskih krožkov se kot izvajalci lahko prijavijo različne izobraževalne ustanove, kot so ljudske univerze in knjižnice (Ljudska univerza v Ajdovščini na primer organizira študijski krožek "Italija: kultura in jezik"). Poleg tega se italijanski jezik za odrasle poučuje v 16 krajih po vsej Sloveniji. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena

"g sprejele predpise za zagotovitev poučevanja zgodovine in kulture, katerih odraz je regionalni ali manjšinski jezik;"

180. O zgodovini italijansko govorečega prebivalstva ter različnih vidikih italijanske kulture poučujejo zlasti na srednješolski ravni. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"h zagotovile osnovno in nadaljnje usposabljanje učiteljev, ki je potrebno za uresničevanje točk a do g, ki jih je pogodbenica sprejela;"

181. V skladu s prvim občasnim poročilom (glej stran 14) se učitelji za vrtce (in osnovne šole) lahko izobražujejo na prej naštetih univerzah (176. odstavek). V nekaterih primerih se lahko vključijo tudi italijanski učitelji, ki jih izbere Ljudska univerza v Trieste/Trstu in v tem primeru italijanska vlada plačuje razliko med plačo, ki bi jo prejeli, če bi delali v Italiji, in plačo, ki jo dejansko dobijo v Sloveniji. Za nadaljnje usposabljanje učiteljev so po prejetih informacijah organizirani tečaji v Sloveniji, poleg tega pa še posebni tečaji v sodelovanju z italijanskimi univerzami. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"i ustanovile nadzorni organ ali organe, ki bodo odgovorni za spremljanje izvajanja sprejetih ukrepov in doseženega napredka pri uvajanju ali razvoju poučevanja regionalnih ali manjšinskih jezikov in za sestavljanje občasnih poročil o svojih ugotovitvah, ki bodo objavljena."

182. Po informacijah, ki jih je dala slovenska vlada, je Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje najvišji strokovni organ za izobraževanje. Določa izobraževalne programe za pripadnike italijanske narodne skupnosti in strokovno pomaga pri sprejemanju odločitev in pripravi predpisov. Komisija za izobraževanje manjšin, ustanovljena pri tem svetu, sestavlja predloge za strokovno gradivo, ki ga obravnava svet. Inšpektorat za šolstvo in šport Republike Slovenije je odgovoren za spremljanje in nadziranje izvajanja predpisov in izobraževalnih ustanov.

183. Odbor strokovnjakov opazuje, da je pri tej obveznosti potreben organ za spremljanje poučevanja regionalnih ali manjšinskih jezikov. Iz predloženih informacij bi bilo mogoče sklepati, da organi, na katere se sklicuje vlada, ne opravljajo te posebne naloge. Razen tega odbor strokovnjakov nikoli ni niti prejel niti videl nobenih tovrstnih občasnih poročil, ki bi se nanašala na to obveznost. Odbor strokovnjakov zato ne more ugotoviti, da je ta obveznost izpolnjena in spodbuja vlado, da predloži dodatne informacije v naslednjem občasnem poročilu.

"Drugi odstavek

Za ozemlja, na katerih se regionalni ali manjšinski jeziki tradicionalno ne uporabljajo, se pogodbenice glede izobraževanja obvezujejo, da bodo dovolile, spodbujale ali zagotovile poučevanje v regionalnem ali manjšinskem jeziku ali poučevanje regionalnega ali manjšinskega jezika na vseh ustreznih stopnjah izobraževanja, če to upravičuje število tistih, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik."

184. Prej omenjeni 9. člen Zakona o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (glej 114. odstavek), po katerem se mora za ustanovitev razreda v jeziku narodnosti zunaj etnično mešanega območja prijaviti najmanj pet učencev, velja tudi za italijanski jezik. Toda po informacijah, ki jih je dala vlada, v zadnjem času ni interesa za možnost pouka v italijanskem jeziku. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena, spodbuja pa slovenske organe, naj razmislijo o možnosti, da bi glede na majhno italijansko govorečo skupnost uvedli večjo stopnjo prožnosti.

9. člen – Sodne oblasti

"Prvi odstavek

Pogodbenice se obvezujejo, da bodo za sodna okrožja, v katerih število prebivalcev, ki uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike, upravičuje spodaj navedene ukrepe, glede na položaj posameznega jezika in pod pogojem, da po mnenju sodnika uporaba ugodnosti, ki jih daje ta odstavek, ne ovira pravičnega sojenja:

a v kazenskih postopkih:

i zagotovile, da sodišča na zahtevo ene od strank vodijo postopke v regionalnih ali manjšinskih jezikih,

po potrebi s pomočjo tolmačev in prevodov brez dodatnih stroškov za prizadete osebe;

b v civilnih postopkih:

i zagotovile, da sodišča na zahtevo ene od strank vodijo postopke v regionalnih ali manjšinskih jezikih,

po potrebi s pomočjo tolmačev in prevodov;

c v postopkih pred sodišči, pristojnimi za upravne zadeve:

i zagotovile, da sodišča na zahtevo ene od strank vodijo postopke v regionalnih ali manjšinskih jezikih,

po potrebi s pomočjo tolmačev in prevodov;

d ukrepejo vse potrebno za zagotovitev, da uporaba točk i in iii pododstavkov b in c zgoraj in vsaka potrebna pomoč tolmačev in prevodov ne povzročita dodatnih stroškov za prizadete osebe."

185. Pravne določbe, ki se uporabljajo na tem področju, so enake kot za madžarski jezik (glej tudi prvo občasno poročilo, stran 15–17). Taka splošna določba je tudi v 5. členu Zakona o sodiščih, ki določa:

"Na območjih, kjer živita avtohtoni italijanska in madžarska narodna skupnost, sodišča poslujejo tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, če stranka, ki živi na tem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik. Kadar sodišče višje stopnje odloča o pravnih sredstvih v zadevah, v katerih je sodišče nižje stopnje vodilo postopek tudi v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, izda odločbo tudi v prevodu v italijanski oziroma madžarski jezik."

186. V bistvu se postopek lahko vodi enojezično v italijanskem jeziku, če stranka ali stranke v postopku govorijo italijansko. Dvojezični postopek pa bi se uporabil, če ena od strank govori slovensko. Zapisnik in odločbe sodišča bi bile sestavljene tudi v italijanskem jeziku. Uporaba italijanskega jezika samostojno ali skupaj s slovenskim jezikom je v dvojezičnem postopku za vodenje postopka mogoča le, če je sodnik opravil poseben izpit iz italijanskega jezika, kar velja tudi za osebe sodišča. Usposobljenost za vodenje dvojezičnega postopka se nagraduje s posebnim dodatkom. V nasprotnem primeru pa zakon dopušča možnost, da se sodnik odloči za tolmačenje (ki je pri dvojezičnem postopku v vsakem primeru na voljo za pričanja, izjave itd. za jezik, ki ga ena od strank ne razume), kot je predvideno v 68. členu pravilnika sodišča (glej stran 16 prvega občasnega poročila, opomba). Vsi s tem povezani stroški se krijejo iz sredstev sodišča.

187. Položaj na kraju samem se za italijanski jezik deloma razlikuje od položaja za madžarski jezik. Različni sodniki so opravili tečaje italijanskega jezika. Nekateri uslužbenci sodišča znajo italijansko in vsi napisi, vključno z napisi na vratih v stavbi sodišča so dvojezični. Poleg tega zna dobro italijansko tudi precej odvetnikov, deloma tudi zaradi tega, ker se precej postopkov dejansko nanaša na italijanske državljanke iz Italije. Zato je bil po osamosvojitvi Slovenije in do februarja 2003 italijanski jezik uporabljen v sedmih postopkih, v katere so bili vključeni pripadniki italijansko govoreče manjšine, čeprav je moralo biti zagotovljeno brezplačno tolmačenje, ker so druge stranke v postopkih govorile slovensko. Za 12-letno obdobje se zdi ta številka izrazito majhna. Po informacijah, ki jih je zbral odbor strokovnjakov ob obisku na kraju samem, bi lahko razlago za to dalo več dejavnikov: omejena velikost manjšine, njeno dobro družbeno vedenje, enako pa tudi zadržek glede uporabe italijanskega jezika v postopku iz strahu, da bi to postopek lahko oviralo ali ga zavleklo. Kljub temu pa je na področju, ki je z vidika izvajanja v praksi na splošno problematičen, že to, da je bil italijanski jezik v nekaj primerih uporabljen, samo po sebi pomemben začetek.

188. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta obveznost izpolnjena in spodbuja slovenske organe, naj razmislijo o dodatnih ukrepih, s katerimi bi ljudi lahko še bolj spodbudili in premagali njihovo zadržanost, na primer s tem, da bi na začetku postopka, kadar je to primerno, jasno povedali, da lahko pripadniki italijansko govoreče skupnosti izkoristijo možnost uporabe italijanskega jezika in bi bilo s tem izvajanje prevzete obveznosti še uspešnejše (skrajšal bi se na primer čas, potreben za prevajanje sodb v italijanski jezik).

"Drugi odstavek

Pogodbenice se obvezujejo, da:

a ne bodo zaniemale veljavnosti pravnih dokumentov, sestavljenih v določeni državi, samo zato, ker so napisani v regionalnem ali manjšinskem jeziku;"

189. Na podlagi podatkov, ki jih je priskrbelo vlada, se zdi, da nobena določba ne zanika veljavnosti pravnih listin, sestavljenih v italijanskem jeziku in da nasprotno cela vrsta določb izrecno navaja to možnost. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

10. člen – Upravni organi in javne službe

"Prvi odstavek

Na upravnih območjih države, na katerih število prebivalcev, ki uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike, upravičuje spodaj določene ukrepe, in glede na položaj vsakega jezika se pogodbenice obvezujejo, da, če je to mogoče:

a i zagotovijo, da upravni organi uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike;"

190. Prvo občasno poročilo (glej strani 19,20) se je sklicevalo na vrsto določb, ki izrecno določajo uporabo italijanskega jezika v upravnih organih. Med drugim IV. poglavje Zakona o splošnem upravnem postopku določa, da se v občinah, v katerih sta poleg slovenskega uradna jezika tudi italijanski in madžarski jezik, upravni postopek lahko vodi v katerem koli od teh jezikov. Kateri jezik bo uporabljen je odvisno od jezika, v katerem je stranka vložila zahtevo za začetek postopka, lahko pa se tudi zamenja na zahtevo katere koli stranke v postopku kadar koli med potekom postopka. V skladu s 4. členom Zakona o državni upravi uprava posluje, vodi postopek in izdaja pravne in druge akte v slovenskem jeziku ali v jeziku narodne skupnosti, če stranka, ki živi na takem območju, uporablja italijanski oziroma madžarski jezik. Kadar je upravni organ na prvi stopnji vodil postopek v italijanskem oziroma madžarskem jeziku, mora biti tudi drugostopni akt izdan v istem jeziku. Poleg tega pa četrti odstavek 5. člena Zakona o državnih uslužbencih določa, da je dobro znanje slovenskega jezika prvi pogoj za višje javne uslužbenke, javne uslužbenke in strokovno-tehnično osebje, ki je v neposrednem stiku s strankami. Na območjih, za katera zakon določa enakopraven položaj italijanskega in madžarskega jezika, pa je zahtevano tudi znanje teh jezikov, kar je nagrajeno tudi s finančno spodbudo (6 % večja plača za aktivno znanje in 3 % večja plača za pasivno znanje). Posebne določbe so vključene tudi v statute zadevnih občin. Tako morajo na primer po 112. členu statuta občine Koper/Capodistria državni upravni organi sestavljati dvojezične listine, če se te nanašajo na osebe iz italijansko govoreče skupnosti. Po 113. členu pa morajo biti navedena delovna mesta, na katerih je zahtevano znanje italijanskega jezika.

191. Visoka raven take pravne ureditve se kaže v zahtevni obveznosti, ki jo je Slovenija prevzela v zvezi z listino. Glede izvajanja te sprejete obveznosti pa je odbor strokovnjakov prejel več pomembnih pritožb, ki se predvsem nanašajo na krajevne urade državne uprave. Zdi se, da kljub njegovemu statusu sodržavnega jezika italijanskega jezika skoraj nikoli ne more uporabljati pri poslovanju z državno upravo in večina pisnih obvestil je izdana samo v slovenskem jeziku. V zvezi s tem so predstavniki govorcev italijanskega jezika poročali o več konkretnih neprijetnih dogodkih, kot je bila na primer zavrnitev v nasprotju z določili statuta občine, da bi poročni obred opravili samo v italijanskem jeziku, češ da je v najboljšem primeru mogoče dovoliti dvojezični obred, ali kako je policist nadlegoval predstavnika italijansko govoreče manjšine, potem ko je ta zahteval, na policist z njim govori v italijanskem jeziku glede na to, da je policijski nadzor potekal na enem od narodnostno mešanih območij in da policist ni znal italijanskega jezika.

192. Odbor strokovnjakov na podlagi prejetih informacij ugotavlja, da je to vprašanje povezano s kadrovsko politiko v lokalnih uradih državne uprave, kamor ljudje prihajajo iz notranjosti in drugih predelov Slovenije in so bili razporejeni na delovna mesta v mestnih središčih na Obali, ne da bi znali italijansko ali poznali večkulturno značilnost obalnega območja. To so odboru strokovnjakov potrdili tudi uradniki v občinskih upravah na tem območju.

193. Odbor strokovnjakov sicer priznava, da je vzpostavljen trden pravni okvir, vendar glede na resne pomanjkljivosti pri njegovem izvajanju v praksi meni, da ta sprejeta obveznost ni izpolnjena. Poleg tega pa tudi tu, kadar je primerno, veljajo sklepne ugotovitve odbora strokovnjakov po točki b prvega odstavka 7. člena listine (glej odstavke 51–54 tega poročila).

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe, da sprejmejo ukrepe, s katerimi bi zagotovili, da je primeren del upravnega osebja, razporejenega na etnično mešana območja ustrezno usposobljeno za uporabo italijanskega jezika in da se popolnoma zaveda dvojezičnosti teh območij.

"b dajejo na voljo upravna besedila in obrazce, ki so v splošni rabi za prebivalstvo, v regionalnih ali manjšinskih jezikih ali dvojezično;"

194. Odbor strokovnjakov je prejel pomembne informacije o tem, da je nekaj splošno uporabljanih upravnih besedil in obrazcev iz krajevnih uradov državne uprave sicer res na voljo tudi v italijanskem jeziku, kot na primer dvojezični računi za davek, vendar pa je večina teh upravnih listin samo v slovenskem jeziku. Odbor strokovnjakov meni, da je ta sprejeta obveznost le delno izpolnjena.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe oblasti, naj zagotovijo, da bodo upravna besedila in obrazci, ki se veliko uporabljajo v krajevnih uradih državne uprave, na voljo tudi v italijanskem jeziku.

"c dovolijo upravnim organom, da sestavijo dokumente v regionalnem ali manjšinskem jeziku."

195. Odbor strokovnjakov ugotavlja, da ima kljub bogatemu pravnemu okviru (glej 190. odstavek tega poročila) tudi izvajanje te sprejete obveznosti v praksi veliko pomanjkljivosti. Odbor strokovnjakov zato meni, da tudi ta sprejeta obveznost ni izpolnjena.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe oblasti, naj sprejmejo potrebne ukrepe za uveljavljanje izvajanja te sprejete obveznosti v praksi.

"Drugi odstavek

Glede lokalnih in regionalnih oblasti na območjih, na katerih je število prebivalcev, ki uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike tako, da upravičuje spodaj navedene ukrepe, se pogodbenice obvezujejo, da dovolijo in/ali spodbujajo:

a uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov v okviru regionalne ali lokalne oblasti;"

196. Statuti posameznih občin vsebujejo posebne določbe, ki ustrezajo tej sprejeti obveznosti. Odbor strokovnjakov zato meni, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

197. Po informacijah, ki so jih dali predstavniki občine Koper/Capodistria, je v tej občini dnevni red zasedanj občinskega sveta sicer dvojezičen, delovnega gradiva pa ni v italijanskem jeziku, kar so potrdili tudi ustrezni organi sami. Po njihovem mnenju je razlog za to v tem, da je delovno gradivo običajno na voljo šele tik pred zasedanjem, na katero se nanaša, in zato ni dovolj časa, da bi ga prevedli še v italijanski jezik. Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe, da si čim bolj prizadevajo, da bi bil precejšen del delovnega gradiva na voljo tudi v italijanskem jeziku

"b možnost za uporabnike regionalnih ali manjšinskih jezikov, da predložijo ustne ali pisne vloge v teh jezikih;"

198. Statuti posameznih občin vsebujejo posebne določbe, ki ustrezajo tej prevzeti obveznosti (tako so na primer po 112. členu statuta občine Koper/Capodistria občinski organi zavezani sestaviti dvojezične listine, če se nanašajo na osebe italijansko govoreče skupnosti, in po 113. členu istega statuta morajo biti v občinskih organih delovna mesta, za katera je zahtevano tudi znanje italijanskega jezika; glej tudi prvo občasno poročilo, strani 19–22). Poleg tega zakon določa, da mora biti eden od podžupanov iz italijansko govoreče skupnosti, če je župan te občine pripadnik slovensko govoreče skupnosti (in obratno). Razen tega zaposleni v občinski upravi pogosto izvirajo iz narodnostno mešanih območij in ti večinoma zelo dobro obvladajo italijanski jezik in so iskreno navezani na večkulturnost obalnega območja.

199. Informacije, ki jih je prejel odbor strokovnjakov, očitno kažejo, da se te določbe izvajajo tudi v praksi in v zvezi s tem niso bile predložene nobene večje pritožbe. Odbor strokovnjakov zato meni, da so te prevzete obveznosti izpolnjene, vesel pa bi bil nadaljnjih informacij in primerov o praktičnem izvajanju te določbe v naslednjem občasnem poročilu. V zvezi s tem so vsekakor pomembne tudi sklepne ugotovitve odbora strokovnjakov po točki b prvega odstavka 7. člena listine (odstavki 51–54 tega poročila), kadar je primerno.

"d lokalne oblasti, da objavljajo uradne dokumente tudi v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih;"

200. Statuti posameznih občin vsebujejo posebne določbe, ki ustrezajo tej sprejeti obveznosti. V praksi so uradne listine, kot so statuti občin ali občinski predpisi, praviloma na voljo tudi v italijanskem jeziku. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"f lokalne oblasti, da uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike v razpravah v svojih skupščinah, ne da bi izključevali uporabo uradnega jezika ali uradnih jezikov države;"

201. Po prejetih informacijah statuti občin določajo pravico uporabe italijanskega jezika na skupščinah lokalnih skupnosti. Zdi pa se, da je stanje v praksi v vsaki občini drugačno. V nekaterih, na primer v Izoli/Isoli, precej članov občinskega sveta vsaj razume italijanski jezik in ga včasih tudi uporabljajo. V drugih primerih, kot je večje mesto Koper/Capodistria, pa mnogi člani občinskega sveta ne znajo dovolj italijansko, tako da je med razpravami težko uporabljati italijanski jezik.

202. Odbor strokovnjakov ugotavlja, da obstajajo pravne možnosti za uporabo italijanskega jezika, vendar bi bil vesel nadaljnjih informacij o spodbudah lokalnim organom, da bi izboljšali uporabo te sprejete obveznosti v praksi, in zlasti o zagotavljanju simultane tolmačenja. Odbor strokovnjakov zato ne more dati sklepnih ugotovitev v zvezi s to obveznostjo.

"c regionalne oblasti, da objavljajo uradne dokumente tudi v ustreznih regionalnih ali manjšinskih jezikih;

e regionalne oblasti, da uporabljajo regionalne ali manjšinske jezike v razpravah v svojih skupščinah, ne da bi izključevali uporabo uradnega jezika ali uradnih jezikov države;"

203. Na teh območjih ni pokrajinskih organov oblasti. Ti dve obveznosti sta torej za Slovenijo odvečni.

"g uporabo ali sprejem tradicionalnih in pravih oblik krajevnih imen v regionalnih ali manjšinskih jezikih po potrebi skupaj s poimenovanjem v uradnem jeziku ali uradnih jezikih."

204. Statuti občin vsebujejo posebne določbe v ta namen (glej prvo občasno poročilo, stran 18, tudi v opombi) in tudi v praksi je običajno tako. Vendar je odbor strokovnjakov prejel pritožbe glede ustanavljanja novih naselij na narodnostno mešanih območjih kjer so bila uporabljena samo slovenska krajevna imena (npr. Prisoje, Križišče v občini Koper/Capodistria ali Jagodje, Dobrava, Livade v občini Izola/Isola).

205. Odbor strokovnjakov zato meni, da je ta sprejeta obveznost le delno izpolnjena in spodbuja slovenske organe, da sprejmejo potrebne ukrepe za zagotavljanje uporabe dvojezičnih krajevnih imen tudi v novih naseljih, zgrajenih na narodnostno mešanih območjih. Poleg tega odbor strokovnjakov opozarja, naj bi v teh občinah, kadar je to primerno, to veljalo tudi za naslednjo stopnjo na drugih ustreznih območjih poleg teh, ki so zdaj opredeljena kot etnično mešana, in sicer v skladu s sklepi po točki b prvega odstavka 7. člena listine (glej odstavke 51–54 tega poročila).

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe, da zagotovijo uporabo dvojezičnih krajevnih imen tudi v novih naseljih, zgrajenih na narodnostno mešanih območjih.

"Tretji odstavek

Glede javnih storitev, ki jih zagotavljajo upravni organi ali druge osebe v njihovem imenu, se pogodbenice obvezujejo, da na ozemlju, na katerem se uporabljajo regionalni ali manjšinski jeziki, in v skladu s položajem posameznega jezika ter če je to mogoče:

a zagotovile, da se regionalni ali manjšinski jeziki uporabljajo pri opravljanju storitev;"

206. Odbor strokovnjakov predvsem opaža, da glede točk a, b in c tretjega odstavka 10. člena listine Slovenija v svoji listini o ratifikaciji ni določila, katero od treh možnosti, ki so na voljo po vsaki od omenjenih točk, bo uporabljala. Dejansko so tri izbire, našteje v omenjenih točkah, različne možnosti in pogodbenice se morajo odločiti za eno od njih.

207. Kadar se država sama ni odločila za eno od razpoložljivih možnosti, se v skladu z ustaljeno prakso odbora strokovnjakov običajno po uradni dolžnosti uporabi najvišja izbirna stopnja zaščite in uveljavljanja jezika, razen če zaradi izrednih okoliščin taka najvišja stopnja očitno ni združljiva s potrebami regionalnega ali manjšinskega jezika in/ali z izrecnimi željami njegovih govorcev (glej na primer prej navedeno drugo ocenjevalno poročilo odbora strokovnjakov o izvajanju listine na Madžarskem, 95. odstavek).

208. Odbor strokovnjakov ne vidi nobenega razloga, da bi pri italijanskem jeziku odstopal od svoje običajne prakse v zvezi s to določbo in bo zato uporabil najvišjo mogočo izbiro zaščite.

209. Kljub souradnemu statusu italijanskega jezika na dvojezičnih območjih je odbor strokovnjakov prejel pomembne pritožbe glede tega. Tako se na primer pojavlja, da različni javni organi ali podjetja, ki opravljajo javne službe v občinah Koper/Capodistria, Piran/Pirano in Izola/Isola, pošiljajo račune izključno samo v slovenskem jeziku, na primer podjetja za oskrbo z elektriko in vodo. Dejansko se zdi, da v ustreznih uredbah ni nobene določbe o uporabi italijanščine kot souradnega jezika in odbor strokovnjakov je bil opozorjen na naslednji primer, ki lepo ponazarja dejansko stanje.

210. Slovenski javni zavod za oddajanje po radiu in televiziji ("RTV Slovenija") ima sedež v Ljubljani, to je zunaj narodnostno mešanih območij. Čeprav ima po informacijah, ki jih je prejel odbor strokovnjakov, RTV Slovenija na enem od teh območij svoj regionalni center, ki ima radijske in televizijske kanale, ki oddajajo v italijanskem jeziku, zavrača izdajanje ustreznih računov, ki jih pošilja na to območje, tudi v italijanskem jeziku, kar utemeljuje s tem, da je osrednja uprava RTV Slovenije zunaj omenjenih območij. Pripadnik italijansko govoreče skupnosti je zavrnil plačilo pristojbine na podlagi enojezičnega slovenskega računa, ki ga je prejel, in se pri tem skliceval na 11. člen slovenske ustave (glej 45. odstavek tega poročila) ter pred pristojnim sodiščem sprožil postopek zoper RTV Slovenijo. Sodišče je pritožbo glede na omenjeno ustavno določbo podprlo in odločilo, da zakon narekuje, da morajo biti prijavnice za TV sprejemnike in računi dvojezični. Pritožba, ki jo je vložila RTV Slovenija, je bila nato zavržena. Kljub tako ugodnemu izidu pa se na podlagi prejetih informacij zdi, da RTV Slovenija ne izpolnjuje te sodne odločbe.

211. Odbor strokovnjakov zato meni, da je ta sprejeta obveznost le delno izpolnjena in spodbuja slovenske organe, da sprejmejo potrebne ukrepe in zagotovijo uporabo italijanskega jezika v javnih službah dvojezičnih občin (glej tudi sklepe odbora strokovnjakov po točki b prvega odstavka 7. člena listine, odstavki 51–54 tega poročila). Odbor strokovnjakov tudi spodbuja vlado, da razčisti, ali so bile sodne odločbe v omenjeni zadevi proti RTV Slovenija med tem izpolnjene.

Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe, da sprejmejo potrebne ukrepe in zagotovijo uporabo italijanskega jezika v javnih službah.

"Četrty odstavek

Zaradi uresničevanja določbe prvega, drugega in tretjega odstavka, ki so jih pogodbenice sprejele, se pogodbenice obvezujejo sprejeti enega ali več naslednjih ukrepov:

- a prevajanje in tolmačenje, če se zahtevata;***
- b zaposlovanje, in kadar je potrebno, usposabljanje uradnikov in drugih potrebnih zaposlenih v javnih službah;***
- c ugoditev, če je le mogoče, prošnjam zaposlenih v javnih službah, ki znajo regionalni ali manjšinski jezik, da so imenovani na ozemlje, na katerem se ta regionalni ali manjšinski jezik uporablja."***

212. Odbor strokovnjakov opaža, da je stopnja izpolnjevanja te prevzete obveznosti tesno povezana z izpolnjevanjem obveznosti, na katero se ta določba nanaša, to je obveznosti iz prvega do tretjega odstavka 10.

člena, in sicer v tem smislu, da stopnja izpolnjevanja prve navedene obveznosti neposredno vpliva na izpolnjevanje te druge obveznosti. Če že torej ta sprejeta obveznost vključuje neko stopnjo praktičnega izvajanja v občinskih upravnih uradih, to gotovo ne drži za krajevne urade državne uprave. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da so te sprejete obveznosti le delno izpolnjene.

"Peti odstavek

Pogodbenice se obvezujejo dovoliti uporabo ali prevzem primkov v regionalnih ali manjšinskih jezikih na prošnje prizadetih oseb."

213. V skladu s 3. členom Zakona o osebnih imenih "se osebna imena pripadnika italijanske ali madžarske narodnosti zapišejo v italijanski ali madžarski pisavi in obliki, razen če se pripadnik te narodnosti ne odloči drugače". Ta določba je vsebovana tudi v posebnih določbah statutov občin. Odbor strokovnjakov na podlagi podatkov, ki jih je imel na razpolago, meni, da je ta obveznost izpolnjena.

11. člen – Javna glasila

"Prvi odstavek

Pogodbenice se obvezujejo, da za uporabnike regionalnih ali manjšinskih jezikov na ozemljih, na katerih se ti jeziki govorijo, v skladu s položajem vsakega jezika, stopnjo posredne ali neposredne pristojnosti organov javne oblasti in njihovih pooblastil ali vloge na tem področju ter ob spoštovanju načela neodvisnosti in samostojnosti javnih glasil:

a v obsegu, v katerem radio in televizija opravljata poslanstvo javne službe:

i zagotovijo ustanovitev vsaj ene radijske postaje in enega televizijskega kanala v regionalnih ali manjšinskih jezikih;"

214. Po prejetih informacijah sta radijski in televizijski kanal v italijanskem jeziku v Kopru/Capodistrii ("Tele-Capodistria" in "Radio-Capodistria") dva tradicionalna kanala, ki oddajata v italijanskem jeziku (glej tudi prvo občasno poročilo, strani 24–26) in sta bila ustanovljena leta 1971 oziroma 1949 v okviru jugoslovanskega radijskega in televizijskega omrežja. Danes sta sestavni del slovenskega javnega zavoda radia in televizije ("RTV Slovenija"), in sta torej del javnega zavoda, ki ga je ustanovila slovenska država. Radijska postaja oddaja 18 ur na dan, večinoma v italijanskem jeziku, televizijski kanal pa oddaja v povprečju 9,5 ure dnevno, od tega eno uro v slovenskem jeziku.

215. Kljub taki ureditvi je bil odbor strokovnjakov opozorjen na številne probleme, od katerih so bili nekateri že omenjeni (glej odstavke 70–73). Slovenska radiotelevizija je dejansko sredi hude ekonomske krize in načrtuje strog sanacijski program. To pa bi lahko vključevalo tudi tveganje za skrajšanje programa oddajanja za radijske in televizijske kanale v italijanskem jeziku v Kopru/Capodistrii, z bistvenim zmanjšanjem števila ur televizijskega oddajanja v italijanskem jeziku. Zdi se, da bo sanacijski program vključeval zlasti:

- zamrznitev zaposlovanja (vključno z nenadomestitvijo novinarjev ob njihovi upokojitvi) in zmanjšanje obsega zunaj hiše pripravljenih programov;
- zmanjšanje obsega programov, kupljenih od italijanske javne televizije RAI in RAI International, kar bi pomenilo tudi zmanjšanje števila ur oddajanja televizijskega kanala v italijanskem jeziku v Kopru/Capodistrii, in zlasti italijanskih programov (zdaj je v povprečju na dan za 9,5 ure oddaj v italijanskem jeziku, toda samo dve uri tega programa sta pripravljene v hiši, tako da bi se s črtanjem kupljenih programov v celoti zmanjšal obseg oddajanja v italijanskem jeziku na samo dve uri dnevno);
- idejo povezovanja programov v italijanskem jeziku, ki jih pripravi televizijski kanal v italijanskem jeziku v Kopru/Capodistrii, z drugim slovenskim nacionalnim omrežjem (italijanski programi se zdaj oddajajo na kanalu 27, ki že dolgo obstaja, skupaj s programi v slovenskem jeziku iz televizijskega studia Koper/Capodistria);
- racionalizacija finančnih, človeških in organizacijskih virov.

216. Odbor strokovnjakov meni, da je ta sprejeta obveznost kot taka zdaj izpolnjena. Vsekakor pa mora izraziti tudi svojo zaskrbljenost glede tveganj, povezanih z izvajanjem omenjenega sanacijskega načrta. V zvezi s tem odbor strokovnjakov meni, da je za italijanske radijske in televizijske kanale v Kopru/Capodistrii pomembno izkoristiti tudi njihovo možnost, da bi ponovno pokrivali celoten istrski polotok, hrvaško mesto Reka in druge dele Italije zunaj območij tik ob meji s Slovenijo, da bi tako zagotovili ohranjanje in nadaljnji razvoj teh

storitev (glej odstavke 70–73 tega poročila). Odbor strokovnjakov zato z veseljem pričakuje najnovejše informacije o italijanskem radijskem in televizijskem kanalu v Kopru/Capodistrii.

"e i spodbujajo in/ali omogočajo ustanovitev in/ali vzdrževanje vsaj enega časopisa v regionalnih ali manjšinskih jezikih;"

217. Po informacijah, ki jih je Slovenija dala v začetnem občasnem poročilu (glej strani 26–27), Slovenija finančno podpira več tiskanih medijev v italijanskem jeziku. Večina izhaja na Hrvaškem, kot na primer dnevnik "La voce del popolo", ki ga izdaja EDIT (založniška hiša na Reki). Kljub tem pa so ti časopisi namenjeni vsej italijansko govoreči skupnosti, ki živi v obeh državah. Slovenski prispevek za tiskane medije je približno 20 % dotacije, ki jo daje Hrvaška. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"Drugi odstavek

Pogodbenice se obvezujejo zjamčiti svobodo neposrednega sprejemanje radijskih in televizijskih oddaj iz sosednjih držav v jeziku, ki se uporablja v enaki ali podobni obliki, kot je regionalni ali manjšinski jezik, in ne bodo nasprotovale prenašanju radijskih in televizijskih oddaj iz sosednjih držav v takem jeziku. Pogodbenice se nadalje obvezujejo zagotoviti, da ne bo nobenih omejitev glede svobode izražanja in prostega pretoka informacij v tisku, napisanih v jeziku, ki se uporablja v enaki ali podobni obliki, kot je regionalni ali manjšinski jezik. Ker izvajanje zgoraj omenjenih svoboščin vključuje dolžnosti in odgovornosti, so lahko zanje predvidene take formalnosti, omejitve ali kazni, kot so predpisane z zakonom in so potrebne v demokratični družbi, v interesu nacionalne varnosti, ozemeljske celovitosti ali javne varnosti, za preprečevanje nereda in kriminala, za zaščito zdravja ali morale, za zaščito dobrega imena ali pravic drugih, za preprečevanje razkritja zaupnih informacij ali za ohranjanje avtoritete in nepristranskosti sodstva."

218. Na podlagi prejetih podatkov odbor strokovnjakov sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"Tretji odstavek

Pogodbenice se obvezujejo zagotoviti, da so interesi uporabnikov regionalnih ali manjšinskih jezikov zastopani ali upoštevani v organih, ki so lahko ustanovljeni v skladu z zakonom z nalogo, da jamčijo svobodo in pluralizem javnih glasil."

219. Italijanski govorniki so zastopani v odboru za radijske in televizijske kanale za italijansko narodno manjšino. Ta odbor je med drugim pristojen za obravnavanje zadev, ki so pomembne za kanale narodne skupnosti s poslovno-programskim vodstvom slovenske javne radiodifuzne organizacije ("RTV Slovenija") (glej stran 25 prvega občasnega poročila, tudi v opombi št. 66). Po 54. členu Statuta javnega zavoda RTV Slovenija je ta odbor sestavljen iz vodstva RTV Slovenija in vključuje pet članov, ki jih imenujejo madžarske samoupravne narodne skupnosti, in dveh članov, ki ju imenuje vodstvo RTV Slovenija. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

12. člen – Kulturne dejavnosti in ustanove

"Prvi odstavek

Glede kulturnih dejavnosti in ustanov – še posebej knjižnic, videotek, kulturnih centrov, muzejev, arhivov, akademij, gledališč in kinematografov kakor tudi literarnih del in filmskih produkcij, oblik izražanja ljudske kulture, festivalov in s kulturo povezanih dejavnosti, med drugim vključno z uporabo novih tehnologij – se pogodbenice obvezujejo, da na ozemljih, na katerih se ti jeziki uporabljajo, ter v obsegu pristojnosti organov javne oblasti in njihovih pooblastil ali vloge na tem področju:

a spodbujajo tiste vrste izražanja in pobude, ki so značilne za regionalne ali manjšinske jezike in pospešujejo različne možnosti dostopa do del v teh jezikih;"

220. Po informacijah, ki jih je dala vlada (glej tudi prvo občasno poročilo, strani 27–29), vključuje posebni program, ki ga izvaja Ministrstvo za kulturo, tudi poglavje o "dejavnostih za ohranjanje jezika". V tem poglavju ministrstvo spodbuja pobude, povezane z manjšinskimi jeziki, kot so predavanja, poletni jezikovni tabori, literarni natečaji itd. Glede knjižnic pa po 16. in 25. členu novega Zakona o knjižničarstvu velja, da se na narodnostno mešanih območjih storitve za pripadnike madžarske narodne skupnosti lahko zagotavljajo v splošnih knjižnicah. Slovensko ministrstvo za kulturo tudi sofinancira stavbo kulturnega centra v Izoli/Isoli (palača Manzioli). Poleg tega Slovenija sofinancira dve pomembni javni ustanovi italijansko govoreče manjšine na Hrvaškem: Center za zgodovinske raziskave v Rovinju/Rovigno in italijansko gledališče na Reki. Nadalje so dvojezične tudi nekatere kulturne prireditve, na primer vsakoletni festival Melodije sonca in morja v Portorožu/Portorose, kot je omenila vlada. Odbor strokovnjakov meni, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"d zagotovijo, da organi, odgovorni za organiziranje ali podpiranje različnih kulturnih dejavnosti, primerno podpirajo vključevanje poznavanja in rabe regionalnih ali manjšinskih jezikov in kultur v projekte, za katere dajo pobudo ali finančna sredstva;"

221. Po informacijah, ki jih je dala vlada (glej tudi prvo občasno poročilo, strani 27–29), Ministrstvo za kulturo v skladu z opredeljenimi cilji politike za manjšinsko kulturo zagotavlja, da oddelek, odgovoren za manjšine, spodbuja osebe, ki so odgovorne za organizacijo in neposredno izvajanje kulturnih projektov, da se osredotočajo tudi na ohranjanje jezika. Odbor strokovnjakov meni, da je ta obveznost izpolnjena.

"e pospešujejo ukrepe, s katerimi zagotovijo, da imajo organi, odgovorni za organiziranje in podpiranje kulturnih dejavnosti, na razpolago osebje, ki dobro obvlada določen regionalni ali manjšinski jezik in jezik ali jezike preostalega prebivalstva;"

222. Po informacijah, ki jih je dala vlada, je v različnih organih zaposleno osebje z znanjem italijanskega jezika, na primer v občinski upravi ali knjižnicah na narodnostno mešanih območjih. Poleg tega je Ministrstvo za kulturo obvestilo odbor strokovnjakov, da je organiziralo tečaj italijanskega jezika za strokovnjaka, zaposlenega v oddelku, ki je odgovoren za manjšine. Odbor strokovnjakov sklepa, da je ta obveznost izpolnjena.

"f spodbujajo neposredno sodelovanje predstavnikov uporabnikov regionalnega ali manjšinskega jezika pri zagotavljanju možnosti in načrtovanju kulturnih dejavnosti;"

223. Po informacijah, ki jih je dala vlada, oddelek, odgovoren za manjšine v Ministrstvu za kulturo, vedno zagotavlja sodelovanje predstavnikov madžarsko govoreče skupnosti pri pripravah za odločanje: od načel, ciljev in meril do dejanskih programov in njihovega ocenjevanja. Odbor strokovnjakov meni, da je ta obveznost izpolnjena.

"Drugi odstavek

Za ozemlja, na katerih se regionalni ali manjšinski jeziki tradicionalno ne uporabljajo, se pogodbenice obvezujejo, da bodo dovolile, spodbujale in/ali zagotavljale primerne kulturne dejavnosti in možnosti v skladu s prejšnjim odstavkom, če to upravičuje število tistih, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik."

224. Po informacijah, ki jih je dala vlada, se kulturne dejavnosti, ki so financirane iz sredstev Ministrstva za kulturo, lahko izvajajo tudi na območjih, na katerih se manjšinski jeziki tradicionalno ne uporabljajo, če so le v skladu z zastavljenimi cilji manjšinske kulturne politike in so finančna sredstva na voljo. Navedeni pa niso bili nobeni konkretni primeri. Treba pa je tudi dodati, da je v zvezi s tem vlada sama v začetnem občasnem poročilu (glej stran 29) opozorila, da razpoložljiva sredstva ne zadoščajo za razširitev kulturne dejavnosti zunaj narodne skupnosti. Odbor strokovnjakov zato sklepa, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"Tretji odstavek

Pogodbenice se obvezujejo v svoji kulturni politiki v tujini dati ustrezno mesto regionalnim ali manjšinskim jezikom in kulturam, katerih odraz so."

225. Po podatkih vlade je Ministrstvo za kulturo v okviru svoje politike mednarodnega sodelovanja povabilo oddelek, odgovoren za manjšine, da pripravi mednarodne sporazume. Oddelek na ta način obvešča o potrebah manjšin v povezavi z mednarodnim sodelovanjem v kulturi. Poleg tega so predstavniki manjšin, ki so odgovorni za dajanje predlogov za programe, redno povabljeni, da te potrebe opredelijo v svojih letnih programih.

226. Prvič, odbor strokovnjakov ugotavlja, da informacije, ki so mu bile dane, ne zadoščajo za oceno konkretnih dosežkov posvetovanj v zvezi z mednarodnim sodelovanjem v kulturi, na katere se sklicuje vlada, čeprav prvo občasno poročilo navaja, da je bil leta 2000 skupaj s Svetom Evrope organiziran mednarodni seminar o orodjih, ki jih ima javna uprava na voljo za zaščito kulturnih pravic manjšin (glej stran 28). Drugič, odbor strokovnjakov poudarja, da se ta določba ne nanaša samo na oblikovanje splošnih mednarodnih listin na področju kulture ali splošne mednarodne delavnice, ampak tudi in predvsem na način, kako država predstavlja svojo lastno jezikovno in kulturno dediščino v tujini (npr. kulturne izmenjave, opozarjanje na manjšinske jezike, ki se govorijo v Sloveniji in na njihovo kulturo v povezavi z evropskimi ali mednarodnimi razstavami ali prireditvami, dokumentacijo o državi, namenjeno mednarodni javnosti, uporabo dvojezičnih krajevnih imen na uradnih zemljevidih in v uradnih prospektih in vodnikih, ki se uporabljajo za uveljavljanje podobe države v tujini, med drugim tudi za turistične namene itd.). Dejansko je bistvo te sprejete obveznosti zlasti spodbujati državo, da se predstavlja in uveljavlja v tujini ali pred mednarodno javnostjo drugače, kot to izvaja enojezična ali enokulturna država.

227. Na podlagi informacij, ki so mu bile na voljo, odbor strokovnjakov ne more sprejeti končnih ugotovitev v zvezi s to obveznostjo in spodbuja slovenske organe, da v naslednjem občasnem poročilu priskrbijo konkretne podatke o sprejetih ukrepih za izpolnitev ciljev te sprejete obveznosti.

13. člen – Gospodarsko in družbeno življenje

"Prvi odstavek

V zvezi z gospodarskimi in družbenimi dejavnostmi se pogodbenice obvezujejo, da v vsej državi:

- a izločijo iz svoje zakonodaje vsako določbo, ki neupravičeno prepoveduje ali omejuje uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov v dokumentih, ki se nanašajo na gospodarsko ali družbeno življenje, še zlasti v pogodbah o delu ter v strokovni dokumentaciji, kot so navodila za uporabo izdelkov ali opreme;"*

228. Odbor strokovnjakov ne pozna nobenega zakona ali uredbe, ki bi bila v nasprotju s temi določbami. Nasprotno, statuti občin vsebujejo posebne določbe, ki na primer zahtevajo, da podjetja uporabljajo dvojezična imena. Po 4. členu Uredbe občine Koper/Capodistria o izvajanju dvojezičnosti morajo biti na primer naziv družbe, njeno ime in pravni status dvojezični, čeprav dodatnih sestavin v lastnih imenih, ki so del znaka družbe, ni treba prevajati. Ne da bi vnaprej presojali, kako bo odbor ocenil posledice razlage, ki bo za to določbo dana v praksi (glej 231. in 232. odstavek tega poročila), odbor strokovnjakov meni, da so te prevzete obveznosti izpolnjene.

- "b prepovejo v notranje pravilnike podjetij in v osebne dokumente vstavljati kakršne koli določbe, ki izključujejo ali omejujejo uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov vsaj med uporabniki istega jezika;"*

229. Odbor strokovnjakov ni prejel nobenih posebnih informacij v zvezi z izvajanjem te sprejete obveznosti in spodbuja slovenske organe, da te informacije priskrbijo v naslednjem občasnem poročilu.

- "c nasprotujejo praksi, katere namen je odvratanje od uporabe regionalnih ali manjšinskih jezikov v zvezi z gospodarskimi in družbenimi dejavnostmi;"*

230. Odbor strokovnjakov ni bil obveščen o nobenih ukrepih, ki bi jih sprejeli slovenski organi v nasprotju s prakso, na katero se nanaša ta določba. Zato ne more šteti te obveznosti za izpolnjeno in spodbuja slovenske organe, da to točko obdelajo v naslednjem občasnem poročilu.

- "d olajšujejo in/ali spodbujajo uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov tudi z drugimi sredstvi poleg že zgoraj navedenih."*

231. Po 118. členu statuta občine Koper/Capodistria "morajo pri opravljanju svojih dejavnosti organi občinske uprave in drugi organi občine ter vsi tisti iz lokalnih organov oblasti, podjetij in javnih zavodov, ki opravljajo javne funkcije, uporabljati imena ulic in mest na narodnostno mešanih območjih v slovenski in italijanski različici". Poleg tega morajo biti v skladu s 4. členom Uredbe občine Koper/Capodistria o izvajanju dvojezičnosti na primer naziv družbe, njeno ime in pravni status dvojezični, čeprav dodatnih sestavin v lastnih imenih, ki so del znaka družbe, ni treba prevajati.

232. Odbor strokovnjakov priznava prizadevanja za sprejemanje takih predpisov, ki olajšujejo in/ali spodbujajo uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov tudi z drugačnimi sredstvi, kot so navedena v prejšnjem odstavku. Odboru strokovnjakov pa je bilo poročano o težavah pri konkretnem načinu uporabe ustreznih določb v praksi (kot je na primer ime pristanišča Koper/Capodistria, ki vsebuje samo slovensko ime mesta z utemeljitvijo, da ga upravlja zasebna družba).

233. Odbor je bil opozorjen tudi na vprašanje poimenovanja prihodnje univerze na Obali (glej 178. odstavek tega poročila). Po sedanjem projektu je načrtovana samo uporaba slovenskega imena za obalno območje (Univerza na Primorskem), tako da bo izključeno italijansko ime (Università del Litorale). Toda zadnje informacije so glede tega spet bolj spodbudne.

234. Glede na vse navedeno odbor strokovnjakov ne more dati sklepne ugotovitve o tej obveznosti in spodbuja slovenske organe, da nadaljujejo svoja prizadevanja na tem področju in o teh točkah predložijo dodatne informacije v naslednjem občasnem poročilu.

"Drugi odstavek

V zvezi z gospodarskimi in družbenimi dejavnostmi se pogodbenice obvezujejo, da na ozemlju, na katerem se uporabljajo regionalni ali manjšinski jeziki, če so javne oblasti za to pristojne in če je to razumno mogoče:

- a vključijo v svoje finančne in bančne predpise določbe, ki dovoljujejo na podlagi postopkov, ki so v skladu s poslovno prakso, uporabo regionalnih ali manjšinskih jezikov pri sestavljanju plačilnih nalogov (čeki, menice itd.) ali drugih finančnih dokumentov, ali da zagotovijo, kadar je to primerno, izvajanje takšnih določb;**
- b v gospodarskem in družbenem sektorju, ki sta neposredno pod njihovim nadzorom (javni sektor), organizirajo dejavnosti za spodbujanje uporabe regionalnih ali manjšinskih jezikov;"**

235. Odbor strokovnjakov v zvezi s tem ni prejel dovolj informacij, da bi na njihovi podlagi lahko sklepal o teh prevzetih obveznostih in zato spodbuja slovenske organe, da dajo pomembnejše informacije v naslednjem občasnem poročilu.

- "c zagotovijo, da socialnovarstvene ustanove, kot npr. bolnišnice, domovi za ostarele in drugi domovi, omogočajo sprejem in oskrbo oseb, ki uporabljajo regionalni ali manjšinski jezik in potrebujejo nego zaradi slabega zdravja, starosti ali iz drugih razlogov, v njihovem jeziku;"**

236. Po informacijah, ki jih je prejel odbor strokovnjakov, nestrokovno in pomožno osebje, na primer v bolnišnici Izola/Isola, ki je ena od glavnih bolnišnic na tem območju, zna italijansko in poročano je bilo tudi, da so organizirani tečaji italijanskega jezika. Zdi pa se, da primanjkuje strokovnjakov z znanjem italijanskega jezika. Kot je bilo odboru strokovnjakov pojasnjeno, se obalna regija zelo dinamično gospodarsko razvija in potrebuje ter si prizadeva pritegniti strokovnjake za različna področja, vključno z medicino. Vsekakor mnogi med njimi prihajajo iz drugih delov Slovenije in ne znajo ali pa le slabo znajo italijansko, pa tudi večkulturnih značilnosti obalnega območja ne poznajo.

237. Informacije, ki so bile glede tega na voljo odboru strokovnjakov, mu ne omogočajo dati sklepnih ugotovitev o tej obveznosti. Odbor strokovnjakov zato spodbuja slovenske organe, da priskrbijo nadaljnje informacije v naslednjem občasnem poročilu, zlasti o položaju v drugih ustanovah socialnega skrbstva v vseh treh občinah, kot so domovi za upokoјence, ter o navzočnosti strokovnega zdravstvenega osebja z znanjem italijanskega jezika.

- "d s primernimi sredstvi zagotovijo, da so varnostna navodila sestavljena tudi v regionalnih ali manjšinskih jezikih;**
- e poskrbijo, da so informacije pristojnih javnih organov, ki se nanašajo na pravice potrošnikov, na voljo v regionalnih ali manjšinskih jezikih."**

238. Odbor strokovnjakov o tem ni prejel nobenih informacij in zato o teh obveznostih ne more sklepati.

14. člen – Čezmejne izmenjave

"Pogodbenice se obvezujejo, da:

- a uporabljajo že obstoječe obvezujoče dvostranske in mnogostranske sporazume, sklenjene z državami, v katerih se uporablja isti jezik v enaki ali podobni obliki, ali si po potrebi prizadevajo skleniti take sporazume, in sicer tako, da bodo pospeševale stike med uporabniki istega jezika v zadevnih državah v kulturi, izobraževanju, obveščanju, poklicnem usposabljanju in permanentnem izobraževanju;"**

239. Odbor strokovnjakov se sklicuje na različne sporazume, sklenjene med Slovenijo in Italijo (kot sta Sporazum o medsebojnem priznavanju diplom, sklenjen leta 1995, in Sporazum o sodelovanju v kulturi in izobraževanju iz leta 2000, ki pa, kot je videti, še ni začel veljati), in meni, da je ta sprejeta obveznost izpolnjena.

"b v dobro regionalnih ali manjšinskih jezikov olajšujejo in/ali spodbujajo čezmejno sodelovanje, še zlasti med tistimi regionalnimi in lokalnimi skupnostmi, na ozemlju katerih se uporablja isti jezik v enaki ali podobni obliki."

240. Odbor strokovnjakov ugotavlja, da je za italijanski jezik pomembno čezmejno sodelovanje s Hrvaško in Italijo.

241. Slovenija pri čezmejnem sodelovanju s Hrvaško, kot je bilo že omenjeno (glej 217. in 220. odstavek tega poročila) finančno podpira nekaj tiskanih medijev v italijanskem jeziku, ki izhajajo na Hrvaškem. Pomaga tudi financirati kulturne ustanove na Hrvaškem, ki so ustanovljene za italijansko govoreče skupnosti v Sloveniji in na Hrvaškem.

238. Informacije o čezmejnem sodelovanju z Italijo, ki jih je prejel odbor strokovnjakov, se nanašajo na medijski projekt (italijanski televizijski kanal v Kopru/Capodistria in regionalna podružnica italijanske javne televizije v Trieste/Trstu si enkrat dnevno izmenjata novice in jih oddajata, enkrat na mesec pa oddajata skupno dokumentarno oddajo, namenjeno italijansko govoreči manjšini v Sloveniji in slovensko govoreči manjšini v Italiji) in na študijsko izmenjavo učiteljev, pri kateri dejavno sodeluje Univerza v Trieste/Trstu.

239. Odbor strokovnjakov meni, da je izpolnjena sprejeta obveznost glede dvostranskih stikov. Odbor strokovnjakov spodbuja slovenske organe, da v naslednjem občasnem poročilu priskrbijo nadaljnje informacije o čezmejnem sodelovanju med lokalnimi oblastmi na Hrvaškem in v Italiji.

3. poglavje – Ugotovitve odbora strokovnjakov

240. Odbor strokovnjakov predstavlja splošne ugotovitve o uporabi listine v Sloveniji.

A. Slovenija ima vzpostavljen okvir, ki ponuja visok pravni standard zaščite za madžarski in italijanski jezik, in to se kaže tudi v Listini o ratifikaciji Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. V mnogih pogledih je bil ta standard vzpostavljen že takrat, ko je bila Slovenija še del Jugoslavije. Slovenijo je treba pohvaliti, da je tak visok pravni standard ohranila in ga še naprej razvija. Ta okvir vključuje nekatere izvorne zamisli, ki so prav vzorne: posebej bi lahko omenili model dvojezičnega izobraževanja za madžarski jezik, obvezno poučevanje italijanskega jezika za dijake slovensko govorečega rodu na narodnostno mešanih območjih in dejstvo, da so šole v italijanskem jeziku odprte tudi za učence, ki niso pripadniki italijansko govoreče skupnosti. Poleg tega sta madžarski in italijanski jezik na teh območjih dejansko in vidno navzoča.

B. V zvezi z II. delom listine se je glede jezikov pojavilo kar nekaj uvodnih vprašanj, ki v listini o ratifikaciji niso zajeta v III. delu in za katera je vlada dala le zelo skope informacije, razen za romski jezik. Pomembno je poudariti, da je uveljavljanje regionalnih ali manjšinskih jezikov neprekinjen proces, pri čemer naj bi bilo pomembno prav tesno sodelovanje z govorniki teh jezikov. Odbor strokovnjakov z veseljem pričakuje nadaljnje informacije v naslednjem občasnem poročilu. V tem pogledu bi lahko koristno razvijali vezi med različnimi jezikovnimi skupinami, ki jih to zadeva.

C. Odbor strokovnjakov je ugotovil, da hrvaški jezik ni obravnavan kot regionalni ali manjšinski jezik, ki je v pomenu listine v Sloveniji tradicionalno navzoč. Odbor strokovnjakov je zbral pomembne informacije, ki kažejo na neprekinjeno tradicionalno navzočnost tega jezika v Sloveniji (glej 26. in 27. odstavek tega poročila). Slovenski organi oblasti bi morali zato ponovno pretehtati svoje stališče do hrvaškega jezika, opredeliti območja, na katerih je zaščiten po tej listini in zanj uporabiti njen 7. člen. Odbor strokovnjakov je prejel tudi informacije o srbskem in bosanskem jeziku, ki nakazujejo tradicionalno navzočnost teh jezikov v Sloveniji (glej 29. in 30. oziroma 31. odstavek tega poročila). Vlada naj bi to vprašanje razčistila v sodelovanju z govorniki srbskega in bosanskega jezika in predložila ustrezne informacije v naslednjem občasnem poročilu.

D. Slovenija ne dvomi o tradicionalni navzočnosti nemškega jezika v državi. Zato bi morala razširiti zaščito po II. delu listine še na nemški jezik, zlasti pa bi bilo treba še naprej razvijati sedanje zagotavljanje izobraževanje, prednostno na Kočevskem.

E. V zvezi z romskim jezikom kažejo slovenski organi oblasti visoko stopnjo zavesti in zavzetosti za izboljšanje položaja zlasti na družbenoekonomskem področju, medtem ko sprejeti ukrepi na področju zaščite in razvoja jezika še niso zadostni. Ugotoviti je treba, da so pri romščini jezikovna vprašanja tesno povezana s širšo družbeno in kulturno problematiko. Zato je odbor strokovnjakov ugotovil, da bi zaščita in uveljavljanje romskega jezika lahko dvignila njegov ugled in posledično tudi samozavest in samospoštovanje Romov, kar bi potem prispevalo k njihovem vključevanju v slovensko družbo (glej zlasti 89. in 90. odstavek tega poročila). Z jezikovnega stališča se odbor strokovnjakov popolnoma zaveda dveh težav, na kateri so se sklicevali slovenski organi oblasti, ki pa sta navsezadnje zelo podobni težavam v drugih državah: pomanjkanje standardizacije jezika in veliko narečij tega jezika. Standardizacija je nedvomno zelo pomemben korak, ki bi ga morala Slovenija podpirati, po možnosti na evropski ravni v tesnem sodelovanju s predstavniki Romov iz vseh romskih skupnosti, ki živijo v Sloveniji, in skupaj z drugimi evropskimi državami, ki jih to zadeva. Vsekakor pa bi morali razvijati učenje romskega jezika in poučevanje v romskem jeziku vsaj v nižjih razredih, pa čeprav standardizacija jezika še ni dosežena.

F. Madžarski jezik je podprt z zelo izvirnim sistemom v izobraževanju. Ta sistem dobro deluje in Sloveniji bi bilo treba čestitati za njegovo izvajanje. Toda madžarski jezik govorijo v Prekmurju, to je na območju, ki je zelo prizadeto zaradi težkih gospodarskih razmer, ima visoko stopnjo brezposelnosti in zato se zlasti mladi izseljujejo v druge dele države, precejšen pa je tudi upad števila rojstev. Dolgoročno trajanje takih razmer bi lahko negativno vplivalo tudi na položaj in zaščito madžarskega jezika. V zvezi s tem odbor strokovnjakov vidi dejanske možnosti razvoja tudi na gospodarskem področju z utrjevanjem dvojezičnosti in čezmejnem sodelovanjem (glej zlasti odstavke 155–159 tega poročila). Posebej bi si bilo treba prizadevati za večjo navzočnost madžarskega jezika v gospodarskem življenju. Razmisliti bi bilo treba o oblikah konkretnih spodbud. Odbor spodbuja slovenske organe, naj podprejo lokalne skupnosti, kadar je to primerno.

G. Poseben problem je uporaba madžarskega jezika v sodnih postopkih. Za to sicer obstaja bogat pravni okvir in zdi se, da so organi oblasti tudi že sprejeli ukrepe za njegovo lažjo uporabo na sodiščih. Vsekakor se

ta jezik ne uporablja za sodne postopke in odbor strokovnjakov zato spodbuja organe oblasti, da še povečajo svoja prizadevanja na tem področju.

H. Italijanski jezik je podprt z zelo dobro postavljenim in delujočim izobraževalnim okvirom in Sloveniji je treba čestitati za njegovo izvajanje. Toda demografsko krhka italijansko govoreča skupnost se je znašla v okolju hitrega gospodarskega razvoja območja, na katerem je zgodovinsko naseljena, poleg tega pa se dogajajo tudi velike demografske spremembe zlasti zaradi priseljevanja kvalificiranih delavcev in osebja za opravljanje storitev iz drugih delov Slovenije (glej zlasti odstavke 51–54, 192, 204–205 in 236 tega poročila). Poleg tega je okvir zaščite jezika še vedno omejen na območja, ki so opredeljena kot narodnostno mešana območja, čeprav se navzočnost govorcev italijanskega jezika v treh občinah, na katere se to nanaša, širi čez strogo začrtane meje teh območij. Slovenija naj bi zato glede takega stanja zlasti razmislila o dveh vrstah ukrepov: o strategiji za utrditev navzočnosti italijanskega jezika zlasti v krajevnih uradih državne uprave in v javnih službah na območjih, ki so zdaj opredeljena kot narodnostno mešana, in o postopnem razširjanju okvira zaščite italijanskega jezika, kot je zdaj zagotovljen za narodnostno mešana območja še na druga območja teh treh občin, na vsa območja, na katerih so stalno navzoči govorci italijanskega jezika in ki jih je treba določiti v sodelovanju s temi govorci.

I. Glede elektronskih medijev v italijanskem jeziku je treba Sloveniji čestitati za ohranitev radijskih in televizijskih kanalov v italijanskem jeziku, ki so obstajali že v nekdanji Jugoslaviji. Odbor strokovnjakov pa je bil obveščen o možnem razvoju dogodkov, ki bi lahko ogrozili ohranitev te storitve (glej odstavke 70–73 in 215–216 tega poročila). V zvezi s tem bi odbor strokovnjakov moral opozoriti, da bi zmanjšanje oddajanja v italijanskem jeziku utegnulo pripeljati do neizpolnjevanja obveznosti, ki jih je Slovenija sprejela po točki i pododstavka a prvega odstavka 11. člena listine.

J. Končno pa je bila splošna težava pri nadzoru nad izvajanjem listine v tem, da slovenski organi niso priskrbeli dovolj informacij, zaradi česar odbor strokovnjakov ni mogel priti do sklepnih ugotovitev pri nekaterih obveznostih, ki jih je Slovenija sprejela. Odbor strokovnjakov je tudi ugotovil, da se vlada ob pripravah za prvo občasno poročilo ni posvetovala z vsemi pristojnimi organi (glej 34. odstavek tega poročila). Poleg tega pa slovenski organi tudi niso sprejeli nobenih posebnih ukrepov za objavo prvega občasnega poročila, kot je zahtevano v prvem odstavku 15. člena listine.

Slovenska vlada je bila pozvana, naj da svoje pripombe k vsebini tega poročila v skladu s tretjim odstavkom 16. člena listine. Prejete pripombe so priložene v II. dodatku.

Na podlagi tega poročila in njegovih ugotovitev je odbor strokovnjakov predložil Odboru ministrov svoje predloge za priporočila, ki naj bi jih poslali Sloveniji. Istočasno je odbor strokovnjakov poudaril, da morajo slovenski organi poleg teh splošnih priporočil upoštevati tudi podrobnejša opažanja, vsebovana v tem poročilu.

Na svojem 887. zasedanju 9. junija 2004 je Odbor ministrov sprejel svoje priporočilo Sloveniji, ki je vsebovano v delu B tega dokumenta.

I. dodatek: Listina o ratifikaciji

Slovenija:

Izjava, vsebovana v verbalni noti Stalnega predstavništva Slovenije z dne 19. septembra 2000, izročeni generalnemu sekretarju ob deponiranju listine o ratifikaciji 4. oktobra 2000 – Or. Fr.

V skladu s petim odstavkom 7. člena listine bo Republika Slovenija smiselno uporabljala določbe prvega do četrtega odstavka 7. člena tudi za romski jezik.

Velja za obdobje: 01/01/01 -

Ta izjava se nanaša na 7. člen.

Izjava, vsebovana v verbalni noti Stalnega predstavništva Slovenije z dne 19. septembra 2000, izročeni generalnemu sekretarju ob deponiranju listine o ratifikaciji 4. oktobra 2000 – Or. Fr.

Republika Slovenija izjavlja, da sta madžarski in italijanski jezik obravnavana kot regionalna ali manjšinska jezika na območju Republike Slovenije v smislu Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. V skladu z drugim odstavkom 2. člena listine bo Republika Slovenija za ta dva jezika uporabljala te določbe III. dela listine:

8. člen

Točke i, ii, iii pododstavka a, točke i, ii, iii pododstavka c, točke i, ii, iii pododstavka d, točko iii pododstavka e, točko iii pododstavka f, ter pododstavke g, h in i prvega odstavka.

Drugi odstavek.

9. člen

Pododstavke a, b, c, in d prvega odstavka.

Pododstavke a, b in c drugega odstavka.

10. člen

Prvi odstavek.

Drugi odstavek.

Tretji odstavek.

Četrty odstavek.

Peti odstavek.

11. člen

Točko i pododstavka a in točko i pododstavka e prvega odstavka.

Drugi odstavek.

Tretji odstavek.

12. člen

Pododstavke a, d, e in f prvega odstavka.

Drugi odstavek.

Tretji odstavek.

13. člen

Prvi odstavek.

Drugi odstavek.

14. člen

Odstavek a.

Odstavek b.

Velja za obdobje: 01/01/01 -

Ta izjava se nanaša na 2. člen.

II. dodatek: Pripombe Vlade Republike Slovenije

Uvod

Republika Slovenija je prvo poročilo po Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih (ECRML) predložila marca 2002. Na podlagi vprašalnika odbora strokovnjakov o izvajanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih je Republika Slovenija julija 2003 poročilo ustrezno dopolnila s pojasnili. Na podlagi poročila in pojasnil Republike Slovenije in na podlagi obiska delegacije odbora v Sloveniji februarja 2003 ter informacij slovenskih nevladnih organizacij je odbor strokovnjakov za izvajanje Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih 21. novembra 2003 sprejel mnenje o izvajanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih v Republiki Sloveniji in ga 18. decembra 2003 predložil Republiki Sloveniji.

Na podlagi predlogov, ki so jih dali ustrezna ministrstva in uradi, je Republika Slovenija pripravila odgovor in pripombe k mnenju odbora strokovnjakov za izvajanje Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih. Vlada Republike Slovenije je sprejela odgovor na mnenje odbora strokovnjakov za izvajanje Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih na svoji seji 4. marca 2004.

Pripombe Republike Slovenije k mnenju odbora strokovnjakov Sveta Evrope o izvajanju Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih

Pripombe k mnenju odbora strokovnjakov Sveta Evrope o izvajanju 7. člena Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih z dne 6. februarja 2004, stran 9, št. 38, 39, in 40

38. Ob popisu prebivalstva v Republiki Sloveniji leta 2002 se je 35.642 oseb, ki živijo v Republiki Sloveniji (1,81 %), opredelilo za Hrvate, in 54.079 oseb je navedlo hrvaški jezik¹ kot svoj materni jezik. Republika Slovenija se zaveda obveznosti do pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije. To vprašanje urejajo 14., 61. in 62. člen Ustave Republike Slovenije. 61. člen Ustave Republike Slovenije določa: "Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo." Glavni cilj tega odnosa je pospeševati integracijske procese in hkrati ohranjati in razvijati narodno prepoznavnost pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije.

Glede prepovedi razlikovanja pri človekovih pravicah uživajo pripadniki narodov nekdanje Jugoslavije enake pravice kot drugi državljani Republike Slovenije poleg prej omenjenih členov ustave (glej: II. poglavje Ustave Republike Slovenije: človekove pravice in temeljne svoboščine, razen za 64. in 65. člen).

Ustava Republike Slovenije ne vsebuje določb, ki bi se neposredno nanašale na posebno skrb za pripadnike narodov nekdanje Jugoslavije, Jude in Nemce. Sklep o njihovem statusu zato temelji na dvostranskih sporazumih o sodelovanju v kulturi med Vlado Republike Slovenije in vlado države, ki zastopa matični narod ustrezne etnične skupnosti.

Tako tesno sodelovanje bi lahko predstavili s sodelovanjem v kulturi med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, ki se je začelo s podpisom Sporazuma o sodelovanju v kulturi in izobraževanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške (Ur. l. RS, št. 15 – 18/94, Meddržavne pogodbe). V tej zvezi so bila po podatkih Ministrstva za kulturo sredstva dodeljena trem hrvaškim društvom, ki delujejo v Sloveniji² (hrvaški klub Komušina, Škofja Loka; Hrvaško kulturno društvo v Mariboru in Hrvaško kulturno društvo Novo mesto). Cela vrsta različnih dejavnosti se za pripadnike hrvaške skupnosti v Republiki Sloveniji izvaja na področju izobraževanja (dodatne učne ure, posebne ure izobraževanja v maternem jeziku in drugo). Za te dejavnosti je pristojno Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

39. Ob popisu prebivalstva v Republiki Sloveniji leta 2002 se je 38.964 oseb, ki živijo v Republiki Sloveniji (1,98 %), opredelilo za Srbe in 1329 oseb je navedlo srbski jezik kot svoj materni jezik. Za pripadnike srbske narodne skupnosti veljajo iste ustavne določbe, ki so navedene v 38. točki.

¹ Vir: Statistični urad Republike Slovenije; Popis prebivalstva – prebivalstvo, gospodinjstva in stanovanja 2002.

² Podatki o financiranju potreb za narodnostne skupnosti v Republiki Sloveniji (pismo Ministrstva za kulturo št. 403-246/2002-45 od 18. marca 2003), Arhiv vladnega urada za narodnosti.

40. Ob popisu prebivalstva v Republiki Sloveniji leta 2002 se je 21.542 oseb, ki živijo v Republiki Sloveniji (1,10 %), opredelilo za Bošnjake³ in 8.062 oseb (0,41 %) se je opredelilo za Bosance⁴. 31.439 oseb (1,6 %) je navedlo bosanski jezik⁵ kot svoj materni jezik.

Bošnjaško skupnost v Sloveniji zastopata Bošnjaška kulturna zveza Slovenije in Društvo bosansko-hercegovega in slovenskega prijateljstva – Ljiljan, pripadnike islama, med katerimi je večina Bošnjakov, pa Islamska skupnost Slovenije (*Mešihat*), ki ima trinajst odborov (*džemati*) in deset molilnic (*masjidi*).

Za bošnjaško skupnost v Sloveniji sta Slovenija in Bosna in Hercegovina podpisali Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o sodelovanju na področju kulture, izobraževanja in znanosti (Ur. l. RS, št. 17/2000). V tej zvezi so bila po podatkih Ministrstva za kulturo sredstva dodeljena Bošnjaški kulturni zvezi Slovenije in Društvu bosansko-hercegovega in slovenskega prijateljstva – Ljiljan za kulturne dejavnosti in ohranjanje bosanskega jezika in identitete (v skladu z 61. in 62. členom Ustave Republike Slovenije). Različne dejavnosti so bile za državljane Bosne in Hercegovine pripravljene tudi na področju izobraževanja (dodatne učne ure, posebne ure izobraževanja v maternem jeziku itd.).

Odbor strokovnjakov Sveta Evrope je večji del svojega poročila namenil osebam, ki izvirajo iz drugih delov nekdanje Jugoslavije, in drugim narodnim skupnostim ali manjšinam, ki niso zajete v Ustavi Republike Slovenije.

Slovenija se zaveda, da je to izredno občutljivo vprašanje, zato bi morale razprave temeljiti na trdnih presojah in celovitih izvedenskih analizah; vsi na hitro sprejeti ukrepi in odločitve, ki ne upoštevajo vseh okoliščin in potreb ljudi, imajo lahko za posledico nove napetosti ali celo spopade.

Na zahtevo vladnega Urada za narodnosti izvaja Inštitut za narodnostna vprašanja celostno raziskavo z naslovom "Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji". Ta raziskava bo dala trdno podlago za nadaljnje odločanje o tej zadevi. Raziskava je usmerjena v določitev položaja in statusa Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov, ki živijo v Sloveniji, in bo na podlagi dela na kraju samem in drugih oblik raziskovalnega dela priskrbelo tudi ustrezno izkustveno gradivo. Na ta način bo mogoče najti posebne možnosti za ureditev stanja na tem področju.

Pripombe k mnenju odbora strokovnjakov Sveta Evrope o izvajanju 7. člena Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih z dne 6. februarja 2004, stran 12, št.54

Ob popisu prebivalstva v Republiki Sloveniji leta 2002 se je 418 oseb opredelilo za pripadnike italijanske narodne skupnosti zunaj narodnostno mešanih območij. Ta številka pomeni 18,5 % celotnega števila pripadnikov italijanske narodne skupnosti.

Zaščita manjšin je zelo vezana na pojem narodnostno mešanega območja. Ta obsega območja ali naselja posamezne občine, v katerih so zgodovinsko živeli ali se tam naselili pripadniki italijanskih ali madžarskih avtohtonih narodnostnih skupnosti. Italijanske in madžarske narodne skupnosti spadajo v skupino klasičnih manjšinskih skupnosti, kar pomeni, da je izvajanje posebnih manjšinskih pravic vezano predvsem na ta območja, ki so natančno opredeljena v statutih posameznih občin in jih tradicionalno naseljujejo pripadniki manjšinskih narodnosti.

Če želi Slovenija izpopolniti ta model manjšinske zaščite, bi morala oblikovati večjezične narodne jezikovne strukture, česar pa sedaj ni mogoče pričakovati. Edina izvedljiva možnost je ustrezno ponovno ovrednotenje tradicionalne prostorsko omejene zasnove za zaščito manjšinskih skupnosti. Ta zasnova temelji na ideji, da je kulturna in duhovna dediščina narodnostno mešanega območja skupna last vseh, ki na takem območju prebivajo, ne glede na njihovo narodno pripadnost in družbeni položaj, ki so ga imeli v različnih zgodovinskih obdobjih.

Poudariti bi bilo treba, da je med pravice, ki jih pripadniki narodne skupnosti lahko uresničujejo zunaj narodnostno mešanih območij (določbo o tem najdete v četrtem odstavku 64. člena Ustave Republike Slovenije), Republika Slovenija vključila tudi pravico pripadnikov narodne skupnosti, da so vpisani v posebni

³ Bošnjaki kot narod so bili uvedeni v Ustavo Federacije Bosne in Hercegovine leta 1994.

⁴ Ob zadnjem popisu prebivalstva so bili tisti, ki so se opredelili kot Bosanci, vključeni v skupino oseb, ki se je opredelila na regionalni podlagi.

⁵ Vir: Statistični urad Republike Slovenije; Popis prebivalstva – prebivalstvo, gospodinjstva in stanovanja 2002.

volilni imenik narodnih manjšin, pravico voliti predstavnike narodnih manjšin v Državni zbor, in to tudi če ti predstavniki ne živijo na narodnostno mešanih območjih, in pod določenimi pogoji pravico, da se učijo jezike narodnih manjšin.

Tudi odločba Ustavnega sodišča št. 844 (Ur. l. RS, št. 20/1998) obravnava vprašanje pravic pripadnikov narodnih manjšin, ki živijo zunaj narodnostno mešanih območij. Sodišče je odločilo, da za osebe, ki živijo zunaj narodnostno mešanih območij po ustavi ni nedopustno, da bi se opredeljevale za pripadnike italijanske ali madžarske avtohtone narodne skupnosti. Pri tem je sodišče upoštevalo določbe 64. člena Ustave Republike Slovenije, na podlagi katerih zakon ureja pravice, ki jih pripadniki narodne skupnosti lahko uresničujejo zunaj območij, na katerih živijo narodne skupnosti (Ur. l. RS, št. 20/1998, stran 1314).

Ozemeljska in politična zastopanost italijanske manjšine v Sloveniji je opredeljena z ustavo in zakonodajo, kar pomeni, da bi bila za vsako sprememba statusa in vloge samoupravne narodne skupnosti potrebna tudi sprememba ustave.

Pripombe k mnenju odbora strokovnjakov Sveta Evrope o izvajanju 7. člena Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih z dne 6. februarja 2004, stran 13, št. 63

V 15. členu Sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Avstrijo o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti, podpisanega 30. aprila 2001 v Ljubljani, je določeno: "Pogodbenici bosta v programe Mešane komisije, ustanovljene na podlagi prvega odstavka 20. člena, in v danem primeru v skupne delovne programe ministrstev obeh strani na podlagi tretjega odstavka 20. člena vsakokrat vključevali tudi projekte v korist kulturnih kakor tudi izobraževalno in znanstveno pomembnih želja in potreb pripadnikov nemško govoreče etnične skupine v Sloveniji (kot na primer projekte na področju učenja jezika in spomeniškega varstva, štipendij in podobno)."²

Kakršne koli rešitve glede uporabe jezikov v Republiki Sloveniji (glej 11. člen Ustave Republike Slovenije), ki bi se razlikovale od zdaj veljavnih, bi zahtevale novo referendumsko odločanje o vsebini, ki so jo državljani sprejeli že ob ustanovitvi Slovenije kot neodvisne države; to bi posledično pomenilo spreminjanje Ustave Republike Slovenije.

Pripombe k mnenju odbora strokovnjakov Sveta Evrope o izvajanju 7. člena Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih z dne 6. februarja 2004, stran 14, št. 73

Pobude glede sprejemanja programov RTV Koper/Capodistria na celotnem ozemlju Istre niso razumno utemeljene. Slovenski oddajniki pokrivajo celoten del Republike Slovenije, na katerem prebiva italijanska narodna skupnost.

Dejavnosti radiotelevizije, ki se opravljajo kot javna služba, so urejene z Zakonom o radioteleviziji Slovenije. Po tem zakonu je javna služba opredeljena kot ustvarjanje, pripravljanje in oddajanje "po enega radijskega oziroma televizijskega programa za italijansko oziroma madžarsko narodno skupnost (v nadaljnjem besedilu: narodnostni program)". Z oblikovanjem tega programa RTV Slovenija zagotavlja "uresničevanje ustavnih pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju radijskega in televizijskega javnega obveščanja, povezovanje narodnih skupnosti z matičnim narodom ter vključevanje kulturnih ter drugih dosežkov italijanskega oziroma madžarskega naroda v narodnostne programe".

RTV Slovenija zagotavlja to dejavnost zlasti prek svojih enot v Mariboru, Kopru in Lendavi ter po lokalnih kanalih.

Sprejem programa narodne skupnosti mora biti zagotovljen na najmanj 90 % ozemlja, na katerem prebivata italijanska in madžarska narodna skupnost. Lastna produkcija RTV Slovenije, koprodukcija in naročena produkcija informativnih, kulturnih, izobraževalnih in razvedrilnih vsebin mora obsegati "najmanj dve uri dnevno, če gre za narodnostni radijski program oziroma najmanj 30 minut, če gre za narodnostni televizijski program". Narodnostni program ali del narodnostnega programa se lahko odda v ustvarjanje drugi RTV organizaciji oziroma producentu le "s soglasjem programskega sveta narodnostnega programa".

² Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti (Ur. l. RS, št. 5/2002).

Redni dnevni radijski in televizijski programi za italijansko narodno skupnost v Republiki Sloveniji se pripravljajo v okviru javne RTV Slovenije v regionalnem RTV centru Koper/Capodistria (nacionalna RTV Slovenija). Radijski program traja 18 ur dnevno in 126 ur na teden, televizijski program pa traja po 9 ur ob torkih, sredo, petkih, sobotah in nedeljah ter 7,5 ure ob ponedeljkih in četrtekih.

Poleg tega programe narodne skupnosti sofinancira država (vladni urad za narodne manjšine) na podlagi 14. člena Zakona o radioteleviziji Slovenije (Ur. l. RS, št. 18/94, ...79/2001).

Odkar je Republika Slovenija samostojna, sofinancira italijanske kulturne ustanove v Republiki Hrvaški (EDIT Rijeka / EDIT Fiume, Talijanska unija Rijeka / Unione Italiana - Fiume, Talijanska drama Rijeka / Drama Italiano Fiume, Centar za historijska istraživanja, Rovinj / Centro di ricerche storiche, Rovigno), in to kljub temu, da med državama ni o tem nobene ustrezne pravne listine.

Pripombe k mnenju odbora strokovnjakov Sveta Evrope o izvajanju 7. člena Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih z dne 6. februarja 2004, stran 18, št. 91

Zaradi zgodovinske usode in drugih okoliščin so med romskim prebivalstvom v Sloveniji velike razlike, ki temeljijo na tradiciji, jeziku, posebnem načinu življenja ter stopnji socializacije in vključevanja v družbo. Položaj Romov v severovzhodnem delu Slovenije je veliko boljši od položaja Romov v južnem delu Slovenije.

Republika Slovenija si prizadeva za dosledno izvajanje vladnega programa ukrepov za pomoč Romom, sprejetega leta 1995.

Izobraževanje

V skladu s programom ukrepov za pomoč Romom in ustrezno zakonsko podlago (Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakon o vrtcih in Zakon o osnovni šoli) odobri Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport šolam z romskimi otroki dodatne šolske ure za skupinsko delo zunaj glavnih ur pouka v razredih, tako da ostanejo romski otroci pri dopolnilnem pouku v popoldanskem varstvu.

Za Rome so predvideni posebni normativi in standardi za oblikovanje razredov. Normativ za oblikovanje romskega razreda v osnovni šoli je 16 učencev, normativ za oblikovanje rednega razreda, v katerem so vsaj trije romski učenci, pa je 21 učencev.

V predšolskem izobraževanju se lahko sestavi romski razred, če je v njem vsaj pet romskih otrok. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport sofinancira 25 % cene programa za tak razred. Nekateri razredi so sicer namenjeni samo romskim učencem, vendar je večina romskih otrok vključena v splošne razrede popoldanskega varstva.

Za romske otroke so pripravljene tudi posebej prilagojeni učbeniki za slovenski jezik, matematiko ter spoznavanje narave in družbe.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport dodeljuje vsak mesec dodatna sredstva za romske dijake. Ta sredstva so namenjena za nakup šolskih potrebščin in za nekatere izdatke za dneve posebnih dejavnosti, izlete in šolsko malico. Ministrstvo zagotavlja romskim dijakom tudi štipendije, zlasti za pedagoške poklice.

V zvezi z izvajanjem programa 9-letne osnovne šole je Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje leta 2000 sprejel navodila za izvajanje programa 9-letne osnovne šole za romske otroke (posebna študijska skupina je pripravila nove metode dela, ki bodo sprejete za 9-letno osnovnošolsko izobraževanje romskih otrok).

V okviru programa Konkurenčnost Slovenije 2001–2006 je bil po javnem razpisu izbran triletni razvojno-raziskovalni projekt. Namen tega projekta je razviti modele vzgoje in izobraževanja Romov, končni cilj pa je povečati njihovo redno zaposlitev.

Leta 2002 je bila pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport ustanovljena delovna skupina za pripravo strategije hitrejšega vključevanja Romov v vzgojno-izobraževalni proces. V okviru takega hitrejšega vključevanja Romov je ministrstvo v letu 2002 dalo tudi svojo finančno podporo za raziskovalno nalogo z naslovom Strategija vključevanja romskih otrok v osnovnošolske programe.

Pod pokroviteljstvom Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport so bili leta 2002 v Murski Soboti in leta 2003 na Dolenjskem organizirani izobraževalni seminarji o romskem jeziku in kulturi za osnovnošolske učitelje in vzgojitelje.

V Sloveniji je bilo nekaj poskusov, da bi pripravili slovnico in slovar romskega jezika. Posebej je treba omeniti prizadevanja Rajka Šajnoviča z Dolenjske in Jožeka Horvata - Muca iz Prekmurja; pripravila sta že prvi osnutek pisanega romskega jezika.

Konec leta 2002 je Zveza Romov Slovenije objavila knjigo z naslovom Romski jezik - zbirka romskih besed. To je analiza posebnosti romskega jezika v Sloveniji in vsebuje tudi romsko-slovenski slovar izbranih besed.

Romski jezik se že uporablja v romskem časopisu ROMANO THEM – ROMSKI SVET, ki ga izdaja Zveza Romov Slovenije, besedila pa se objavljajo delno v slovenskem in delno v romskem jeziku.

Založniška dejavnost Romov je izdala publikacije: LUNIN PRSTAN – zbirka pesmi in iger avtorjev Jožeta Livijena in Jožeka Horvata - Muca, POT – DROM (R. Šajnovič), KRVAVA VODA (J. Horvat - MUC), ROMSKI ZBORNIK – I in II (prispevki avtorjev z mednarodnih romskih taborov), VIOLINA – HEGEDUVA (J. Horvat - MUC).

B. Priporočilo Odbora ministrov Sveta Evrope o uporabi listine v Sloveniji

SVET EVROPE

ODBOR MINISTROV

**Priporočilo RecChL(2004)3
Odbora ministrov
o uporabi Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih
v Sloveniji**

*(Sprejel ga je Odbor ministrov 9. junija 2004
na 887.zasedanju ministrskih namestnikov)*

Odbor ministrov

v skladu s 16. členom Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih

ob upoštevanju listine o ratifikaciji, ki jo je Slovenija predložila 4. oktobra 2000,

glede na oceno, ki jo je dal odbor strokovnjakov za Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih v zvezi z uporabo te listine v Sloveniji,

ob upoštevanju pripomb slovenskih organov oblasti k vsebini poročila odbora strokovnjakov in

zavedajoč se, da ta ocena temelji na informacijah, ki jih je dala Slovenija v svojem prvem občasnem poročilu, dodatnih informacijah, ki so jih dali slovenski organi, informacijah, ki so jih predložile organizacije in združenja, ki so zakonito ustanovljena v Sloveniji, ter informacijah, ki jih je odbor strokovnjakov dobil med svojim obiskom na kraju samem,

priporoča, da organi oblasti Slovenije upoštevajo vsa opažanja odbora strokovnjakov, predvsem pa da:

1. ponovno preučijo svoje stališče do hrvaškega jezika s stališča listine, opredelijo zemljepisna območja, na katerih listina velja za hrvaški jezik in za ta jezik uporabljajo njen 7. člen; razčistijo vprašanje tradicionalne navzočnosti srbskega jezika in bosanskega jezika v Sloveniji v sodelovanju z govorniki teh dveh jezikov;
2. uporabijo zaščito po II. delu za nemški jezik kot regionalni ali manjšinski jezik v Sloveniji v smislu listine in zlasti utrdijo določbo o poučevanju nemškega jezika ali v nemškem jeziku kot regionalnem ali manjšinskem jeziku, predvsem na Kočevskem;
3. zagotovijo potrebno vključevanje govorcev romskega jezika, da jim omogočijo polno sodelovanje v gospodarskem, družbenem in političnem življenju in ohranjanje njihove jezikovne in kulturne prepoznavnosti; se dejavno vključijo v proces razvoja romskega jezika kot knjižnega jezika, zlasti s standardizacijo, po možnosti na evropski ravni, v tesnem sodelovanju s predstavniki vseh romskih skupnosti, ki živijo v Sloveniji, in drugimi evropskimi državami, ki jih to zadeva, ter utrjujejo poučevanje romskega jezika vsaj v nižjih razredih, pa čeprav standardizacija jezika še poteka;
4. sprejmejo potrebne ukrepe za spodbujanje uporabe madžarskega jezika v zvezi s sodnimi postopki in gospodarskim življenjem na narodnostno mešanih območjih;
5. oblikujejo strategijo za utrditev uporabe italijanskega jezika v zvezi z javno upravo in javnimi službami na območjih, ki so zdaj opredeljena kot narodnostno mešana, postopoma pa obseg zaščite, ki je za italijanski jezik sedaj zagotovljena na narodnostno mešanih območjih, razširijo v omenjenih treh občinah še na druga območja, na katerih stalno prebivajo govorniki italijanskega jezika in jih je treba v sodelovanju z njimi še opredeliti;
6. objavljajo občasna poročila o izvajanju listine.

